

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Sødinge Bj.

Ringe Sogn, Gudme Herred, Svendborg Amt.

Opmaalt 1810 af Buchhave.

Omtegnet 1899 af A. Norgaard.

Rigtig Kopi.
M. Hansen.

Eskildstræde

Søllinge

Livserindringer

af

Hans Andersen

Sødinge

1847 - 1928

**Bogen:
Livserindringer
af
Hans Andersen
Sødinge
1847 - 1928**

(Det Kongelige Bibliotek)

Nyopsat med supplerende tekst og billeder

af:

Arne Clausen

arneclausen@gmail.com

Odense 2024

Forsidebillede:

Udsnit af matrikelkort over Sødinge fra 1810/1899

Hans Andersens besiddelser markeret med gult

matrikel nr.: 9b, 9h, 24 og 25b

Indhold

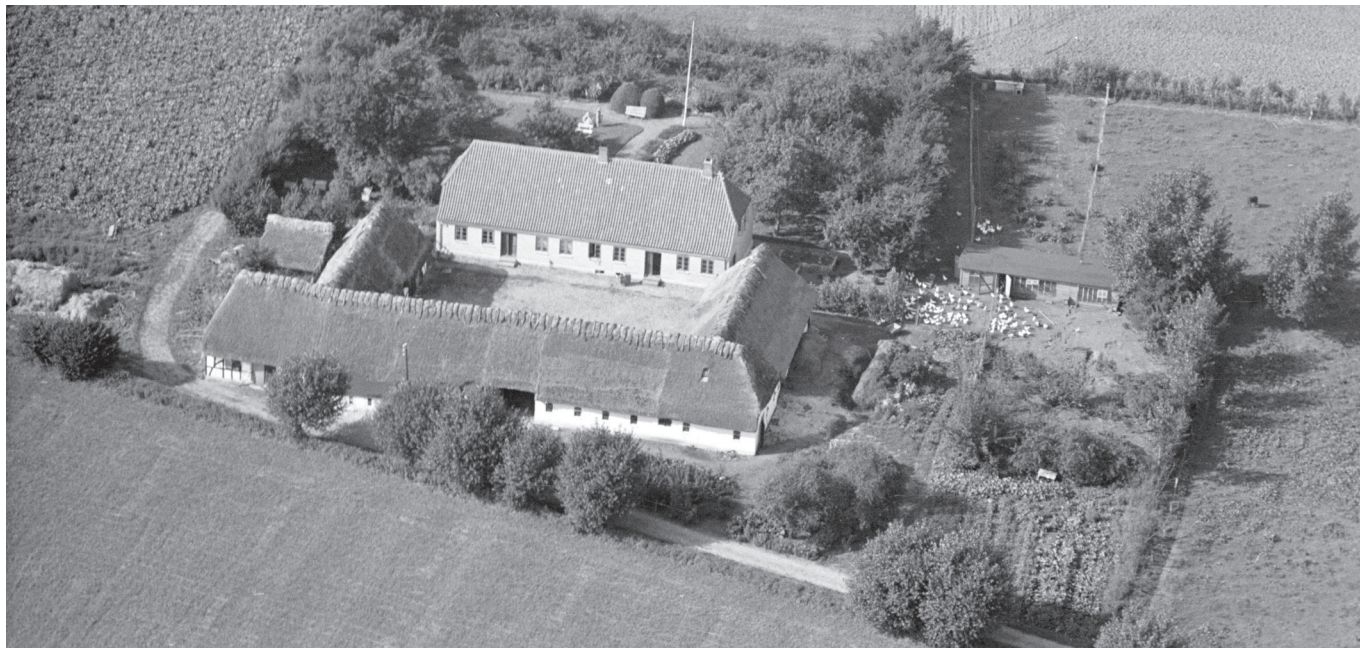
Hans Andersen	4
LIVSERINDRINGER - af Hans Andersen, Sødinge	7
Forord	8
1 - Min Fødegård i Dømmestrup	9
2 - Fæstevæsenet	10
Fæstebrevet	11
3 - Faders Slægt og Venner	16
4 - Lidt om Faders Ungdom	17
5 - Min Faders Forlovelse 1835	23
6 - Skoletiden	29
7 - De gudelige Forsamlinger	31
8 - Ungdomstiden	32
9 - Manddomstiden	43
10 - Kirkestriden i 1879	47
11 - "Tidens Strøm" om Kirkestriden	49
12 - Sygdom	51
13 - Lidt om Børneopdragelse	55
14 - Forskelligt	57
15 - Samfundsvirksomhed	59
16 - Dyrtid	61
17 - Genforeningen	62
18 - Lidt Biografi af mine Søskende	64
19 - Guldbryllup	73
20 - Ryslinge-Striden	74
21 - Nogle Lejlighedsdigte	76
Hans Andersens søn Kristian Andersens erindringer	80
Uddrag af Margrethe Hansens bog "Sødinge før og nu"	86
Efterord	89
Slægtstavler	90
Kilder	92

Hans Andersen

Hans Andersen udgav sine erindringer i 1928. Dem har jeg nu næsten 100 år senere læst med stor fornøjelse, men fandt dog at bogen fortjente at blive suppleret med oplysninger om Hans Andersen; det hermed gjort.

Hans Andersens far hed også Hans Andersen (den ældre) og moderen hed Ane Marie Christiansdatter. Hun var fra gården "Kildegaard" matr. nr. 1 i Dømmestrup og Hans og Ane Marie blev gift den 20. november 1835 i Nørre Lyndelse kirke. De overtog "Kildegaard" i 1845 efter hendes forældre.

"Kildegaard" - matr.nr.: 1 - Stenløsegyden 9, Dømmestrup.
I ældre tid lå gården i Dømmestrup by, men den blev flyttet ud på marken i 1861.
Det Kongelige Bibliotek - Sylvest Jensens Luftfoto 1939.

Hans Andersen (den ældre) og Ane Marie Christiansdatter fik 11 børn sammen:

1 - Anders Andersen	født 30. august 1836, Brylle
2 - Christian Andersen	født 30. december 1837, Brylle
3 - Rasmus Andersen	født 26. november 1839, Dømmestrup
4 - Jørgen Andersen (tvilling)	født 24. juni 1842, Dømmestrup
5 - Peder Andersen (tvilling)	født 24. juni 1842, Dømmestrup
6 - Ane Cathrine Andersen	født 4. juni 1844, Dømmestrup
7 - Niels Andersen	født 13. oktober 1845, Dømmestrup
8 - Hans Andersen (den yngre)	født 27. november 1847, Dømmestrup
9 - Gjertrud Kirstine Andersen	født 13. marts 1849, Dømmestrup
10 - Lars Andersen	født 20. februar 1851, Dømmestrup
11 - Karen Marie Andersen	født 10. februar 1853, Dømmestrup

Ane Marie Christiansdatter døde den 18. oktober 1853 kun 42 år gammel, og Hans Andersen (den ældre) blev så den 10. november 1854 gift med Abelone Rasmusdatter (1817-1892). Sammen fik de datteren Hansine Marie Andersen (1856 - 1930).

Hans Andersen (den ældre) døde dog allerede den 12. januar 1856 kun 57 år gammel af tyfus, hvor hans kone Abelone så den 9. april 1858 blev gift med Rasmus Hansen (1822-1886). De fik sammen sønnen Hans Jørgen Hansen (1859 - 1922), og det var ham der senere overtog "Kildegaard".

Hans Andersen (den yngre) voksede op ved stedforældrene i dette åndelig vakte hjem, og kom i vinteren 1868-69 på Kolds højskole i Dalum, hvilket yderlig var medvirkende til at han gennem hele resten af sit liv var optaget af grundtvigianisme, hvor han også tog del i de brydninger og uoverensstemmelser der opstod indenfor bevægelsen.

Grundtvigianismen var betegnelsen for den folkekirkelig/samfundsmæssige retning, der byggede på præsten, salmedigteren og forfatteren Nicolai Frederik Severin Grundtvigs (1783 - 1872) opfattelse af kristendom, kirke, kultur og fædreland. Grundtvigianismen var i øvrigt den ene af 1800-tallets to vigtigste danske vækkelsesbevægelser; den anden var Indre Mission.

Dalum Højskole - vinterholdet 1868-69.

Den 25. maj 1875 blev Hans Andersen gift i Nazarethkirken i Ryslinge med Anne Rasmine Hansen fra Sødinge Hede. Rasmine, som hun blev kaldt, havde bl.a. gået i Christen Kolds friskole i Sødinge, da den startede i 1856. Hun og hendes forældre havde som nogle af de første løst sognebånd til Vilhelm Birkedal, som bl.a. blev støttet af Grundtvig. Birkedal blev senere præst ved landets første valgmenighedskirke, Nazarethkirken, som blev indviet den 8. august 1866.

Nazarethkirken i Ryslinge hvor Thorkild Skat Rørdam (1876 - 1939) var frimenighedspræst.
Det Kongelige Bibliotek - Sylvest Jensens Luftfoto 1939.

Hans Andersen og Rasmine overtog hendes fødegård "Nørrud", Sødinge Hede og fik 8 børn; 4 drenge og 4 piger, alle født på "Nørrud", og de fleste af dem døbt i Nazarethkirken i Ryslinge. En dreng døde dog som spæd.

1 - Maria Andersen	født 8. januar 1876
2 - Hans Andersen	født 8. april 1878
3 - Dorthea Andersen	født 26. marts 1880
4 - Anna Andersen	født 3. december 1881
5 - Kristian Andersen	født 21. april 1884
6 - Torvald Andersen	født 24. januar 1887
7 - Abelone Andersen	født 27. marts 1888
8 - Martin Andersen	født 11. november 1890

Hans Andersen var med til at grundlægge Nørre Lyndelse Friskole den 17. maj 1873 i høker Jørgen Larsens storstue, som lå ved siden af butikken, i et fæstehus under Bramstrup gods på matr.nr. 5d, Dømmestrupvej 20. Der var tilmeldt 9 børn, og allerede i foråret 1874 var storstuen for lille, og det blev besluttet at bygge en ny skole.

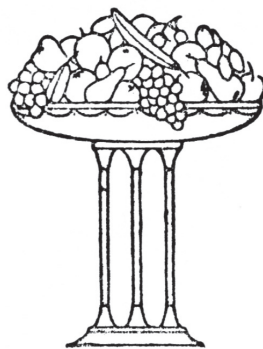
Da Nørre Lyndelse Friskole holdt 50-års jubilæum i 1923, deltog Hans Andersen, hvor han i dagens anledning havde skrevet en sang.

Nørre Lyndelse Friskole, Dømmestrupvej 24.
Det Kongelige Bibliotek - Sylvest Jensen Luftfoto - 1939.

Hans Andersen og Anne Rasmine Hansen havde hele livet tilknytning til valgmenighedskirke i Ryslinge og de blev begge begravet af frimenighedspræsten Torkild Skat Rørdam i Ryslinge. Hans Andersen i 1928 og Anne Marie Hansen i 1931.

LIVSERINDRINGER
af
Hans Andersen, Sødinge

Ringe Bogtrykkeri
P.J. Henriksen
1928

Fordord

Naar jeg har faaet den Tanke at skrive mine Livserindringer, saa er det ikke, fordi deri er noget usædvanligt, om end der er Ting, der ikke er ligefrem dagligdags; men ethvert Menneske har sin egen Historie, sine egne Erfaringer; lige saa vel som enhver Tids Historie er forskellig, saaledes ogsaa det enkelte Menneskes. Ethvert Menneske, der lever med i Tidens Strømninger, bliver et Barn af sin egen Tid. Dette kan forstaaes paa forskellig Maade, thi der er altid forskellige Strømninger. Der er den verdslige og den aandelige Strømning; den første tager vi alle Del i, men det er ikke alle Mennesker, der er paavirket af det Aandsliv, vi kalder Menighedslivet. Derfor bliver der saa stor Forskel paa de forskellige Livsførelse.

Hvad der gav Anledning til, at jeg tog fat paa at skrive dette, var en Festlighed ved min 70-Aars Fødselsdag. Det var Martin P. Rudum, der gav mig Stødet til Begyndelsen; han havde efter min Opfordring "Nordisk Maanedsskrift" med, hvori der var skrevet et langt Brev af min Fader, som Jakob Kr. Lindberg havde faaet fat i og ladet indrykke der for at give et Bidrag til Belysning af Forsamlingsfolkernes Forfølgelse i den fynske Vækkelses Historie.

Forfatteren

Forfatteren gårdejer i Sødinge Hans Andersen og hustruen Anne Rasmine f. Hansen.

Min Fødegaard i Dømmestrup

Min Fødegaard i Dømmestrup, som jeg husker den fra min tidligste Barndom, var af den ældgamle Type, rundbygget, saa at vi kunde spadsere paa Rygningen hele Omgangen. Stuehuset laa i Nord ud til Gaden med Portindkørsel mod Østerenden. I Vesterenden var der Bryggers med en stor Ovn, der laa ind i den vestre Længe; fra Gaarden var der en Heldør med en Klinke; den førte lige ind i Dagligstuen; til venstre Side var der et langt Bord med en Gaasebænk mod Væggen; i denne Bænk lagde Gæssene deres Æg og rugede deres Ællinger ud. Ved Enden af Bordet var der ogsaa en Bænk, og det var Skik, at Rugbrødet laa er i Krogen.

Nord for var der et lille Kammer, hvor Morfader og Mormor havde opholdt sig deres sidste Levetid. Til højre, hvor der var Skorsten, stod en af de rigtige gammeldags Bilæggerovne, hvor der kogtes og stegtes; men der skulde meget Brændsel til saadan en Svend. Langs Loftet, ved Bjælkerne, var anbragt nogle Hylde, der brugtes til at sætte Mælken paa om Vinteren, for at den ikke skulde fryse. Af Stole var der kun et Par Stykker, hjemmelavede med Smæk og Ræk ved Siderne, Sædet bestod af flettede Halmbaand. Gulvet var af Ler. Til højre var der et Sovekammer med en indeklædt Seng med Omhæng for (en Alkove). Nord derfor var der et Børnekammer med samme Slags Seng; i Sovekammeret var der tillige en Slagbænk med Udtræk, hvori der kunde ligge tre, fire Smaabørn. Fra Sovekammeret var en Dør ud til Storstuen. Stuen havde Husets Bredde med god Plads til Kister og Skabe, samt et langt Bord.

Ladebygningerne var paa rigtig gammeldags Facon med Sule og Aase. Sulene var meget tykke Egestammer, der var gravet dybt i Jorden og sat godt fast med store Sten; de var kløftede i Toppen; fra Toppen af den ene Sule til den anden laa Aasene, stærke Egebjælker, hvortil Spærene var naglede fast. Sulen og Aasen udgjorde Midtpunktet i Huset, der var ikke Bjælker uden ved hver Sule; baade Stolpe og Ramme var af Egetræ, Væggene var Vindevægge, som de kaldtes, de bestod mest af Hassel, lavet som et Gærde, hvorpaa der paa begge Sider var spækket Ler; udvendig var der til Beskyttelse for Regn slaet Halm eller Rør paa.

Midt i Gaarden var der en Fordybning til Møddingsplads. I Stald og Kohuset var ingen Vinduer eller Døre paa Udsiden, ved Hestene var en Foderlo, men Køerne stod med Hovedet til Væggene; der var ingen Krybber; i Stedet for Krybbe brugtes der nogle oversavedetjæretønder, hvoraf hver Ko fik sin Blanding Avner og lidt Hakkelse med lidt Mask eller Affald. Der var ikke dengang lagt an paa Smørproduktion til Salg om Vinteren, kun en enkelt Ko maatte kælte før Vinteren, for dog at have lidt til Husbehov. Besætningen bestod af 5 a 6 Køer, to Ungkvæg, nogle Faar og et Par Heste; til Gaarden hørte nogle og tredive Tdr. Land, men deraf var noget Mose, hvor den nødvendige Tørv kunde skæres, samt noget Skov.

Køkkenhaven var det smaat med, men derimod var der nogle Frugttræer, baade Æbler og Pærer. Et stort Pæretræ, der var Midtpunktet i Haven, er nu forsvunden. Blomster var det kun tarveligt med. Der var en Gang midt op af Haven med nogle Rib- og Stikkelsbærbuske, denne Gang førte hen til en Brønd, vi havde fælles med Naboen, den var gravet lige rundt i Skællet og var aaben for oven med et firkantet Fjæleværk omkring, og der var en stor kløftet Stang med en Vippe til at trække Vand op med i en Spand. Denne gamle Brønd blev dog i min tidligste Barndom fyldt og erstattet med en paa et mere passende Sted og med Pumpe.

2

Fæstevæsenet

Paa Søbysøgaard regerede i det attende Aarhundrede en streng Herre, Major Axel Rosenkrantz (* 1755, + 1802). Han vilde regere over adskilligt, der ellers var ham uvedkommende. Her skal fortælles et Træk om, hvorledes min Farfader blev behandlet efter Majorens Forgodtbefindende.

Der var i Nr. Søby en Enke, der havde en meget forfalden Gaard. Nu vidste Majoren, at der var en Karl (min Farfader) i Dømmestrup, der havde nogle Penge. Majoren lod da denne Karl kaldet sig og forelagde ham, at han skulde gifte sig med Enken i Søby. Anders Hansen, som han hed, var da ogsaa i Søby for at se Forholdene, men han gav Majoren Afslag. Saa blev Majoren vred, og til Straf for hans Ulydighed blev han sendt ind at være Soldat. Som Soldat blev han pint og plaget; han skulde gaa forbi nogle af Befalingsmændene, og for hvert tolvte Skridt fik han et Slag over Skinnebenet; det blev ham for haardt, saa han klagede sig for en Ven, og denne raadede ham til, at han skulde klage til en af de overordnede, vistnok en Major. Det turde han ikke, sagde han, men den raadgivende satte da Mod i ham. Han gjorde da Alvor af sin Klage, og den faldt godt ud, idet vedkommende, efter at have betænkt sig, sagde: "Ja, Søn, det var dig, der var en Skrivelse med, at du skulde have dygtig Hug, men nu skal du være fritaget for at være Soldat og kan rejse hjem."

Nogle Aar efter, at Farfader havde været Soldat, forlovede han sig med en Gaardmandsdatter i Dømmestrup og fæstede saa hendes Fødegaard af bemeldte Axel Rosenkrantz.

Søbysøgaard.

Fæstebrevet

Jeg Axel Rosenkrantz til Søbeyesøgaard, Hans Kongelige Majestæts Bestalter Major af Infanteriet; Kindes og hermed Vitterlig gjør: at have Stæd og Fæst, ligesom jeg hermed Stæder, og Fæster til Een mit Godsdes tilhørende Bonde-Karl ved Navn Anders Hansen, der har staaet som Land-Soldatt i Hans Kongelige Majestæts Tieneste, Een mig tilhørende Bondegaard Beliggende i Dømmestrup bye udi Nørre-Lyndelse Sogn, som Mads Andersen sidst beboede og fradøde; Hvilken gaard som staaer for Hartkorn Nye Matricul agger, og Eng 14 Tdr 6 Skp - 2 alb: bemelte Anders Hansen sin Livs tiid maae nyde, bruge, beboe, og i Fæste beholde paa efterskrevne Conditioner:

1. Betaler hand til rette forfalds tiider alle ordinaire samt Extra-ordinaire Kongel: Skatter af ovenmeldte Hartkorn som endten ere, eller herefter paa bydendes Vorder, uden at paadrage sig nogen Restantz. -

2. Ligesaa Landgildet til hvert aars Mortensdag at erlægge efter Jordebogen, som er Rug, 2 Tdr 4 Skp, Byg 4 Tdr 4 Skp, Haure 8 Tdr 2 Skp, Smør 1½ Otting, Lam 1 Stk, Giæs 2 Stk, Høns 4 Stk, Æg 20 Stk, lyse-Garn 1 mq; Erritspenge 1 Mk 8 Sk, af Hvilket Landgilde ham for nærværendetiid er accorderet for Penge, nemlig Rugen pr. tønne 8 Mk, Byggen pr. tønne for 1 Rdr, Smørt i alt for 3 rd, og Lyse garnet for 2 Sk, Dog Dependerer alt af mig selv hvad endten jeg vil have bemelte Penge, eller Landgilde Specierne i alt in Natura for fremtiden. -

3. Saalænge hand for Hovning er befriet, som alt Dependerer af mig selv, svarer hand aarlig udi Hovnings Penge 20 rd, skriver Tiuge Rigsdaler dog er hand forbunden aarlig at gjøre nogen ægter, og Extra-arbeyde ligesom andre hans Naboer, og godsdes frie bønder, og naar Gaardens Lykke, Soersted kaldet, skal giødes til Korn, forpligtes hand til at Kiøre Giødning her fra Gaarden hen i samme Lykke med 2de Vogne Daglig i 2de Dage til hielp for Hovnings Bønderne. -

4. Gaardens og dens Besætning som nu findes i forsvarlig stand, haver hand fremdeeles at vedligeholde, og forbedre, saa det alletider for et Lovligt syvn kand bestaae, og intet af Gaardens tilliggende grund af agger og Eng, Tørveskiær og giærselhug til upligt bruger, ey heller at bortleye, forøde, forhukke, eller paa nogen underfundig maade at forekomme, og Gaarden at fravende, Item af hand bemelte Gaards anpart af Steen-giærder, Grøfter, Piile, Frugt-træer, Humle-Kugler med videre i følge hans Majestæts allernaadigste Lov og Forordninger aarlig Holder vedlige, og op Elsker. -

5. Skulle jeg ved denne Byes Jorders udskiftning af Fælledskab imellem mine og Bramstrup Bønder, finde for godt at gjøre denne, tillige med mine øvrige Gaarde der i byen, lige udi Hartkorn, og Grund, forbeholder jeg mig hvad jeg i saadan henseende best finder tienligt. -

6. Retter sig i det øvrige efter Hans Kongelige Majestæts allernaadigste Lov og Forordninger, og Er mig som hans Herskab, og i min fraværelse min beskikkede Fuldmægtig hørig, og lydig, alt under dette Fæstes fortabelse som er betalt med 150 rd, skriver Eet hundrede og Halv tredsindstiuge Rigsdaler -

Dets til bekræftelse under min Haand og Signette.
Søbeyesøgaard den 28de October 1786

Rosenkrantz

Da samtlige mine Bønder i Dømmestrup nu er bleven giort lige i Jord og Grund, Hartkorn og afgift, saaledes at enhver af dem herefter tilkommer at Contribuere af 7Tdr - -1 13/16 alb. Hartkorn, samt derefter svarer udi aarlig afgift fra 1ste Maj 1788 at regne. -

1. Udi Landgilde Rug 6 skp 2 3/4 fk, Byg 3 Tdr 1 fk, Havre 3 Tdr 2 skp 1/4 fk, 7 5/8 pd Smør, 1/2 lam, 1 gaaes, 2 Høns, 13 æg, 1/2 mk lysegarn, 6/11 stk Fodernød, 1/32 stk Bolgalt, 1 mk 5 sk Erritspenge, af disse Landgilde Specier betales følgende med Penge, og det øvrige leveres in Natura, nemlig Rugen overlades for 8 mk pr Tønde Bygen 6 mk pr Tønde, Smøret for 1 rd Halvottingen, Lysgarnet for 1 sk, Fodernødet for 1 rb eller den anførte deel for 3 mk 4 4/11 sk, og Boegalten for 2 rd eller den anførte 1/32 deel for 6 sk der med Erritzpengene i beregnet beløber sig ialt 5 rd 3 mk 3 sk, dog dependerer det af mig selv enten ieg vil have disse anførte Penge eller Landgilde Specierne in Natura for fremtiden. -

2. Forretter indbemelte Anders Hansen halvgaards Hovning, ægter og arbejde med videre, og for den øvrige halve Hovning betaler hand til et hvert Aars 1ste Maj Penge 2 rd 5 mk 9 sk eller og forretter heel Hovning, hvilken af delene jeg selv for got befinder. -

Saa bliver dette Fæstebrev i den henseende for saa vit herved forandret. -

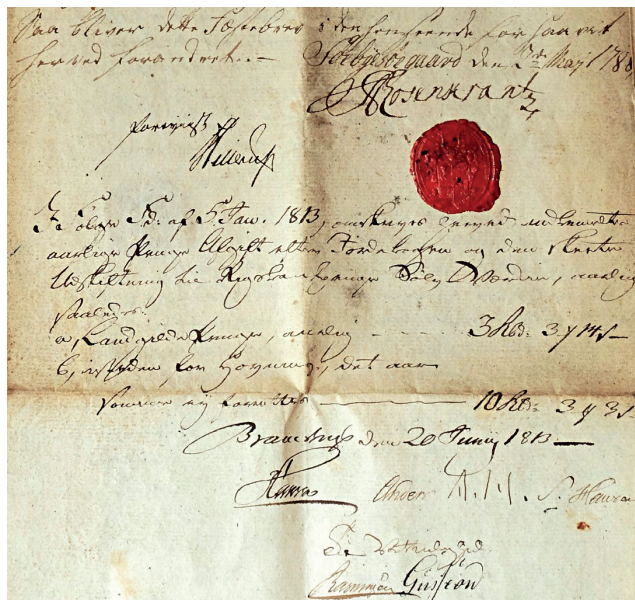
Søbyesøegaard den 2 de Maj 1788
Rosenkrantz.
foreviist
Hillerup

I følge Fd: af 5. Jan. 1813, omskrives herved indbemeltes aarlige Penge Afgift efter Jordbogen og den skeete Udskiftning til Rigsbankpenges Sølv Værdie, aarlig saaledes:

a, LandgildePenge, aarlig	3 Rbd. 3 mk 14 sk
b, isteden for Hovning, det aar somme ey forrettes	10 Rbd 3 mk 3 sk

Bramstrup den 20 Juni 1813 -
Hansen Anders A. H. S. Hansen

Til vitterlighed
Rasmussen Gusseon

Fortegnelse over det Hoveri, som forrettes til Søbeyesøegaard af underliggende hoverigørende Bønder i Overensstemmelse med Hoveriforeningen af 7 April 1792, Alt saaledes som befalet er udi den allernaadigste Forordning af 6 Decbr. 1799 til gjensidig Regel i Fremtiden.

Hoveriet, som forrettes af 36 hele Gaarde, er følgende:

Til hver hel Hovning

	Ploie-dage	Harve-Dage	Spand-Dage	Gang-Dage
Til Rugsædens lægning med 14 a 16 Skiepper	2	2	-	-
Til Vaarsædens lægning med 5 Tdr. Byg eller 4 Tdr. Boghvede, eller og 7 Tdr. Havre	4	6	-	-
Til at fælle	2	-	-	-
Til at høste Korn, samme at passe med Opbinding, Vending paa Ageren, Agerens Rivning, Kornets Hiemførsel i Laden eller til Gaarden, samme at sætte i Gulvene eller Hæs med videre Arbeide dertil hører	-	-	4½	28
Til Høsten: saasom Græsset af afmeie, udsprede, opføre af Vandet, udføre af Skov og Krat, hiemføre og sætte i Huus eller Hæs med videre til denne Avl nødvendigt Arbeide, efter Veirligets Beskaffenhed	-	-	5½	40
Til Grøfter i Engene og Hegn omkring Gaardens Marker at vedligeholde og istandsætte	-	-	2	10
Til Giødningen at udføre, at sætte i Hob (Mødding) paa Marken, samme igjen at føre paa Ageren og udsprede	-	-	8	10
Til at blande Møddingen med Jord eller Dynd, i Tilfælde af stor Misvext, Qvægsyge eller andre ulykkelige Tilfælde, som maatte være Aarsag til Afsavn af Giødning	-	-	2	2
Til Skovning af Brænde, Bødker- Vogn- og Bygningstømmer, det første for Gaarden, og det sidste tillige til Godsets Brug	-	-	4	12
Til at skiære, oppasse og hiemføre Tørv	-	-	2½	16
Til at reense Enge	-	-	-	1
Til at grave Brakgrøfter	-	-	-	3
Til Gaarden og Malkeplætten at skiøvlø	-	-	-	3
Til Gaardens Avl og Tiender at udtærske	-	-	-	96
Til Høavlens at dyrke og oppasse	-	-	1/6	4
Til Kornets Reensning og Opførsel paa Lofterne	-	-	1	20
Til Borg- og Ladegaardens Vedligeholdelse	-	-	3	8
Til Korn og feede Vares Bortkiørsel	-	-	9	-
Til Veie i Gaardens Løkker at istandsætte og vedligeholde	-	-	3	4
Til Humleavlens Oppasning	-	-	-	2
Til Vandstæders Gravning og Reensning ved Gaarden og i Markerne	-	-	2	4
Til Fløtning for Gaardens Til- og Fratræder, Forpagter ec.	-	-	2	-
Til Ladegaards- Husene at reense og Halm at udfløtte.	-	-	1	2
Til Korn- Hæs at indfløtte	-	-	1	2
Til Piile at plante og stive	-	-	1	2
Til at hente reent Sædekorn fra hvilket Sted i Landet samme kjøbes eller losses	-	-	1/6	-
Summa	8	8	51 5/6	269
½ Hovning bliver	4	4	26	134½

Foranførte Hovarbeide og Kiørseler skal i øvrigt tilsiges forrettes saaledes, at af enhver heel Hovningsgaard ikke maa tages mere egentlig i det høieste, end:

a) Fra Herskabets Kornhøst til sammes Rugsæd er lagt, 3 Spænd- eller 2 Pløie- og 2 Harve-Dage, samt 8 Gangdage.

b) I Foraars Pløietid: 2 Spænd- eller 2 Pløie- og 2 Harvedage, samt 4 Gangdage.

c) I høe- og Kornhøsten: 2 Spænd- og 10 Gangdage.

d) I den øvrige Tid af Aaret: 1½ Spænddag og 6 Gangdage.

Skulle ellers, som Gud afvende, ulykkelige Tilfælde ved Ildsvaade eller deslige paakomme Hovedgaarden og Godset, da skal den Hielp som i slig uhældig Tilfælde efter Billighed og rigtig ligning imellem samtlige Godsets Bønder, maatte vorde forrettet, til Materialiers Hentelse og Haandlanger Arbejde til Skadens Istandsættelse, ikke vedkomme eller afregnes, men ansees som en usædvanlig Bistand uden videre Følger i Hensigt til det aarlige hovarbeide.

Foranførte Arbeide skal forrettes efter Forordningen af 20de Februarii 1771 dens 3die Tabel og Forordningen af 25de Martii 1791 dens 5te §, med den Undtagelse: at naar Gaardens Løkke Soested er under Drift skal udkiøres dertil daglig med en Vogn 4 Læs Giøds-kning og hiemføres derfra 3 Læs Korn eller Høe, ligesom og til dette Arbeide for denne Løkke skal gives dobbelt Antal af detil Giødskningens Udkiørsel, samt Korn og Høets hiemførsel forlangte Spænddage, saa skal og med en Plov i een Dag pløies eller fælles 1 Td. Land eller 14000 Qvadrat Alen.

Og skal dette her forlangte Hoverie tage sin Begyndelse fra 1ste April, og Hovnings Aaret regnes fra 1ste April til 1ste April.

Hvad som ikke bliver fordret og forrettet før Aaret er endt, maae ikke fordres siden som Restance.

Denne Foreening staar ved Magt saalænge Placaten af 24de Juni 1791 bliver uforandret.

Til

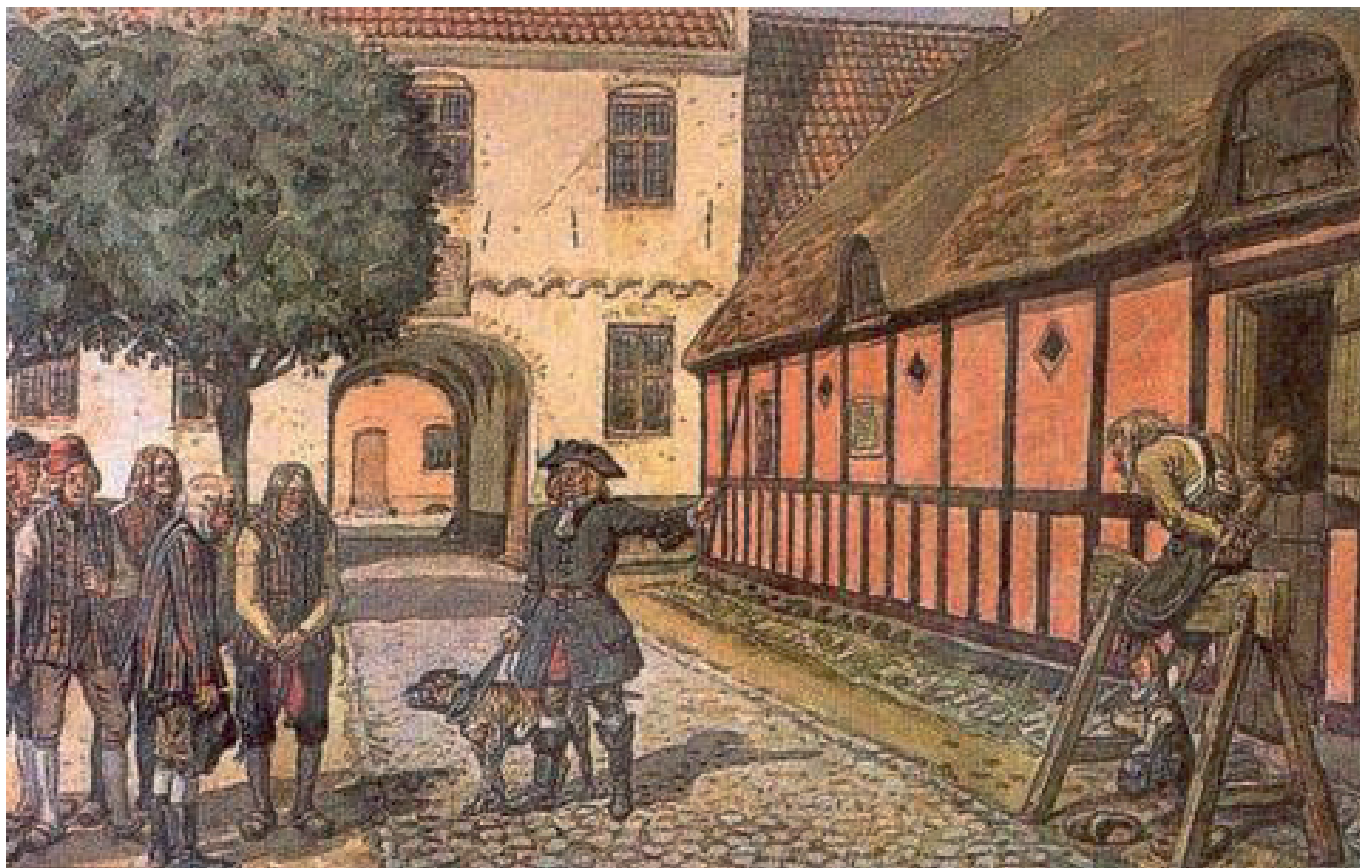
Anders Hansen Banke i Dømmestrup, som
forretter halv hovning -

Overeensstemmeende med den indgangn
Hoverinforening tilstaaer -
Søbyesøegaard den 1ste April 1800 -

Rosenkrantz

Til
Anders Hansen Banke i Dømmestrup -
forretter halv Hovning -
Overensstemmeende med den indgangn
Hoverinforening tilstaaer -
Søbyesøegaard den 1ste April 1800 -
Rosenkrantz

Der er fortalt meget om Herren paa Søby Søgaard fra Hoveriets Dage, hvor strengt det gik til, naar der var noget, der ikke passede Hr. Rosenkrantz eller hans Ladefoged, der ogsaa var en meget streng Herre, og havde Raaderum nok til at kunde straffe for ringe Forseelser efter eget Forgodtbefindende, hvilket fremgaar af ovennævnte om, hvorledes Farfader blev Soldat. Det var saa slemt paa Søby Søgaard, at Rygtet gik viden om; der blev saagalt skrevet en Bog om alle de Uretfærdigheder, der blev begaaet. Bogen kom ud, men den blev forbudt. Vi har jo hørt mange Fortællinger om, hvorledes Bønderne blev plaget paa forskellig Maade, ikke alene med Ladefogdens Ridepisk, men ogsaa med Riden paa Træhest. Den havde en Fjæl til Ryg med Kanten opad. Der blev de saa bundet fast og fik saa tillige en Vægt om hver Fod for rigtig at pine dem. Vi kan tænke os, at det var haardt. Jeg kan huske, hvor ondt det gjorde mig, naar jeg som Barn hørte disse Fortællinger.

Brugen af straffen: "ride paa træhesten".

Da Farfader fæstede Gaarden 1786, var det en stor Gaard, men det var jo med det Forbehold, at dersom Herskabet vilde gøre Gaardene lige store, havde han Retten dertil. Der var nogle smaa Nabogaarde, som dengang kaldtes Boelssteder. Det blev saa udskiftet, som det fremgaar af Fæstebrevet, i 1788, saa alle Gaardene var lige i Hartkorn og Jorder, og de blev saa kaldet Halvgaarde.

3

Faders Slægt og Venner

Hvad Anders Hansens første Hustru hed er glemt, men hans Svigermoder hed Hylleborg. Han var gift tre Gange; første Ægteskab var barnløst. Hans anden Hustru var en Gaardmandsdatter der fra Byen, hun hed Ane Marie Jørgensdatter og blev Moder til Mads Andersen, 1796. Hun døde Nytaars Aften efter hans Fødsel; saa var der en Søster af hende, der kom til ham at holde Hus; hun blev saa hans tredie Kone. I dette Ægteskab fødtes fire Sønner og tre Døtre, af hvilken min Fader, Hans Andersen, var den ældste; saa var der Rasmus og en yngre, Jørgen, der døde tidlig, samt to Døtre, der blev gift, men døde tidlig; den ene boede i Ellekjær, den anden i Aarslev; den yngste, Anne, var 15 Aar yngre end Mads, som jo var Halvbroder til de andre. Anne blev aldrig gift; da hun blev træt af at tjene, opholdt hun sig sin sidste tid i Fødegaarden hos en Broder, hun havde været forlovet i sin Ungdom og havde en Datter, som senere ogsaa blev gift med en Gaardmands Søn og boede i Byen.

Mads Andersen, der var den ældste og var sin Fader behjælpelig med Gaardens Drift, blev fritaget som Soldat som gammel Mands Søn ved Ansøgning.

Afskrift af Ansøgning om Fritagelse.

Da Gaardmanden Anders Hansen af Søbysøgaard i Dømmestrup formedelst et svageligt Helbred og især gammel Skade i det ene Been ikke er istand til selv at følge sin Plov og forrette sin Gaards Arbejde, saa er det vel mig begeeret af den høje Sesion, at Karlen Mads Andersen, som iboer Gaarden, og som han hidtil har staaet i Faders Sted og sørget for Gaardens Drift, maatte fritages for Tjenesten (det sidste ulæseligt.)

Nørre Lyndelse, den 2. April 1820.

Chyloff.

Gårdejer Mads Andersen (1795-1878), Dømmestrup.

Lidt om Faders Ungdom

Saavidt jeg kan skønne, var min Fader sin ældre Broder Mads behjælpelig med Fødegaardens Drift. At han har haft megen Lyst til Læsning, fremgaar af, hvad jeg nu vil fortælle om ham. Han har tillige i sin Ungdom lært at spille paa Violin efter Noder, thi der var i hans efterladne Papirer, blandt mange Bøger, ogsaa nogle Node bøger. I nogle Aar har han spillet til dans til alleslags Gilder, som der var mange af i den Tid; vi ved jo, at Bryllupper varede i tre Dage, og forud var der et Føringsgilde, hvor det var Skik, at Bylauget bragte Føring, der bestod i forskellige Slags Fødevarer, til Brug ved Gildet, saasom Kalvekød, Æg, Høns, Ænder, og enkelte gav en Tønde Øl. Ved disse Gilder blev der altsaa fire Dage at spille, thi Føringen bragtes af Laugets Piger, og disse skulde saa have en Svingom med Karlene den Aften. Fem eller seks af Nabolaugets Karle skulde nemlig samme Dag hen i Gildesgaarden at skære Tobak og være behjælpelig med at trække Lagener i Tærskeloen og lave til med Bænke og Borde samt pynte op.

Der kom en Tid i Faders Ungdom, hvor han blev draget med i den fynske Vækkelse, og det gærede vistnok i ham en Tid, inden han kunde bryde med sine Ungdomsvenner.

Engang havde han lovet at spille til et Bryllup der i Byen; han var klædt paa og kommen paa Vej - kun et lille Stykke uden for Porten hen forbi Sprøjtehuset. Pludselig vendte han om og gik hjem med den Beslutning, at nu skulde dette være forbi, thi det var Djævelskab; og han var nok nær ved at ville have brændt Violinen, men den blev da ikke brændt. Da han udeblev fra Brylluppet, gik der Bud efter ham, men han var ikke til at formaa til at komme til Stede, det var fra den Dag af forbi med Musiken til den Slags Brug. Rygtet fortalte da, at han var bleven taabelig.

Før end dette Brud skete, var han forlovet. Dette var for svært for hende, hun vilde ikke lade sig overtale, hun blev meget vred, næsten rasende. Da han ikke formaaede at tale hende tilfreds, sendte han sin ældre Broder hen at tale med hende, og det hjalp nok lidt, men hun forsikrede, at hun ikke vilde være af de Hellige, som blev forfulgt; hun blev saa syg og kom til at ligge for Døden, men da fik Fader Lov til at sidde ved hendes Seng, og hun blev omvendt, førend hun døde.

Hans ældre Broder, Mads, blev da ogsaa af de troende, og det var jo en Styrkelse for dem, at de var enige om det bedste, da de arbejdede sammen til daglig i deres Fødegaard.

I Aaret 1832 kom Fader paa Kant med Bymændene i Dømmestrup. Det var, mens han og hans Broder Mads bestyrede Gaarden for deres Moder, som var Enke; det fremgaar af det følgende Brev, hvorledes det er gaaet til, men for yderligere at tydeliggøre det vil jeg, førend jeg skriver Brevet, fortælle Hovedtrækkene kort. Bymændene var blevet enige om at rense Møllebæk paa en Søndag, men Fader og hans Broder, der begge var af de Hellige, nægtede at gøre Søndagsarbejde. Det maatte de ogsaa nok være fritaget for, men saa paalagdes det dem, at de skulde give Brændevin. Dette nægtede de ogsaa, men saa blev Forbitrelsen stor, og de skulde da straffes med Udvisning af Bylauget og ingen Samkvem have med Naboerne ved Gilder eller andet. Det var endda ikke endt hermed. De anklagede dem for Øvrigheden, men fik ikke Medhold. Øvrigheden vilde ikke have med Sagen at gøre, det maatte de selv ordne. De blev altsaa udvist af Bylauget. I den Anledning skrev saa Fader følgende Brev, der siden af Jakob Kr. Lindberg blev gengivet efter Originalen i "Nordisk Kirketidende" 1834 Nr. 41. Jakob Kr. Lindberg rejste nemlig omkring for at faa noget at vide om de fynske Forsamlingsfolk.

”Kjæreste Venner, Dømmestrups Mænd, Gaardmænd og Boelsmænd!”

”Jeg har faaet i Sinde at skrive Eder til - nemlig saa mange af Eder, som har været med i denne Handel - men af Kjærlighed til Eder alle, det tør jeg vidne for den alvidende Gud; thi jeg veed, at I er allesammen min Næste, som jeg bør elske som mig selv; jeg veed og at I alle ere mine Brødre, da vi Alle nedstamme fra vore første Forældre; men hvo som elsker Gud skal og elske sin Broder 1 Joh. 4. 21. Gud give I kun saasandt ville optage det i Kærlighed! Det er da angaaende denne Sag, som I alle vide, da vi ikke tilligemed Eder vilde rydde Møllebek just om Søndagen. Da lagde I et Paalæg saaledes: vi skulde derfor betale en Potte Brændeviin til Eder at drikke, eller udvises af Eders Laug. Dette Paalæg blev da ved Magt standen, da vi vilde nok være af Eders Laug, men ikke betale Brændevin.

Nu lod det til, at I ikke engang var nøjsom med Eders eget Paalæg; thi ellers havde I jo ikke haft fornøden, at søge Øvrigheden. Men Gud skee Lov, vi har en mild, christelig, rettænkende Regering, som holder over sine Love, - Gud give vi kun vilde følge og lyde dem saa meget som vi vidste og kunde, da var det vores eget Gavn - Derfor var det ingen Under, at I ikke der kunde faae noget Medhold i at faae Ret over os - som I dog truede af - i saa klar en Sag som denne. Men det var mere at beundre - endda i et christent Land - at de som selv var Lovens Overtrædere og de strafskyldige Personer vilde anklage de Uskyldige. Men nu blev Eders ugudelige og uchristelige Paalæg ligesom fornyet, og da blev det saaledes, at Ingen maatte byde os med til Bryllup, Begravelse eller Barselgilde uden de skulde give deres Igang paa Ny; heller ingen maatte komme til os ved samme Lejligheder, uden ligeledes at give deres Igang paa Ny - om vi vilde byde dem. Dette er nu Sagen i sin sande Omstændighed, som Ingen af Eder kan negte.”

”Men om nu Nogen vilde spørge Eder, hvorfor har I saaledes viist denne Familie ud af Eders Laug, da de dog engang har givet deres Igang og tillige har tjent nogle af Eder ved Bryllup, Begravelser og Barselgilder, og I har lovet at tjene dem igjen paa samme Maade, om I levede og blev budne, da kunde I jo svare som saa: det var fordi de ikke vilde synde tilligemed os i at overtræde Sabbathsdagen; det var jo Sandhed svaret, men Jeg mener, at I har Aarsag til at skamme Eder ved denne Sandhed, baade for Gud og enhver rettænkende Christen.

Nu skal I derfor ikke tænke, fordi jeg skriver dette, at jeg derfor er misfornøjet med, saaledes at være udelukt af Eders Laug og Sammenkomster, nej ingenlunde, Gud skee Lov, jeg veed det bedre; thi salig er den Mand, som ikke vandrer i de Ugudeliges Raad, ei heller staaer paa Synderens Vei, ei heller sidder i Spotterens Sæde Ps. 1, 1. Men at I har syndet, det vil jeg overbevise Eder om med Guds Ord, men dog, som sagt, i Kjærlighed. Da nu Guds Ord siger: aflægger Løgn, og taler Sandhed hver med sin Næste, derfor vil jeg beflitte mig paa Sandhed; thi alle Løgneres Deel skal være i Søn, som brænder med Ild og Svovl, Aab. 21, 8.”

”Da vil jeg først erindre Eder, at den ganske Skrift er indblæst af Gud, og er nyttig til Lærdom, til Overbeviisning, til Rettelse o.s.v. 2 Tim. 3, 16; og Synden er Folkenes Fordærvelse. At I skal helligholde Hviledagen, det vide I alle; men betragt dog alligevel hvad der staar i 5 Mos. B. 5, 12-14 tag vare paa Sabbaths-Dagen at hellige den, saasom Herren din Gud haver budet dig. Sex Dage skal du arbejde og gjøre al din Gjerning; men paa den syvende Dag er Sabbath for Herren din Gud, da skal du ingen Gjerning gjøre o.s.v. Naar vi nu skal gjøre al vores Gjerning i sex Dage og ingen paa den syvende, saa var det jo at synde, da I ryddede Møllebek om Søndagen; thi det var ingen sand Nødvendigheds Gjerning. Tænker kun ikke, det var en ringe Ting, det var kun en Times Arbejde. Skulde der nogen

tænke dette, da beder jeg Eder, at I dog vil betænke, hvordan det gik med den Mand, der sankede Træ op paa Sabbathen: al Menigheden stenede ham til Døde, som Herren havde befalet Moses, 4 Mos. B. 15, 32-36. Jeg mener det var endda ringere at sanke noget Træ op om Sabbathen; end det var at rydde Møllebek. Og Gud er dog den samme baade i Gaar og i Dag og til evig Tid, Ebr. 13, 8, han straffer ligesaavist Sabbathens Overtrædere nu som den Gang, om ikke altid her i Verden, saa dog i Evigheden, dersom de ikke omvende sig. Derfor siger Herren: vee den, som gjør Arbeide paa Sabbathsdagen, han skal visse-ligen dødes, 2. Mos. B, 31, 15. Tænk ogsaa paa det, der staar hos Jac. 2, 10, at hvo som holder den ganske Lov, men støder an i et Bud, han er bleven skyldig i dem alle. Nu maae I kjære Venner dog tilstaae, at I har stødt an mod det tredie Bud, og altsaa er bleven skyldig i dem alle.”

”Men har I nu ogsaa ret eftertænkt, hvad det er at være skyldig i alle Budene? Gud give I ville ret eftertænke dette, thi saaledes staar det skrevet i 5 Mos. B. 27, 26. Forbandet være den, som ikke holder alle Ordene i denne Lov, at gjøre derefter; og alt Folket skal sige Amen. Og i det 28 Cap. 19. V. Forbandet skal du være, naar du gaaer ind, og forbandet skal Du være, naar du gaaer ud. Nu skal I ikke tænke, det gaaer ikke saa haardt til. Tænk hellere, hvad Jesus har sagt - hans Ord kan dog ikke lyve - at ikke det mindste Bogstav eller Tøddel skal forgaae af Loven, førend de Ting skee allesammen. Matth. 5, 18. Ved Loven kommer Syndens Erkendelse. Rom. 3. 20. - men dette Anførte er da ogsaa af Loven - Gud give, at Enhver af Eder kunde komme saaledes til Syndens Erkjendelse, at I ville tilstaae det, som I alle haver lært i den anden Troes-Artikel, at I er fortabt og fordømt til den evige Død.

Da først er i ret skikkede til at høre Evangelium, nemlig det glade Budskab, at Jesus Kristus er kommen til Verden, for at gjøre Syndere salig, endog de allergroveste, 1 Tim. 1, 15. Og at Menneskens Søn er kommen at søge at gjøre saligt det fortabte Luc. 19, 10. Her kan I jo høre, at han søger efter de Fortabte, Gud give, at I dog vilde lade Eder finde af ham - førend det bliver evig for sildig - thi der er dog ikke Salighed i nogen Anden, Ap. Gj. 4, 12, og I har engang kostet ham hans Livs og Blods Opoffrelse, derfor kan han ikke forglemme Eder, om en Moder saa kunde forglemme sit diende Barn; thi see, siger han, jeg tegnede dig i begge mine Hænder Es. 49, 16, og et andet Steds siger han: see jeg udbreder mine Hænder, den ganske Dag, til et genstridigt Folk, Es. 65, 2, til dem, som vandrer efter deres egne Tanker, paa en Vej, som ikke er god; og han siger: see her er jeg, I see, her er jeg, og hos Es. 45, 22. siger han: Vender Eder til mig og bliver frelste alle Jordens Ender.

Gud vil ingen Synders Død, men at han skal omvende sig og leve, og Jesus siger selv Joh. 6, 37, den som kommer til mig, den vil jeg ingenlunde kaste hen ud. Saa Mange af Eder, som nu vil komme til ham ved en sand Omvendelse, og saa blive bestandig indtil Enden, vil faae denne glædelige Røst at høre paa Dommens Dag, som lyder saaledes: ”Kom ind til mig I Herrens Velsignede, og arver det Rige, som Eder er beredt før Verdens Grundvold blev lagt. Men de som ikke vilde komme, mens det er Naadens Tid og Salighedens Dag, for dem vil det være forskrækkeligt at møde Herren; thi til dem vil han sige, gaaer bort fra mig I Forbandede i den evige Ild, som er beredt Djævelen og alle hans Engle, Math. 25, 41. Nu staar det til Eder at vælge, Gud give, at I dog vilde udvælge den bedste Deel med Maria, som ikke skal tages fra Eder.”

”Men kjæreste Venner, skulde vi nu ikke alle sammen elske den Mand, som har elsket os indtil Døden paa Korset? Jo, lader os elske ham; thi han har elsket os først, 1 Joh. 4, 19. O! prøver Eder dog selv, om I elsker denne Mand. Til denne Prøvelse vil jeg anføre Følgende: ”

”Deri bestaar Kjærligheden til Gud, at vi holde hans Bud, og hans Bud ere ikke svære, 1 Joh. 5, 3; og Jesus siger i Joh. 14. 21. 23 dersom Nogen elsker mig, skal han holde mine Befalinger; og 1 Joh. 4, 21. Dette Bud have vi af ham, at den, som elsker Gud, skal og elske sin Broder; og i det 20. V. dersom Nogen siger: jeg elsker Gud og hader sin Broder, han er en Løgnere; thi hvo som ikke elsker sin Broder, som han seer, hvorledes kan han elske Gud, som han ikke seer. Nu er vi alle Brødre, som I har hørt, kan I nu vidne med Sandhed for den alvidende Gud, at I har gjort det af Kjærlighed til os, som her er skrevet om, det maa nu staa til Eder selv at betænke; kan I nu ikke dette med Sandhed, altsaa elsker I os ikke; men elsker I nu ikke os, som I seer, saa elsker I heller ikke Gud, som I ikke seer; men elsker I ikke Gud, den Herre Jesus, da er I Forbandede efter Pauli Ord i 1 Cor. 16, 22: dersom Nogen ikke elsker den Herre Jesum Christum, han være en forbandet Ting.”

”Men nu ville vi betragte det fra den anden Side: da kunde det jo være, at Een eller Anden af Eder har gjort dette af Had til os. Skulde dette være Tilfældet, da beder jeg Eder betænke, hvad der staaer i 1. Joh. 3, 15, at hver, som hader sin Broder, er en Manddraber; og I vide, at ingen Manddraber haver det evige Liv blivende i sig. Her kan I jo høre, at dersom I bære Had til et Menneske, da er det lige saa stor Synd for Gud, som I virkelig havde slaaet samme Menneske ihjel. Men nu siger Esaias i det 1, 17: Lærer at gøre godt, søger Ret, hjælper en Fortrykt til Rette. Mon I har gjort dette? Men der staaer videre: skaffer den Faderløse Ret, udfører Enkers Sager. Da jeg nu tilligemed mine Sødskende ere faderløse og min Moder er Enke, saa giver jeg Eder selv at betænke, hvordan I skaffer os som Faderløse Ret, og tillige hvorledes I udfører min Moders Sag, som en Enke, saavidt Magten staaer til Eder. Men derimod, dersom I bøjer Retten for Enker og Faderløse, da er I forbandede, thi saaledes staaer der skrevet i 5 Mos. B. 27, 19 forbandet være den, som bøjer Retten for Faderløse og Enken, og alt Folket skal sige Amen - det er: visselig, sandelig, det skal skee - Det er ellers mange Gange en tung Skjæbne, at regnes blandt Enkers og Faderløses Tal her i Verden; men derfor har Gud lovet at være de Faderløses Fader og Enkers Forsvar og Dommer, Ps. 68. 6. og tillige at oprette Faderløse og Enker; men han forvender de Ugudeliges Vei, Ps. 146, 9.

Da der nu staaer skrevet i Judæ Epistel 18 V. at i den sidste Tid skal være Bespottere, som vandrer efter deres ugudelige Væsens Begjæringer, saa kan jeg ikke vide, om der skulde være Nogle af Eder, som allerede har bespottet disse guddommelige Sandheder. Skulde dette være Tilfældet, da beder jeg Eder, at I dog betænker, hvad Skriften siger derom, Gal. 6. 7. Farer ikke vild, Gud lader sig ikke spotte o.s.v. og i Sal. Ordsp. 13, 13. hvo som foragter Guds Ord skal fordærves ved sig selv; og Jesus, Sandheds Mund, siger selv: Math. 13, 31-32, at Bespottelse mod den Hellig-Aand skal ikke forlades Menneskene hverken i denne Verden ei heller i den tilkommende. At bespotte mod denne gode Aand er forfærdeligt; thi det er dog ham, der kalder, forsamler, oplyser i den eneste sande Troe paa Christum, som I alle har lært, og Paulus siger Rom. 8, 14. saa Mange som drives at Guds Aand, disse ere Guds Børn. Men mener I da, kjæreste Venner, at Guds Aand har drevet Eder til denne Sag? Nei ingenlunde; men om Nogen ikke har Christi Aand, denne er ikke hans, Rom. 8. 9. Gud give da, at Ingen af Eder skulde gjøre sig skyldig i denne Synd; thi da maatte de hellere ønske, at de aldrig har været fød; thi saaledes siger Jesus, Marc. 3, 29: men hvo som taler bespottelig mod den Hellig-Aand, haver ingen Forladelse evindeligt, men er skyldig til en evig Dom.”

»Nu vilde jeg ønske, at I dog ville være saa kloge som Beroenserne, og randsage i Skriften, om de Ting har sig saaledes. Men har det sig nu saaledes, da beder jeg, at I vel betænker, det er ikke mine, men Guds Ord til Eder, da I hørte den ganske Skrift er indblæst af Gud, og nyttig til Lærdom. Gud give, I da kunde faa den rette Lærdom deraf, at I kunde vide Guds Raad og Villie til Eders Salighed; for det Andet til Overbeviisning; da vilde jeg

ogsaa ønske, at I kunde faa den rette Overbeviisning, saa I kunde vide med Vished, enten I er Guds Børn eller Djævelens Børn, thi et af Delene er vi dog Alle; og derudi ere Guds Børn og Djævelens Børn aabenbare; hver den, som ikke gjør Retfærdighed, er ikke af Gud, og hvo som ikke elsker sin Broder 1 Joh. 3, 10; og i det 8 V: hvo som gjør Synd - med Forsæt - er af Djævelen. Nu ogsaa for det Tredie: til Rettelse. Gud give da ogsaa, at Skriften maatte være en Regel for vor ganske Liv og Levnet."

"Nu vil jeg bede Eder alle sammen, at I dog for Guds Skyld, og for Eders egne arme Sjæles og Saligheds Skyld, vil betænke i Tide, hvad som tjener til Eders Fred og søger Herren, medens han findes, og kalde paa ham, den Stund han er nær; den Ugudelige forlade sin Vej, og hver, som gjør Uret, sine Tanker og omvende sig til Herren, og han skal forbarme sig over ham Es. 55, 6. 7. men uden I omvende Eder og blive som Børn, kommer I ingenlunde ind i Himmerigets Rige. Matth. 18, 3."

"Ak skulde I Jer dertil lade tigge,
Det gjælder jo Jer egen Sjæle-Tarv!
Det er saa hardt i Helvede at ligge,
Det gør saa godt at tage Himlens Arv;
Saa kom da hver, som Synd har gjort,
og ej i Synden finder Hvile,
Til ham, der Ingen viser bort,
Som vil nedbøiet til ham ile!
Hvorfor mon I omkomme vil,
Da Gud Jer byder Naade til?
Vil I nu Synden længer tjene,
Da han vil redde Jer Urene?
Slip Syndens Vej, til Jesum see,
Thi han annamme Syndere!

"Nu til Slutning beder jeg Eder af mit ganske Hjerte, med David i Ps. 94 i Dag, da I hører Herrens Røst, da forhærder dog ikke Eders Hjerter; tænk paa, hvordan det gik dem af Meriba, som forhærdede dem. Gud svoer i sin Vrede, de skulde ikke komme til hans Hvile. Nu siger jeg tilligemed Moses 5. B. 39, 19. Jeg tager idag Himlen og Jorden til Vidne mod Eder, at jeg haver forelagt dig Livet og Døden, Velsignelsen og Forbandelsen, at du maa udvælge Livet, paa det du maa leve. Gud give, at I da nu Alle ville udvælge Livet, saa undgaaer I Forbandelsen; men dette Liv er i Guds Søn; thi han er Vejen. Sandheden og Livet, og Ingen kommer til Faderen uden ved ham. Herren hjælpe Eder Alle, og mig og Enhver, som vil lade sig hjælpe hertil, for Jesu Skyld, og han beblande dette med Troen i Alles Hjerter, Amen!"

den 9 November 1832.
Hans Andersen.

Her følger et Brev, som han har skrevet til sin Broder Rasmus, der ikke var bleven af de Omvendte:

Elskede kjære Ven og Broder!

Da det ligger mig meget paa Hjerte, at Du og jeg og var ganske Familie maatte samles med hverandre i det Himmelske Rige og Herlighed, saa faldt det mig ind (da jeg skrev denne Salme), at skrive et Par Ord til Dig; men det kommer dog alt af Jesu store Kærlighed til Dig, idet hans Kærlighed til Dig driver mig. Det er da et stort Bevis paa, at den gode Hyrde (Jesus Kristus) søger endnu efter Dig; men hvornaar skal han faa den Glæde, at Du vil lade Dig finde af ham? Ja, hvornaar vil Du lukke op for ham? At han maatte komme ind at holde Nadvere med Dig; Kjære Broder! hvad holder Dig tilbage? veed Du det ikke?

Da bed Din Frelser om, at han aabenbarer det for Dig; bed ham tillige at han selv vil rive sønder de djævelske Baand og Strikker, hvormed Du er bunden! han har baade Villie og Kraft nok dertil; thi dertil er Guds Søn aabenbaret, at han skal afskaffe (og forstyrre) Djævelens Gerninger. 1 Joh. 3, 8. Ja, kjære Broder! den gode Hyrde, han haver søgt efter Dig, kaldt ad Dig, og arbejdet paa Dig i mange Aar; under Tiden (jo den meste Tid) haver han givet Dig Helbred og Sundhed, og fuldt op af alle jordiske Goder, og vilde ved sin Godhed lede Dig til Omvendelse; undertiden haver han paalagt Dig Sygdom og Svagheder, og vilde dermed lede Dig til Omvendelse. Amos 4, 10. Og desforuden haver han ofte ladet Dig paaminde og advare af sit Ord og sendt det til Dig; og dette hans Ord skal dog ikke komme tomt tilbage; og vil Du ikke have det til Velsignelse; saa maa Du vide, Du faer det til Forbandelse.

Denne Bog (Brorsens Salmebog) indeholder rigeligen alt, hvad Du behøver at vide til Salighed. Herren haver sendt dig den (tak ham derfor) og den kommer ikke tom tilbage; Gud give den maatte blive Dig til Velsignelse og Salighed! bliver den ikke det? saa bliver det jo Din egen Skyld, og Du kommer til at gjøre et svært Regnskab derfor paa Dommens Dag, og Ordene som Du haver læst i den, vil dømme Dig i den uslukkellige Ild, som er bered Djævelen og hans Engle.

Ja, kære Broder! Jesus haver bedet for Dig, at Du maatte staa et Aar endnu, til han fik gjødet og gravet om Dig, om Du da ikke vilde komme; saaledes beder han for det ufrugtbare Træ (den uomvendte Synder) i Lucas 13, havde han ikke bedet for Dig, da havde Du for længe siden ligget i Helvede; endnu beder han for Dig; men det kan maaske være den sidste Gang; thi det kan snart hedde til Dig: beskik dit Huus! thi Du skal Dø og ikke leve! (saa er det for sildig) og hvad kunde det saa nytte Dig, om Du i denne korte Tid havde vundet den ganske Verden? naar Du saa i al Evighed skulde lide Skade paa Din Sjæl? derfor betænk Dig i Tide! og gjør dog engang Alvor af Sagen.

Dette ønskes af mig, din ringe, men dog i Kærlighed forbundne Broder

Hans Andersen.

5. Min Faders Forlovelse 1835

Nedenstaaende Brev viser, hvad ovenfor er bemærket, at min Fader har læst en Del, maaske dog mest efter hans Opvækkelse; det var jo den Tids Kristnes Opfattelse, at alt, hvad der stod i Bibelen, var inspireret af Guds Aand, og hvem der havde Evner og Lyst til at læse og forstaa det læste, de læste mest i Bibelen. Af følgende Brev fremgaar det tydelig, at Fader har været hjemme i sin Bibel:

Kære Ven og Søster i Kristo Jesu!

Naade være med Dig og Fred af Gud vor Fader og den Herre Jesus Kristus! Amen!

Min Tilstand er i denne Tid saaledes: at Herrens Ord lyder til mig, 1. Mosb. 2-18. Det er ikke godt, at Mennesket er for sig selv alene, jeg vil gjøre ham en Hjælp, som skal være hos ham. I denne min Tilstand har jeg da lyttet til Siraks Ord 32-20: Du skal intet gjøre uden Raad, og naar du haver gjort noget med Raad, da fortryd det ikke.

Da jeg nu ønsker at have en Hustru, som jeg kan leve med i Enlighed og Kjærlighed, men for alle i Guds sande Frygt; thi en gudfrygtig Kvinde gives den, som frygter Herren (Siraks 26-25). Saa haver jeg da i mine Bønner raadført mig med Gud i Himlen, og med mit eget Sind og Hjertelag, at han vilde styre og henvende samme til den Person, som han haver forudset og beskikket til min Hustru, og da kunde det ikke falde eller henvendes end som ene og alene til dig, og beder eller spørger dig herved, om Du vil være min Hustru?

Tit naar at jeg haver bedet til Gud og ligesom spurgt ham efter: Herre Gud, mon jeg skulde frygte for at tage den Pige til Hustru, eller, mon jeg skulde frygte for, at jeg dermed gjør imod din Villie; da lød de, disse Ord, ligesom fra Himlen ind i mit Hjerte (Tobias 6-22): Frygt ikke, thi hun var dig tillavet af Evighed, og du skal frelse hende, og hun skal fare med dig, og som der staar i det 23. V. kan jeg med Sandhed sige: jeg har faaet Kjærlighed til dig og min Sjæl hænger fast ved dig; men ved Guds Naade kan jeg dog ogsaa sige (med Tobias 8-9): Herre, du ved, at jeg tager og begjærer ikke denne min Søster for hendes Skyld, men i Sandhed, ja, du synes god for mine øjne, derfor maa du ogsaa være min Hustru (se 4. Mos. 36-6), dog det er ikke det udvortes øjesyn, der maa afgøre denne Sag, thi derom siger Salomon saaledes (Ordsp. 31-30) Yndighed er Bedragelighed, og Dejlighed er Forfængelighed, men en Kvinde, i hvilken er Herrens Frygt, hun skal roses.

Nu skal og maa Du ingenlunde tænke, at jeg har skreven dette for at overtale Dig hertil, nej, ingenlunde, men om mulig for at overbevise Dig om Guds Villie. Nu maa og bør Du bære Dig saaledes ad, som jeg har gjort, nemlig at raadføre Dig med Gud i Himlen i Dine Bønner, og med Dit eget Hjertelag; kan Du saa faa en Grund, som Du ved, der er efter Guds Villie, hvormed Du kan afslaa min Begjering, da skal Du derfor aldrig blive min Fjende; men jeg tror det ikke. For alting maa Du da bede Vor Herre og Frelser om at være hans Brud i al Evighed; thi det er Hovedsagen i alle Ting.

Nu bør Du tillige aabenbare dette for dine Forældre, som dog er dine nærmeste Paarørende. Og jeg tænker, Du helst vil lade dem læse eller høre dette Brev. Saa vil jeg da skrive et Par Ord ogsaa til dem.

Nu da I, Kjære Forældre! dette er da en saare vigtig og betænkelig Sag, ogsaa for Eder: maaske I har aldrig tænkt, at denne Eders Datter skal rejse fra Eder; men I skal vide, saa

højt som Himlen er over Jorden, saa højt er Herrens Tanker over vore Tanker og Herrens Veje over vore Veje, men hans Tanker ere dog Fredstanker, og hans Veje ere Saligheds Veje. Gud give, vi kun alle vilde vandre derpaa, fører Herren os da underlig, saa fører han os dog saligt, og de, som søger Herren, skal ikke have Mangel paa noget godt. (Psa. 31-11.) Betænk og hvad Sirat siger 7-26. Udgiv Eders Datter, saa skal I have udrettet en stor Gjerning, men giv en forstandig Mand hende.

Hvad jeg haver bedet om og begjæret af Eders Datter, det samme vil jeg bede om og begjære ogsaa af Eder. Jeg vil udtrykke mine Ord, som der staar skreven i Dommernes Bog (14-9-3) saaledes: Giv mig da hende til Hustru, for hun er den rette for mine øjne. Naar I nu med Eftertanke vil overveje, hvad jeg af mit ganske Hjerter har skreven, saa tror jeg ikke, at I kan svare andet hertil end det som Laban og Bethuel svarede og sagde, da Rebekka skulde giftes (1 Mosb. 24-50-51). Denne Handel er kommen fra Herren, vi kan derfor intet tale til dig ondt eller godt, saa der er Rebekka for dig, tag hende og gak, og hun bliver din Herres Søns Hustru, som Herren haver sagt, se, der er vores Datter ogsaa for dig, tag hende, og hun bliver din Hustru, som Herren haver sagt, andet Svar venter jeg ikke af Eder, thi hvad Gud den Almægtigste haver tilsammenføjet, kan dog intet Menneske adskille. En Ting haver jeg endnu at erindre Eder om, som der staar i samme Kapitel 57. og 58. V. og de sagde: lader os kalde Pigen og spørge, hvad hun siger. Saa kaldte de ad Rebekka og sagde til hende: vil du fare med denne Mand, og hun sagde: jeg vil fare med. Gjør I nu ligesaa: spørg Eders Datter ad, om hun vil fare med; jeg venter ikke andet Svar af hende end dette: ja, jeg vil fare med. Thi I maa vide, I bør ingenlunde at tvinge hende til eller fra, men det er Eders Skyldighed at bede for hende, at Guds Vilje maa ske, som dog altid er den bedste.

Nu vil jeg slutte min Skrivelse med denne Bøn: Gud give, vi alle maa være og forblive enige om at tjene Vor Herre i Hellighed og Retfærdighed alle vore Livs Dage, ja, Gud give, at vi ogsaa paa Dommedag med Glæde kunde fremstaa og sige: Herre! her ere vi og de Børn, som Du haver givet os; se, vi har ingen af dem mistet.

Herre Jesu, lad dette ske! Amen!

Den 7. Oktober 1835.
Hans Andersen.

Deres Forlovelsestid har ikke været længe. Brylluppet har fulgt straks efter; Dagen vides ikke. Deres første Hjem var Nabo til Peder Larsen Skræppenborg, hvor Fader holdt Skole for Peder Skræppenborgs Søn tillige med nogle Naboers, der ogsaa var af de Hellige. Disse Familier havde givet sig sammen om Fader som Skolelærer, fordi de vilde have deres Børn undervist af en troende Mand. Fader havde efter sin Tid gode Skolekundskaber og var godt hjemme i sin Bibel; han blev da ogsaa af Provsten godkendt som Skolelærer.

Dette, jeg her har fremdraget af Faders Breve, kan vi nok i vor Tid sige om, at det var strængt, men hver Tid har sin egen Opfattelse, og der var den dybeste Alvor i vore Fædres Kristendom; tog de det maaske efter vort Syn for strængt, saa er der vel den Fare for mange af Vor Tids Kristne, at de tager det for let; men at et alvorligt ment Ord kan blive til Velsignelse, selv om det er i en strengere Form, end vi i vor Tid vilde bruge, derom vidner efterfølgende. Mon det ikke er saadan i vore Dage, at vi maaske gjør for lidt for at overbevise vore Medmennesker om Sandheden; vi missionerer ikke saadan Mand og Mand imellem, som de gamle Kristne, vi synger hellere imellem de Fugle, vi er iblandt. Det kunde

vore Fædre ikke, derfor blev de forfulgt paa mange Maader, baade af Øvrigheden og af deres Naboer og andre. Følgende Træk beviser dette.

Bonden og lægprædikanten Ole Peter Holm Larsen (1802-1873)
kaldet Peter Larsen Skræppenborg ca. 1854.

Der fortælles flere Eksempler paa, hvor min, Fader tiltalte Personer, naar han hørte deres raa Tale og Banden, og der var dem, der satte en Ære i, naar de saa den Hellige Hans Andersen (som de kaldte ham), rigtig at bande; men han sagde saa nogle faa Ord til dem om, at de skulde dog ikke saadan bede til Djævelen, o.s.v.

Hvor Dalum Papirfabrik nu ligger, der var i gamle Dage en Vandmølle, som Folk benyttede. Naar de kørte til Odense med Korn, tog de noget med til Mølle, som de kunde faa med hjem, naar de kørte tilbage. Der var en Møllerkarl der, som rigtig vilde vise min Fader, at han var en rigtig Karl til at bande; han satte flere Eder paa. Fader sagde et Par alvorlige Ord til ham, men det optændte Lysten hos ham til rigtig at trumfe. Dog var det ikke nok hermed, men han sendte en Hilsen med en anden Mand fra Byen og bad ham sige den Hellige Mand i Dømmestrup, at han kunde bande endnu meget værre; Fader fik ogsaa denne Hilsen, og det gav ham Anledning til, at han skrev et langt alvorligt Brev til Møllerkarlen. Dette Brev virkede saaledes paa Karlen, at han fik Uro i sin Samvittighed, saa han maatte gaa til min Fader og klage sin Nød; denne Karl blev saa fra den Tid ogsaa at de Hellige.

Der var ligeledes en anden Karl, der sendte Bud til Fader, at han kunde bande en med tolv Eder, han fik ogsaa et Brev.

Saadanne Forfølgelser og Bespottelser gik i mange Aar, men omsider tog det dog af, naar Naboerne erfarede, at de Hellige var ikke de daarligste Naboer. Som allerede bemærket var Fader Skolelærer de første tre Aar, de var gift; deroppe var mine to ældste Brødre født.

Da saa Fader flyttede til Dømmestrup for at overtage var Moders Fødegaard, skulde han efter gammel Skik give Igang for at blive betragtet som værdigt Medlem af Bylauget; der skulde da brygges Øl; en Tdr. Øl var Prisen foruden Mad o.s.v. Ved saadan Lejlighed skulde der holdes Ly, som bestod af en gammel Remse om, hvorledes de havde at forholde sig som Bymænd i Lauget; men denne gamle Remse behagede ikke Fader, han skrev da et Ly, det vil sige: han skrev en Tale, hvori han ogsaa manede til Omvendelse og Tro, det bekom dem ikke alle lige godt, men de kjendte ham jo fra den Tid, han og Broderen nægtede at rydde Møllebæk; saa gik det vistnok nogenlunde nogle faa Aar.

Men saa kom der igjen en lille Sag imellem Bymændene og begge Brødrene. Hans Broder Mads havde deres Fødegaard og var ogsaa gift og havde nogle Børn. Saa skulde der være et Gilde med Dans og Spil for Ungdommen, hvor alle Bymændene gav Penge til Gildet. Fader og hans Broder nægtede da at give Penge til Gildet; herover blev de fleste af Bymændene vrede, og de skulde da udvises af Bylauget, og tillige skulde det forbydes, at deres Børn maatte komme sammen med Naboernes Børn. Men da var der to Mænd, de nærmeste Naboer til Mads og Fader, som satte sig imod. Mads Andersens Nabo hed Jakob Hansen; da han hørte deres Bestemmelse, sagde han med Myndighed: Dette gaar jeg ikke ind paa, vore Børn gaar tit sammen, og det skal ikke forbydes. Ligesaa sagde Faders den nærmeste Nabo, Jørgen Nielsen (Kusk); det blev saa ved det gamle, de blev i Lauget.

Som beskrevet foran var Moders Fødegaard en af den ældste Type, en meget gammel Gaard, da Fader og Moder overtog den. Morfader var altid kaldet Kristian Langkilde, han og hans Hustru havde foruden Moder to Døtre, hvoraf den ene var gift med Gdjr. Mads Knudsen, Højby, den anden med en Gaardmand i Fangel, kaldet Peder Snedker. Jeg ved ikke mere om deres Slægt eller Fødestavn, men de blev begge meget gamle; der var ikke længe imellem deres Død; jeg mener lige at kunde huske Mormoders Død, men det er kun dunkelt, derimod kan jeg tydelig huske Morfaders Død.

I Aaret 1853 døde baade Mormoder, Morfader, og en Tvillingbroder til min Broder Jørgen, (Peder) samt vor Moder. Nu var saa Fader ene med alle vi Børn; vi var 10; Jørgen kom som lille til Fangel hos vor Mors Søster, da han var omtrent spæd, og da vor Moder døde, kom Karen Marie ud til Mads Knudsen, Højby Mark, som havde været gift med Moders anden Søster; der blev hun opfødt, til hun var voksen, ligesom Jørgen ogsaa blev i Fangel til han var voksen.

Den ældste af hele Flokken var Anders, født 30. August 1836, Kristian født 30. December 1837, Rasmus 26. November 1839, Jørgen og Peder 24. Juni 1842, Katrine 4. Juni 1844, Niels 13. Oktober 1845, Hans 27. November 1847, Gertrud 13. Marts 1849, Lars 19. Februar 1851, Karen Marie 10. Februar 1853, vor Halvsøster Signe 25. Januar 1856, saa hendes Halvbroder Hans Jørgen Hansen 2. Januar 1859.

Fader var vistnok Enkemand godt 1 Aar, da han saa giftede sig med Abelone Rasmusdatter, en ældre Pige, ogsaa født i Dømmestrup, og som havde tjent hos Fader, og var ogsaa af de opvakte; da han skrev til hende om at blive hans Hustru, kneb det noget for hende at blive betænkt; det saa for hende for besværligt ud at gaa ind og blive Stedmoder til en saa stor Børneflokk: jeg kan tydeligt huske engang, da de havde været gift en Tid, og der

var kommen en god Veninde at besøge hende, at jeg hørte, hvorledes hun fortalte om, hvad det kostede hende at blive betænkt, og hvorledes hun bad Vor Herre om at give hende Klarhed, hvad hun skulde; men hun tog imod det, som en Gerning, Vor Herre havde til hende. Hun blev os da ogsaa en god Stedmoder.

Da de havde været gift i ca. halvandet Aar, døde Fader den 12. Januar 1856; tretten Dage derefter blev vor Halvsøster født. Vi kan tænke os, at det var haarde Prøvelser for hende at være Enke med en saa stor Børneflokk, som hun var Stedmoder til. Jeg var dengang godt 8 Aar, men der knytter sig uforglemmelige Minder til alle de Oplevelser fra disse Aar. Det første smertefulde Minde var, da Fader var Enkemand; det skete en Dag, da han vandede Hestene i Gadekæret, hvor han red Hestene for at komme helt ud i det klare Vand; da de havde drukket og ikke kunde følges ad, trak den ene Fader af, hvorved han faldt saa uheldig, at han brækkede det ene Ben. Jeg stod inde i Stuen og saa fire Karle komme bærende med Fader, der klagede sig. Dette Indtryk staar altid levende for mig. Saa kom Brylluppet, og kort Tid efter døde først vor Broder og snart efter vor Fader af Tyfus.

Paa den Tid var der en Kapellan hos den gamle Pastor Muule i Lyndelse, der hed Rambus; han var en alvorlig Kristen og var paavirket i grundtvigsk Retning. Han kom næsten hver Dag at besøge Fader, og de havde meget at samtale om. Saa døde Fader, og jeg kan aldrig glemme de Ord, hvormed Pastor Rambus begyndte sin Tale; han sagde omtrent saaledes: Det ser underlig ud for os Mennesker, at Vor Herre her har taget Forældrene bort fra alle disse Børn, men vi maa tro, at han gør alle Ting paa det bedste; vi forstaa ikke Guds Veje hernede, men engang vil vi kunne forstaa, at han gør alt af Kærlighed. Jeg var dengang i mit 9. Aar. Hvad der tillige hører til et af mine uforglemmelige Minder, var en Nat, da Fader laa syg til Døden; jeg vaagnede midt om Natten og hørte, hvorledes Fader laa og bad saa inderligt til Vor Herre for os alle, og kort før hans Død blev vi alle en for en kaldt hen til hans Seng, og han spurgte os, om vi vilde love ham at være gode Børn og høre Vor Herre til; dertil svarede vi alle Ja.

Dengang Fader laa med det brækkede Ben, var det ved den Tid, jeg skulde lære at læse; jeg stod da ved Siden af Sengen, og han læste med mig, men det kneb sommetider med Lysten; jeg holdt ikke af Bogen i Begyndelsen; ligeledes da jeg skulde til at gaa i Skole; de første Gange græd jeg og vilde ikke gaa, jeg blev da tvungen af min Fader. De første Aar gik vi til Nr. Lyndelse Skole, men saa blev der bygget en Skole i Dømmestrup. Det var kun en tarvelig Lærer, vi fik i den nye Skole, skønt efter den Tids Forhold var han ikke regnet til de aller daarligste. Han hed Jensen. Minderne fra Skoletiden staar ikke i gylden Glans. Metoden var Remseri af Balles Lærebog, en Bibelhistorie, Katekismus, alt skulde læres udenad, og saa blev der hver Dag kateketiseret over det læste, saa Religionstimen blev trættende for os. Den Maade at lære Religion paa slaar mere ihjel, end det opliver.

Derimod, hvad vi Søskende havde fra vor Fader, det skabte en Vilje i os til at ville høre Vor Herre til og gerne være gode Mennesker; hvor hyggeligt havde vi det manges en Aftenstund, naar Fader bad med os og vi sang nogle Salmer; thi selv om vi som Børn ikke forstod Betydningen af Ordene, saa fik vi et Indtryk af den Alvor, hvormed Fader lærte os baade at bede og synge; vi sang jo for Tonernes Skyld, vi kunde allesammen synge, og enkelte Gange spillede Fader til Sangen. De Salmer, der blev sunget mest, kunde vi alle udenad; naar de blev sungne nogle Gange, kunde vi jo snart lære dem. Jeg skal nævne nogle af dem, vi sang mest: "Min Jesus, lad mit Hjerte faa en saadan Smag paa dig", "Uforsagt, vær paa Vagt", "Klokken slaar, Tiden gaar", "Jeg kender ingen Glæde, Jesus, uden Dig" og flere smaa Vers. Disse Barndoms minder staar altid for mig som den Begyndelse, det var, til Tro paa Vor Herre, og saa langt, som jeg kan huske tilbage, var det Alvor for mig at høre Vor Herre til, og tillige kom Syndserkendelsen. Det stod i min barnlige Bevidsthed,

som Vor Herre var vred paa mig, naar jeg havde gjort noget, der var daarligt, og jeg kunde da barnlig bede om Tilgivelse. Det var fra Hjemmet, at Livet udgik til alle vi Søskende, som ved Guds Naade alle blev ført med i det kristelige Livssyn, der oplomstrede med Grundtvig.

Stedmoder var Enke i ca. 2 Aar; i den Tid forestod saa mine ældste Brødre Gaardens Drift. Anders og Kristian var dengang henholdsvis 22 og 21 Aar. Der var meget at gøre i disse Par Aar. Der skulde begyndes med Mærgling; der blev taget fat, og en Mark blev mærglet. Næste Aar skulde der bygges; Staldlængen var faldefærdig, den blev ogsaa ombygget. Jeg kan huske, at Farbroder Mads blev Værge for os umyndige Børn; han var ogsaa Stedmoder en god Støtte, han hjalp hende til et Laan og stod hende bi med Raad og Daad.

Der var nogle Aar i Halvtredserne, hvor der skete stor Fremgang paa Landbrugets Omraade; skønt jeg kun var et Barn, kunde jeg nok høre, hvorledes Folk talte om, hvormeget der kunde avles mere efter Mærglingen, og det fik vi da ogsaa at se selv det første Aar efter, at den første Mark var mærglet. Saa langt tilbage som jeg mindes blev der dyrket Hamp (ogsaa Hør); den blev behandlet saaledes, at de selv kunde lave Reb baade til Tøjr, Hamlereb o.s.v. Jeg mindes kun et Par Gange, at vi lagde Reb hjemme. Efterhaanden som der blev mere Velstand mellem Folk, faldt det bort med at avle Hamp og spinde Reb selv. Derimod holdt Hørren sig en Del Aar endnu, da det jo var Husmoderens Stolthed i den Tid at faa lavet alt, hvad der skulde bruges af Sengeklæder og Linned; foruden af Hvergarn og Vadmel til Gangklæder skulde der være Kister fulde af Udstyr til Børnene. Naar der kom fremmede Kvinder, var det altid Skik, at de skulde bese Husmoderens Oplag af alle saadanne Sager.

Stedmoder blev gift igen med Rasmus Hansen, en Søn af Gmd. Hans Jørgensen i Trunderup. Det var ogsaa en Familie, hvor der var kristelig Alvor. Jeg kan mindes, naar Hans Jørgensen og hans Kone var kørende hos os; han havde altid en Søn, der kørte for dem. Naar de to gamle alvorlige Folk havde sat dem tilrette i den bageste Stol, saa sagde han alvorlig til Sønnen: Nu maa du køre, I Jesu Navn! Han sagde det med saadan en Alvor, at det gjorde et godt Indtryk at høre. Disse gamle, alvorlige Kristne nævnede ikke Jesu-Navnet letfærdigt, men de havde en Tro til, at i dette Navn laa en Beskyttelse, saa det var ikke blot et Mundsvejr.

Stedfader var nok en 36 Aar, da han blev gift med Stedmoder, han var af Naturen en stiltfærdig Mand, og den første Tid tænkte jeg, ham bliver jeg vist aldrig glad ved, men det gik modsat, naar vi først lærte ham at kjende, saa var der saamange gode Sider ved ham, at vi kunde ikke andet end rose ham, naar nogen spurgte, hvad vi syntes om ham, han var et taalmodigt Menneske, blev sjelden vred, men snarere sørgmodig, naar vi Drengene ikke var saa gode, som vi skulde være, og det indgød Agtelse og var bedre end Haardhed.

Han var en dygtig Landmand, fik Jorden mærglet og drænet. Da han havde været der et Par Aar, flyttede han hele Gaarden ud paa Marken. Første Sommer byggedes Stuehuset, det næste Aar flyttede han den ny Staldlænge og byggede hele Ladebygningen.

6. Skoletiden

Straks efter Stedfader var kommen, kom Broder Niels til Trunderup hos hans Forældre, vi var jo nok hjemme alligevel, og han fik en god Opdragelse der, der var jo allerede Friskole i Trunderup, hvor Niels kom til at gaa i Skole de sidste Par Aar før hans Konfirmation.

Det var altid en Fornøjelse, naar Niels kom hjem at besøge os, hvor han kunde fortælle os med Liv og Lyst om, hvorledes der blev holdt Skole i Modsætning til, hvad han tilligemed vi andre kjendte fra Almueskolen. Der skulde ikke remses udenad, men der blev fortalt, baade Bibelhistorie, Fædrelandshistorie og Eventyr; det var noget nyt for os at høre, at der kunde holdes Skole paa saadan en Maade; saa fortalte han Eventyr for os, som han havde hørt i Skolen, og tillige lærte han os flere Sange, baade bibelske og andre, som vi sang med Liv og Lyst, naar han igen var borte. Hvergang han kom hjem, lærte vi nye Sange o.s.v. Vi fik rigtig en Forstaaelse af, hvad Forskel der dengang var paa Almueskole og Friskole.

I Skolen i Dømmestrup blev der aldrig fortalt det mindste for os, uden en enkelt Gang, naar vi havde Geografi og skulde se paa det store Kort; men hvad der blev føjet til udover hvad der stod i vor lille Geografibog, var kun lidt og tørt. Sange hørte vi slet ingen af, da vor Lærer ikke havde den mindste Tone i Livet. Naar vi en enkelt Gang skulde synge Morgensang, skulde et af os Børn synge for. Det var i nogle Aar min Bestilling. Den eneste Salme, vi saadan en enkelt Gang sang, var endda ikke en Morgensang, det var altid den gamle bekendte Salme: "Søde Jesus, vi er her, paa dig og dit Ord at høre" o.s.v. Det kan jo let forstaas, at vi Søskende, som alle var begavet med Sangstemme og Øre for Sang, og var vant til at synge Salmer sammen med vor egen Fader, vi kunde ikke andet end kedes ved den Sang, vi fik i Skolen.

Naar saa Niels kom hjem og fortalte om deres Morgensang i Friskolen, hvor de sang Ingemanns "Nu titte til hinanden" og flere af samme Slags, som vi lærte med Lyst, saa fik vi Sangbøger købt, som de brugte i Friskolen, baade de bibelske og andre. Skønt ingen af os nogensinde kom til at gaa i Friskole, saa fik vi dog en Forsmag paa, hvad der var Forskellen, og vi levede i Fantasien med. Jeg kan huske, at jeg tænkte tidt, naar Niels havde været hjemme: Kunde jeg dog bare have kommen i Friskole, om det saa kun var et Aar, da vilde jeg rigtig være glad!

Der var dengang megen Forskel paa de to Maader at holde Skole paa, Almueskolen har siden den Tid lært meget af Friskolen i frisindet Retning, saa den store Kløft, der dengang var, findes næppe i vore Dage. Den megen Tampen, der dengang brugtes, er vistnok aflagt de allerfleste Steder. Den Tid, jeg gik i Skole, var det jo Skikken, at Læreren havde sin Tamp, og den bestod af et Stykke Reb eller et Spanskrør.

I Dømmestrup Skole hos lille Jensen var der nu ikke stor Respekt, og der blev da tidt lavet Løjer med at brænde Tampen eller smide den ud i en Mark eller lign. Jeg husker engang, vi alle skulde være med at brænde Tampen, som dengang var et Stykke Reb. Vi tog da allesammen om Rebet og førte det ind paa Ilden, baade Piger og Dreng; saa var vi alle lige gode om det, og ingen vovede at sladre. Læreren blev vred og skændte, men der var fuldstændig Tavshed. Saadan kunde der fortælles mange Træk, hvor det gik lystig til, til stor Ærgrelse for Læreren, men nok med dette.

Jeg kom til Konfirmationsforberedelse hos Pastor Sjeving i Lyndelse, han var bekendt i temmelig store Kredse, men ikke for sin Dyds Skyld, nej, tværtimod, der var ikke noget

godt at hente hos ham, til Bestyrkelse eller Opvækkelse i det Kristelige, skønt han skulde være et klogt Hoved, og var gaaet ud med en god Karakter, men hans Forkyndelse var der ikke Liv i, heller ikke i hans Læsning med sine Konfirmander.

Dog, da jeg stod til Konfirmationen, var det mig en Alvorssag, og det var, hvad der var opvokset i mit Barnehjærte, ved Sammenlivet i Hjemmet fra min Faders Tid, men Stedforældrene havde ogsaa deres Part; thi de fulgte begge i vore Forældres Spor og værgede om de Spirer, der var lagt i den tidlige Barndom. Den Dag, jeg skulde konfirmeres, fulgtes jeg med Stedfader paa Vej til Kirke; jeg var alvorlig stemt, og jeg kunde mærke paa ham, at der var noget, han vilde sige, men han havde svært ved at faa begyndt. Saa sagde han nogle alvorlige Ord til mig om Dagens Betydning, og det gjorde mig saa godt; thi jeg havde følt, at skulde det være et Løfte, vi lovede Vor Herre, saa havde jeg ikke Kraft i mig selv til at holde min Daabspagt, men jeg bad til Gud om Hjælp.

Dette, at min Stedfader fik sagt, hvad der laa ham paa Hjærte, gjorde mig saa godt; vi samtalede ikke meget, men vi havde en Forstaaelse af, at vi havde lettet vort Hjærte for hinanden. Saadan er der flere Træk, baade fra hans Side og fra Stedmoders Side; om end det ikke var tit, saa var det inderligt og velment. Om end i Skrøbelighed, saa var det dog det bedste, de vilde os, og de gjorde, hvad stod til dem.

7.

De gudelige Forsamlinger

Da min Fader og hans Broder var bleven af de Troende i deres Ungdom, var de de eneste to der i Byen; man var ikke der paa Engen kommen i Gang med de gudelige Forsamlinger, først efter at Fader igen var bosat som Gaardmand der i By en, efter at have været Skolelærer, og havde levet sammen med Peder Larsen Skræppenborg, kom der ogsaa Liv i Forsamlingshusene der paa Egnen. I Dømmestrup var der vist kun tre Familier, Fader, hans Broder Mads og en Gaardmand, Hans Larsen i Kohaven; han var bleven gift med Farbroder Rasmus' Enke. Saa var der en Familie i Raby og to eller tre Familier i Søsted; disse Folk samledes saa skiftevis hos hverandre til Forsamlinger, vistnok en eller to Gange maanedlig; som Talere var Peder Skræppenborg, sommetider min Fader, der var enkelte Gange andre, en Gaardmand fra Davinde, Kornehus, Johan Nielsen fra Skorpøre og flere.

De første af de opvakte var ikke bange for at gøre lange Rejser for at høre en god Prædiken. Fader og flere gik til Middelfart, blev sejlet over Lillebelt til en Præst ovre i Jylland; de tog mange lange Ture, og der var Sammenhold. Fællesskabet føles bedst under Forfølgelsen, som de maatte døje ikke lidt af til sine Tider. (Læs Frederik Nygaards Bog om den fynske Vækkelse.) De gudelige Forsamlinger holdt sig længe paa den Egn, til op i min Ungdom, men med længere Mellemlum; hos mine Stedforældre var der gjerne Forsamling engang om Aaret, da var det Rasmus Nielsen fra Ejby, der var Taler; han var paavirket stærkt af den grundtvigske Retning, saa der var kommen et noget mildere Præg over Forsamlingen end tidligere.

Det gik efterhaanden saadan med flere af de gamle troende, at de blev paavirket i Grundtvigs Retning, og eftersom Forsamlingerne aftog, rejste mange af dem hen til Hillerslev for at høre Agerbæk, og til Ryslinge til Birkedal. Stedfader kørte engang imellem ogsaa til Ryslinge; det var rige Dage, naar vi hørte Birkedal prædike; ja, førend jeg blev konfirmeret, var jeg med i Ryslinge Kirke; det var, førend der blev dannet Valgmenighed.

Det var ikke at undres over, at vi Søskende, som var paavirket fra vor Barndom, straks tog Del i Valgmenighedsbevægelsen, og vi kunde da ogsaa enkelte Gange om Sommeren spadsere paa vore Ben de to Milsvej frem og tilbage for at høre Birkedal.

8. Ungdomstiden

Da jeg var bleven konfirmeret, kom jeg ud at tjene hos en Gaardmands-Enke i Dømme-strup. Hun havde kun to Børn. Datteren var gift, og Sønnen, der forestod Gaardens Drift, var forlovet med en Pige, der tjente i Gaarden; han var meget fortrukket, og der var i det hele saa megen raa og daarlig Tale, Kortspil og Drik, saa jeg kunde ikke komme i et meget daarligere Selskab. Det gjorde et forfærdeligt Indtryk i den første Tid at høre paa al den Banden og Raahed; den Slags var jeg helt fremmed for fra mit Hjem. Men efterhaanden som Tiden gik, sløvedes jeg, men det kom dog aldrig saa vidt, at jeg kunde deltage i Raaheden eller Banden. En enkelt Gang fik Karlene mig snakket for, at jeg skulde lære at spille Kort, men det var kun den ene Aften, saa sagde jeg saa bestemt Nej, at de havde paa Følelsen, at der var ikke noget at gøre; saa fristede de mig ikke mere. Jeg har da heller aldrig faaet lært at spille Kort.

Den gamle Enke var en god gammel Kone; hun saa helt glad ud ved dette, at jeg ikke vilde spille Kort. Saa var der tillige en gammel døvstum Pige, som var skreven paa Gaarden; hun lærte mig Fingersproget og var saa taknemmelig for, at jeg kunde tale lidt med hende. Der var meget for en Dreng at gøre i saadan en stor Gaard; tidlig op om Morgenens, og tit om Aftenen, efter at Karlene havde holdt op med Arbejdet, kunde jeg faa en ekstra Tur ned i en Mose for at flytte nogle Kvier; men dengang tænkte jeg ikke altid over Forholdene, uden at det var en Selvfølge; men somme Tider blev jeg ogsaa ærgerlig. Enken holdt jeg meget af, thi jeg havde paa Følelsen, at hun var glad ved mig, og hun vidste nok, at jeg var kommen fra et bedre Hjem; hun led meget over sin forfaldne Søn, det kunde jeg jo let forstaa, sommetider kunde hun ogsaa lade et Ord falde derom. Naar jeg om Morgenens tidlig skulde drive Køerne ud i den yderste Mose, ud imod Fangel, saa kom hun udover Haven ad Bagdøren med et Rundtenom Hvedebrød, for at Karlene ikke skulde se det; jeg kom til at holde af hende, og det gjorde mig ondt, naar jeg kunde se hendes Sorg over Sønnen.

Det var jo Skik de fleste Steder dengang, at Bylaugene havde deres Gilder. I Fasten især vilde Folk rigtig mere sig. Den indleddes med at ride Fastelavn. Alle Karlene i Byen red først under en Galge, hvor der var spændt en Snor ud; deri var i en Fjeder anbragt en Ring, som skulde tages med en lille Kæp, men dersom Hesten ikke gik i Galop, skulde de om igen. Naar saa en af Rytterne havde taget Ringen 6 Gange, var Ridningen forbi, og vedkommende med de 6 Ringe var da Konge, den næstefter blev Prins. Dette foregik fra Morgenstunden; saa blev Hestene sat paa Stald, mens alle Karle og Piger samledes i Gildesgaarden, hvor Pigerne pyntede Karlene med alle Slags kulørte Papirløjfer, særlig Kongen og Prinsen. Kongen havde saa en Pengepung til at samle Penge i; naar de nu kom paa Hestene igen, red de fra Gaard til Gaard, hvor de blev beværtet med Lækkerier, varmt øl og Brændevin. Det skete da, at nogle af de ridende dyppede for dybt i det varme øl og Brændevin, saa de ikke kunde ride hele Omgangen, men maatte sove ud, at de kunde begynde paa en frisk om Aftenen.

Til saadan et Gilde var alle med, baade unge og gamle, hvem der havde givet i Kongens Pung. Den Dag, da dette Gilde blev holdt, havde vi i Gaarden et sørgeligt Optrin. Sønnen, der var forlovet med Pigen i Gaarden, havde faaet opdaget, at hun var ham utro; og han blev rasende, gik frem og tilbage paa Gulvet, bandede, stampede i Gulvet og slog i Bordet for Pigen og Moderen, som var ene hjemme; jeg gik og passede Kreaturerne, men kunde høre Spektaklet ude. Da jeg kom ind og fik Mad til Middag, gik han ud i Tærskeloen, frem og tilbage, raabte og bandede højt, saa det kunde høres langt bort. Da det blev Aften, forsvandt han, uden at sige noget. Da jeg var færdig med Kreaturerne og kom ind, saa Enken og Pigen lige fortvivlet ud. Enken kaldte mig da udenfor og sagde med grædende

Stemme: Lille Hans, vil du ikke gaa hen i Gildesgaarden og købe nogle Boller og saa se efter, om Hans er der! Jeg fik saa en Kurv og gik, men da jeg var kommen uden for Porten, kom Pigen - hun var gaaet ud ad Bagdøren - og sagde de samme Ord, saa jeg forstod godt deres Angst. Jeg fik mit Ærinde endt og kiggede ind i en Stue, hvor han sad med Kortene i Haanden og Brændevinsflasken for sig midt i Selskabet. Jeg skyndte mig tilbage og fortalte dem, hvor han var; det beroligede dem. Senere hævdedes Forlovelsen, og hun blev gift med en anden. Sønnen blev ikke gammel, han blev heller ikke gift. Han døde af Drik.

Til 1. Maj fik vi en ny Andenkarl, der kun var et Par Aar ældre end mig. Vi havde et godt Kammeratskab, og han var ikke saa raa som den, der rejste, men saa hen i Sommeren opdagede jeg, at der var blevet stjaalet nogle Penge af mit Gemme i Kisten, og jeg havde ham mistænkt, ja, jeg kunde bestemt sige, hvad Tid og Time de sidste var bleven borte (de blev taget af to Gange). Jeg spekulerede paa, hvad jeg skulde gøre, jeg var lidt bange for at tiltale ham derfor. Saa var det en Dag, vi begge harvede Brakjord, og han var i et rigtig godt Humør. Da sagde jeg til ham: Hør, Kristian, har Du ikke taget nogle af mine Penge? Saa blev han vred og sagde: Tror Du, jeg er en Tyv? Ja, det tror jeg, og jeg skal sige dig, hvornaar Du tog de sidste 4 Kr., thi det var i Søndags, mens jeg lavede mine Træsko. Vi snakkede ikke længe om Sagen, førend jeg sagde: Ja, nu kan Du, som Du vil, enten Du vil vedgaa det for mig her, ellers gaar jeg hjem i Aften og siger det til min Fader, og saa en af de første Dage skal Politiet holde Forhør over dig, saa Du skal nok komme til at gaa ved; men een Ting vil jeg love dig, at dersom Du vil vedgaa her over for mig og love at betale Pengene tilbage igen, saa skal jeg ikke sige det til nogen. Saa gav han sig til at græde og bad mig om Forladelse og lovede, at jeg skulde faa Pengene, om jeg vilde vente, til vi fik Løn. Det lovede jeg, og siden den Tid var vi rigtig gode Venner.

Da vi saa naaede November, fik jeg Pengene, men ingen vidste, hvad der var Aarsag til vort Venskab. Jeg rejste saa hjem til min Fødegaard, medens han blev i Pladsen et halvt Aar længere. Saa rejste han til en anden Egn, og vi saas ikke i mange Aar. Først efter at jeg var bleven gift opdagede jeg, at han var her paa Egnen. Han var da ogsaa gift og tjente som Fodermester paa en større Gaard. Han havde haft flere Pladser her omkring, og jeg var da spændt paa at høre, hvorledes han havde opført sig. Jeg fik ogsaa Lejlighed til at høre hans Skudsmaal, og det glædede mig, at jeg kun fik godt at høre, at han var tro i sin Tjeneste, og at der aldrig har været Tale om, at han var uærlig. Jeg har flere Gange hilst paa ham, og det har altid gjort mig godt at vide, at han ikke fortsatte med Uærlighed. Ingen her paa Egnen uden min Hustru ved, hvad vi har haft sammen.

Første November 1862 kom jeg igen hjem til mine Stedforældre; det var jeg glad ved, skønt Arbejdet var ikke lettere. Om Vinteren maatte min Broder Rasmus og jeg tærse alt Kornet med Plejl; vi havde ingen andre Maskiner end en Rensemaskine og en Hakkelsesmaskine, men jeg arbejdede med mere Lyst hjemme end ude. Hvad der var meget trist for mig, især den første Tid, var, at Rasmus led af et Slagtilfælde; og dette tog ham til Tider nogle Gange hver Dag og ligesaa om Natten, naar han sov; jeg maatte tit have fat paa ham og holde ham; det varede sjældent ret længe, førend han kom til sig selv igen, men saa vidste han ikke, hvor han skulde begynde igen, førend jeg sagde ham det. Det værste var om Natten; jeg skulde da søge at holde ham i Sengen, og det lykkedes mig da for det meste, men det var ikke let; thi han var stærkere end jeg. Jeg blev saa vant til det, at naar det var nødvendigt, havde jeg ved ham, inden jeg næsten tænkte paa det. Naar det traf, der kom fremmede, som ikke vidste af hans Sygdom, og de fik det at se, saa blev de saa forskrækkede. De enkelte Gange, han fik Krampe, saa Blod og Skum gik ud af Munden paa ham, saa det ikke godt ud, men det traf sig næsten aldrig, han fik Krampe om Dagen; det var altid, naar han sov, og var det lige ved den Tid, vi skulde op af Sengen, saa kunde han ikke vækkes straks, men maatte have Lov til at sove en Tid. Denne Sygdom svække-

de ham baade paa Legeme og Sjæl, han gik tavs, kunde ikke huske ret meget. Der blev søgt baade Læge og hømoopatisk Læge, men intet hjalp. Saa efter nogle Aars Forløb blev han meget syg af en stor Betændelse i den ene Side, og det var forbunden med megen Udsondring af Blod og Materie; det varede længe, men da forsvandt den gamle Sygdom, og han kom ogsaa ud at tjene, var paa Vallekilde Højskole, og kom saa til at tjene Rasmus Kristensen, Gravvænget; dernede blev han gift og boede i nogle Aar; den gamle Sygdom var kommen igen, og det blev hans Død. Han havde været paa Arbejde i en Skov sammen med en anden Nabo, men paa Grund af Regnvejrr blev de hjemme om Eftermiddagen. Han var i saadan et godt Humør; da de var færdig med Middagsmaden, gik han hen til sin Kone og sin lille Pige, gav dem hver et Kys og sagde Farvel, han skulde ud i Brændehuset at save lidt Brænde. Da saa hans Kone en Timestid efter gik ud for at bede ham ind at faa Kaffe, laa han død ved Siden af Savladet.

En Mærkelighed, der gik nogle Aar forud, medens han var hjemme, fortalte han for Stedmoder. Han havde haft en Aabenbarelse en Nat; Vor Herre havde sagt ham, at han ikke skulde blive syg førend hans Død, og han skulde dø lige før en Højtid; dette skete ogsaa, thi hans Dødsdag var lige op til Paasken.

Rasmus var, selv under al sin Sygdom og Lidelse, et lykkeligt Menneske; han var en Bønnens Mand og havde en barnlig Tro paa Guds Forsyns Styrelse. Deres eneste Datter Kristine blev opfødt hos Friskolelærer Appel, Ryslinge.

Da Broder Rasmus paa Grund af sin Sygdom ikke kunde deltage i alle Slags Arbejder, f. Eks. bruge Heste eller Le, saa blev det min Lod. Om Foraaret fulgte jeg altid Hestene, og skønt jeg kun var 16 Aar, skulde jeg ogsaa høste; det kneb noget, thi der var en svær Avl, da det ikke var saa længe efter Mærglingen, og en hel Del af Kornet laa i Leje. Stedfader var nok af dem, der solgte Korn om Vinteren, men alligevel fodrede han Kreaturerne lidt bedre end Folk i Almindelighed, og derfor kunde han ogsaa gøde Jorden; han var efter den Tids Skik en fremmelig Landmand.

Stedfader og jeg kom altid godt ud af det sammen; han betroede mig sommetider til noget, jeg mente ikke passede med min Alder, f. Eks. engang vi havde en Plag, der skulde sælges; han havde talt om, at vi skulde have den til Odense Marked; da saa Dagen kom, sagde han: Du kan godt ride til Marked ene, Dreng! Jeg mente da ikke, det kunde gaa. Du kan forlange saadan, sagde han, er der saa nogle, der byder saadan omtrent, hvad Du forlanger, slaar Du til. Jeg fik ikke handlet.

Hvad der gjorde Opholdet godt der hjemme, var ogsaa dette, at der var bleven mere Trang hos os alle til at komme et Sted hen om Søndagen, hvor der var noget godt at høre; naar der ikke var for travlt for Hestene, kørte vi baade unge og gamle, saa mange som der kunde undværes fra Hjemmet, til Ryslinge Kirke for at høre Pastor Birkedal, eller vi gik til Odense, til Pastor Helweg i Hospitalskirken eller i St. Knuds Kirke; men tiest gik vi til Sdr. Næraa til Pastor Kofoed. Søster Trine var hjemme den Gang; hun og jeg fulgtes tit ad til Kirke.

Det var i disse Aaringer, vi blev paavirket af det grundtvigske Livssyn; det var en Overgangstid dengang for mange af de gamle Forsamlingsfolk til det grundtvigske.

Hvad der for os var af stor Betydning foruden Forkyndelsen, var den dejlige Menigheds-sang, den lød løftende og inderlig, hvilken Kirke vi kom i, men dog særlig i Hospitalskirken i Odense; hvor kunde det gribe os, naar der istemtes den dejlige Salme: ”Denne er Dagen, som Herren har gjort, den skal hans Tjenere fryde” o.s.v. De dejlige Toner og Ord gen-

klang i mit Indre, naar jeg gik i min daglige Gerning. Ja, det er velsignet at have saadanne Minder fra sin Ungdom.

I Vinteren 1863-64 var to af mine Brødre (Anders og Niels) paa Kolds Skole; de kom jævnlig hjem om Søndagen, ogsaa til stor Glæde for os hjemme, især Trine og mig. Vinteren efter, 64-65, var Kristian ogsaa hos Kold, saa der kom tit et friskt Pust fra Kolds Skole, dels nye Sange, der lærtes, og dels hvad godt, der havde tiltalt dem. I 67-68 var Broder Jørgen ogsaa paa Kolds Skole, saa det var ikke underligt, der kom stærke Længsler hos mig efter ogsaa at komme derud. Jørgen var jo den af os Søkende, der ikke havde været saa meget paavirket af Hjemmet, da han var opfødt i Fangel og var vant til at more sig blandt Ungdommen der i Gildelaug med Spil og Dans, og det kneb ogsaa for ham at komme ud fra alle disse Forhold, og især hans Plejeforældre syntes ikke om, at han vilde paa Højskole, men Trangen hos ham var bleven saa stærk, at Baandene maatte bryde. Han blev især meget for mig. Længselen og Trangen voksede, saa jeg ogsaa maatte til Kold.

Vore Stedforældre havde for Skik at samle os alle hjem i Julen (2. Juledag) tilligemed vore Fætre og Kusiner fra Dømmestrup; der blev da pyntet Juletræ. Det var en hel Festdag for os, der blev leget og sunget, saa det var en Lyst. Det var en Fornøjelse at se vore Stedforældre glæde sig ved vor Sang og Leg; det var ogsaa godt for os alle at komme sammen, thi der var ikke saa lidt Afstand imellem os til daglig. Broder Kristian var dengang hos en Tømrer i Ryslinge. Vi var spredt omkring, men vort Samlingspunkt var dog altid i Hjemmet. Tillige samledes vi hvert Foraar (2. Paaskedag) hos vor Farbroder, Mads Andersen i Dømmestrup.

Gården "Granly" i Dømmestrup, Dømmestrupvej 45 b, omkring 1900.
Fra venstre: Ukendt, gårdejer Rasmus Madsen (søn af Mads Andersen)
hans mor Karen Hansdatter og søster Maren Madsen.

Jeg havde nu sat mig i Hovedet, at jeg vilde ud til Kold næste Vinter, men det kneb med at faa det sagt til Forældrene; jeg vidste jo godt, at Fader ikke gerne vilde undvære mig, og da Rasmus ikke var rask, var det ikke saa let; thi de var ikke for at have fremmede til Hjælp, saa længe det kunde lade sig gøre, at en af os kunde blive hjemme. Jeg tog da Mod til mig og sagde, at det var min Mening at rejse ud paa Kolds Skole til Vinter; der blev ikke talt meget om Sagen dengang, men jeg kunde nok se paa Fader, at han blev meget trykket.

Tiden gik saa let og godt for mig, og jeg var glad, at det var bestemt; jeg meldte mig til Kold og blev indskreven.

Dalum Højskole som blev grundlagt i 1862 af Christen Kold.

Da saa Tiden nærmede sig, jeg skulde afsted, saa kom Moder lige nogle Dage før, hun vilde bede mig fra Fader, om jeg ikke kunde vente med at rejse paa Skolen til efter Nytaar; thi saa kunde vi faa det meste Korn tærsket, førend jeg skulde afsted; her kom jeg i Knibe; vi gik nogle Dage tavse overfor hinanden, og det pinte mig, at jeg skulde sige nej, men jeg kunde ikke andet; jeg fik kun sagt, at det var bedst at komme til Begyndelsen for at kunne følge med. Nu var det saadan, at naar Fader skulde køre for mig derud, saa skulde han samtidig have et Læs Korn med til Odense; vi stod og brugte Plejlen, til Dagen kom; Fader tænkte muligvis, at jeg blev, men da jeg saa sagde, at jeg kunde ikke besinde mig dertil, saa var der jo ikke andet at gøre; men han vilde da gerne, naar han alligevel skulde køre den meste Vej, have Kornet rensat og nogle Tønder med til Købmanden; dette var den Dag, som Skolen skulde aabnes, og saa kunde jeg endda ikke komme den næste Dag, saa det blev først den tredie Dag efter Skolens Aabning, jeg kom derned. Dette pinte mig, og disse to Dage var mig lange. Dagen kom, og vi kom afsted i saa god Tid, at vi kunde faa Kolds Foredrag at høre.

Jeg var meget trykket, fordi jeg ikke kunde faa talt ud med Fader, men saa tænkte jeg, at naar vi nu kom til at køre ene to, saa skulde vi nok faa talt sammen; da vi saa var kommet et lille Stykke paa Vej, kom der en Nabo op at køre med, saa var Munden lukket; det gjorde

mig ondt, og Fader kunde nok se det paa mig. Da vi saa slap Naboen ved Indkørslen, saa tog Fader Ordet paa sin jævne, gode Maade og sagde, at naar jeg ikke kunde andet, saa skulde jeg ikke sørge derover, de kom nok ud af det alligevel; han brugte ikke mange Ord, men hvor det lettede mit Hjerte, og det fik han ogsaa paa Følelsen. Vi kom saa hos Kold i god Tid for at høre Foredrag, som Fader ogsaa blev og hørte; jeg var nok den sidste, der kom.

Da Kold havde staaet for Enden af Bordet lidt, begyndte han omtrent saadan: Ja, nu sidder I der imellem hverandre, og jeg tror, I har faaet den Plads, som enhver skal have, ja, I tænker vel nok, hvor kan Du sige det? Jo, det kan jeg, fordi jeg tror, der er ikke en Spurv, der falder til Jorden uden Guds Vilje; og saa fik vi et Foredrag om Guds Styrelse. Det Indtryk, dette Foredrag gjorde paa mig, glemmer jeg aldrig, og saa var jeg saa glad ved, at Fader var til Stede og havde hørt det, at han var glad ved det, fik jeg da ogsaa at vide hos Stedmoder, den første Gang jeg kom hjem; thi hun var en aaben Natur, Fader derimod lukket, men ærlig.

Jeg fik Plads ved et Bord (der var seks ved hvert Bord), hvor der sad fire Morsingboere og en Thybo; jeg, som aldrig ført havde hørt den jyske Dialekt, kunde til at begynde med næsten ikke forstaa et Ord; og det var nok omtrent ligesaa med dem; mine nærmeste ved Bordet var Kresten Pedersen fra Bjergby, som senere blev Friskolelærer der, den anden var Anders Dissing, der senere blev Rejsemissionær for den grundtvigske Retning. Disse to blev da ogsaa nogle af mine bedste Venner.

Den første Gang, jeg var hjemme, var Anders Dissing med; han kom da i en Samtale med Moder om Kristendommen; de var ikke helt enige, men Anders Dissing var bedre hjemme i Biblen end hende. Samtalen drejede sig om den gammeldags Kristendom og den grundtvigske. Moder var altid ivrig i at diskutere saadanne Spørgsmaal, Fader var den tavse Tilhører. Samtalen gik længe og livlig, men uden nogen Bitterhed, det var alvorlig ment; og Stedmoder fik saa meget at tænke paa og blev glad ved Samtalen. Da jeg kom hjem næste Gang, begyndte hun straks at tale om Anders Dissing; ham kunde hun godt lide. Naar Du har saadanne Kammerater, saa kan jeg forstaa, at det er godt at være paa Skolen! Og hun tilføjede: Tag kun nogle af dine Kammerater med, naar Du kommer hjem!

Det var jeg glad ved, og jeg var da heller aldrig ene, naar jeg gik hjem. Det var jo godt at have Kammeraterne med, og de var altid velkomne, og Karlene var glade ved den Gæstfrihed, de nød i mit Hjem. Det var en Glæde for mig, at jeg kunde føle, at Stedforældrene droges mere og mere over paa den grundtvigske Livsanskuelse. Nu var Forsamlingernes Tid forbi, og hvor det gik i den Retning som hos Stedforældrene, der var det et Fremskridt; men der var enkelte af dem, der var med i Forsamlingernes Tid, der sygnede hen; jeg kendte enkelte af den Slags; dog var det ogsaa Tilfældet, som Kold sagde, det er de gamle Kristnes Børn, jeg skal have fat paa, dem kan jeg gøre noget ved. Det var ogsaa saadan dengang, at det var den store Part, der kom til Kold, der følte en virkelig Trang, mere til Oplevelse end til Oplysning; det var den Gang ingen Modesag at rejse paa Højskole, som det senere er bleven, derfor tror jeg ogsaa, der var mere Liv og Alvor over Ungdommen, der sad og lyttede til Kolds varme og troværdige Tale, end paa de fleste Skoler i Nutiden.

Ja, det var rige Timer i vort Ungdomsliv, dem vi tilbragte paa Skolebænken hos Kold; han kunde lukke op for vort Inderste, saa vi lærte os selv at kende, og Guds Kærlighed til den faldne Menneskeslægt. Det var ikke alene Ungdommen, han fik i Tale, men deres Forældre, som kom paa Skolen, og mange andre. Der var Gæstfrihed, mange Fremmede kom tit kørende, baade fra nær og fjern, for at høre hans Foredrag om Formiddagen, og alle disse blev først budt Kaffe, førend Foredraget, var saa med til Middagsbordet, og samta-

lede en Stund med Kold. Der var ingen Personsanseelse, der kom baade Præster, Lærd og Læg, alle nød de ens Ret. Store Ofre bragte Kold ogsaa ved de store Skolemøder, der blev holdt, hvor Skolen var fuld af Mennesker, som ogsaa alle blev bispist uden noget Vederlag. Der var saa nogle af hans Venner, der mente, det var for stort personligt Offer for ham at bispise alle de Mennesker, han skulde tage lidt Betaling derfor, mente de; da sagde Kold: Jeg vil ingen Betaling have, men vil Folk give lidt frivilligt, saa vil jeg anvende det til at hjælpe trængen Friskoler med. De sidste Aaringer blev det saa ved denne Bestemmelse, der gaves frivillige Bidrag i nævnte Øjemed.

Et andet Eksempel skal ogsaa her fremhæves. Den Vinter, jeg var der paa Skolen, indtraf Paasken nogle Dage før April, og der var nogle, der havde betalt Kold for hele Vinteren, altsaa ogsaa for hele Marts Maaned. Nogle Dage, førend Skolen skulde slutte, kom han ind og sagde: Vil alle dem, der har betalt forud, altsaa for hele Maaneden, komme ind at faa deres Penge tilbage, jeg har faaet for mange, da nu Skolen paa Grund af Helligdagene slutter nogle Dage førend Maanedens Udgang, det kan blive knapt 3 Kr.

Jeg havde en god Kammerat, der gik op til Kold, men han sagde: Jeg vil ingen Penge have tilbage! Saa svarede Kold: Jeg vil ikke have Pengene, thi dem har jeg ingen Ret til; men naar De ikke vil have dem, maa jeg saa give dem til Friskolefondet. Det havde vedkommende ikke noget imod.

Denne Vinter kom jeg til at kjende hende, der siden blev min Hustru; hun tjente som Kokkepige der paa Skolen; der var jo flere Piger, men Rasmine tiltrak mest min Opmærksomhed, skønt ingen af os den Gang tænkte paa, at det skulde være os to. Hun lagde Mærke til mig og spurgte de andre Piger: Hvor mon den lange Dreng er fra?

Nu var det saadan, at naar vi om Aftenen fik vor kogte Mælk og Smørrebrød, saa skiftedes Pigerne til at give os Mælken. Vi tog nemlig selv vore Skaale Mælk, efterhaanden som de øste op af Kedlen, som var sat ned i Spisestuen. Da var der mange af Karlene, der brød meget stærkt frem for at faa først; alle Pigerne, undtagen hende, tiede og nøjedes, men hun sagde lidt strængt: Giv Tid, I skal nok faa. Dette lille Træk syntes jeg godt om; det var for mig et Bevis paa, at hun havde Mod til at være sig selv; det var Grunden til, at jeg saa op til hende, mere end til nogen af de andre Piger.

Om Foraaret efter Opholdet paa Skolen kom jeg til at tjene hos Stedfaders Broder, Hans Hansen i Søllinge; jeg havde glædet mig til at komme til at tjene hos ham, thi de hørte til Ryslinge Valgmenighed, og saa havde jeg Lejlighed til tit at komme i Kirke der og høre Birkedals Forkyndelse, som jeg havde været tiltalt af de enkelte Gange, jeg havde været der. I den Henseende med at komme i Kirke, var jeg glad ved at være Ryslinge saa nær, men hvad det angik med at tjene hos Valgmenighedsfolk, da blev det en stor Skuffelse for mig.

Der var rigtignok et bedre Liv, end hvor jeg havde min første Tjeneste, men jeg havde i min Ungdoms Fantasi tænkt mig, at iblandt den Slags Folk, der var paavirket i grundtvigsk Aand og hørte til Valgmenighed, der maatte der da leves et ideelt Liv i det daglige; men her blev jeg temmelig skuffet. Ja, Livet bringer mange Skuffelser, ikke blot i vore Forventninger til andre Mennesker, men ogsaa til os selv; hvor tit maa vi ikke bekende med Paulus, at det gode, vi vil, det gør vi ikke, men det onde, som vi ikke vil, det gør vi. Ja, tit gør vi Fordringer til andre, hvor vi skulde gøre dem til os selv.

Nu havde jeg jo levet mig godt sammen med Stedfader og troede, at hans Broder maatte være af samme Natur; men der var meget Forskel, som følgende Træk kan bevise. Engang hos Stedfader, da jeg skulde tærse sammen med en ældre Husmand, der tillige var

lille og spinkel, sagde han til mig: Nu skal du ikke være for haard med Arbejdet, heller ikke holde for sildig op; husk, at han er en gammel Mand. Ligeledes engang vi skulde høste Rug, og vi havde to Husmænd til Hjælp, sagde han: Nu maa du ikke gaa for raskt, og du kan godt tøve ved Enden og tage dem med; husk paa, de skal gaa hver Dag.

I Modsætning hertil var hans Broder i Søllinge af saa ivrig Arbejdsnatur, at han daarlig kunde faa Arbejde nok af sine Folk; jeg glemmer ikke den første Dag, vi kom paa Høstarbejde; vi havde ligeledes to Husmænd til Hjælp; da vi skulde ud om Morgen, sagde han til mig: Nu maa du nok gaa det, du kan, og du skal ikke bie ved Enden for at tage dem med.

Den første Tid, jeg var der, det var i April Maaned, kom jeg til at gaa og jævne Jord paa Dræningsrør, noget, der havde været gravet vaadt op, og da jeg kom lige fra Højskole og ikke havde arbejdet den Vinter, saa kunde jeg ikke døje det strænge Arbejde; jeg fik saa ondt i min Ryg og alle Lemmer, at jeg næsten ikke kunde taale at sidde paa en Vogn, naar vi om Søndagen kørte til Ryslinge Kirke. Hvad der gjorde mig mest ondt, var, at jeg havde paa Følelsen, at han ikke var tilfreds med mit Arbejde; han mente, jeg skulde kunne udrette noget mere. Dog, det var ikke alene Tjenestefolkene, han var haard ved, men det var ogsaa hans egne Sønner; han havde to Sønner og to Døtre. Sønnerne var ca. 12 og 13 Aar, den Gang jeg kom der. Disse to Drengene skulde ud at hjælpe mig med at jævne Dræningsgrøfter efter Skoletiden; saa gav deres Fader dem Akkord: Naar I nu naar dertil, saa maa I være fri. Drengene brød paa af alle Kræfter. Naar de saa blev lidt tidlig færdig med deres Akkord, sagde deres Fader: I kan nok arbejde en Tur endnu.

Dette kunde jeg ikke taale at se; det stred helt imod den Opfattelse, jeg havde faaet om Børneopdragelse hos Kold. Da jeg havde set dette gentage sig nogle Gange, og jeg kunde se, hvor utilfredse Drengene var ved, at de blev narret til at bryde paa, saa sagde jeg til deres Fader: Hør, Hans Hansen, jeg har tænkt paa, at det er en stor Uret, du øver overfor dine Drengene; for det første, naar du saadan narrer dem, saa faar de jo aldrig Tillid til dig, og de taber Lysten til Arbejde, tillige er det for haardt for dem i den Alder! Hans Hansen blev lidt tavs ved min Moralprædiken, men jeg kunde ikke tie; jeg havde ventet noget andet i det daglige Liv af Folk, der var baade Friskolefolk og Valgmenighedsfolk. Men vi lærer jo efterhaanden, at der er ingen stor Forskel paa Folk, hvor de end hører hen; deres Natur følger dem; det lærte jeg ogsaa her, ihvorvel det tit gjorde mig ondt, at han var for haard; saa opdagede jeg dog ogsaa, at han havde sine gode Sider. Det skete især en Gang, jeg kom til at tale alvorligt om vort Forhold.

Saa sagde jeg rent ud til ham, hvad jeg havde lidt under ham, hvad jeg havde ventet, og hvorledes jeg var bleven skuffet; da græd han for mig og sagde, at han vidste godt, han ikke var, som han skulde være, men han vilde dog helst have Folk, som var enige med ham om det bedste. Blot saadan en alvorlig Samtale opretter jo noget af al det brudte.

Om Efteraaret kom Broder Niels til at tjene der tillige med mig; vi var saa sammen der om Vinteren, og det havde vi begge Gavn af, og jeg var især glad ved det for Arbejdets Skyld; det gik lettere, naar vi var to, og Niels var en Del stærkere end jeg, saa Arbejdet tror jeg nok gik nogenlunde til Husbondens Tilfredshed. Den Vinter fulgtes Niels og jeg ad til Møder. Der var hos Pastor Kofoed i Sdr. Næraa nogle Møder for unge, hvor Kofoed fortalte og oplæste og vi sang; der var vi nogle faa Gange; vi var ogsaa en enkelt Gang i Sødninge til Aftenskole hos Knud Rasmussen; saa rejste jeg derfra til Nyborg om Foraaret og blev Soldat.

Soldaterlivet i sig selv er der ingen Glorie om; men efterhaanden, som vi kommer i de forskellige Forhold i Livet, lærer vi at finde os tilrette, og det gaar gerne efter Ordsproget,

at Krage finder Mage, eller: Sig mig, hvem du omgaas, saa skal jeg sige dig, hvem du er!

Der var meget raat at lægge Øre til, baade iblandt de overordnede og menige. Dog havde vi en Kaptajn, der var et meget flinkt Menneske, og naar vi var paa Marschture, og der var nogen, der begyndte paa raa Viser, sagde han, at dem vilde han ikke høre; syng en Fædrelandssang eller en anden gemytlig Vise. Der var altid en god Tone, naar han var tilstede. De, jeg havde til Sidekammerater, var alle pæne Karle, der ikke førte raa Tale. Jeg stiftede Bekendskab med en Fætter til min Kone, Niels Olsen; vi to sluttede et inderligt Venskab; vi havde set hinanden ved Ryslinge Kirke. Vi blev begge kendt med en Familie i Nyborg, som ogsaa var af Pastor Birkedals Tilhørere, mens de var paa Landet; der mødtes vi tit og havde mange fornøjelige Timer; og der læste vi Blade, som vi var kendt med fra Hjemmet. Samlivet med Niels Olsen fortsattes ogsaa efter, at vi begge var bleven gift, idet han blev vor Nabo i nogle Aar. Siden rejste han med Familie til Amerika, men skønt det nu snart er fyrretyve Aar siden, har vi dog stadig holdt Forbindelse. Jeg var kun Soldat om Sommeren, da jeg trak en Frilod om Efteraaret; siden har jeg saa været i Lejren ved Hald to Gange og med Reserven et Efteraar. Fra Soldat gik Turen igen hjem.

Hjemme gik det igen som tilforn, det gode Forhold var saa ægte, at det kunde holde sig; der var dog en glædelig Forandring; Broder Rasmus var bleven rask, og havde været paa Vallekilde Højskole. Stedfader havde endnu ikke faaet Tærskemaskine, saa jeg maatte igen til at slide med Plejlen; det var knap saa morsomt, da de fleste dengang havde anskaffet Maskiner, men det var jo gammel Vane, og det gik da ogsaa uden nogen Knurren.

Stedfader havde en Broder, Peter Hansen, som boede i Ferritslev; han var dengang noget tungsindig; han havde haft en Karl, der ikke passede dem. Saa spurgte han Fader, om han maatte faa mig i Tjeneste; af Medlidenhed med sin Broder gav Fader Afkald paa mig; jeg havde nok Lyst til at komme lidt mere ud i Verden og jeg kom saa til Ferritslev om Foraaret. Det var saa den tredie Broder, jeg kom til at gøre Bekendtskab med, og der fik jeg den Erfaring, at han var af samme Karakter som Fader, han kunde ikke gøre sine Folk til Trælle; nej, her arbejdedes under frie Forhold, hvilket er det bedste for begge Parter. Det var om at gøre baade for Peter Hansen og hans Hustru, at jeg kunde føle mig hjemme; derfor blev det ogsaa en lys og lykkelig Tid, de halvandet Aar, jeg tjente der.

Der var en meget opvakt og livlig Ungdom i Ferritslev paa den Tid, og der var en god Samklang imellem Ungdommen og de ældre; der var Møder i Friskolen engang imellem, hvor baade Gamle og Unge samledes; der blev læst lidt, sunget og samtalt; det var godt for os unge at overvære de gamles Samtaler. Saa var der et godt Gymnastikhus, hvor der ogsaa blev holdt Møder; Skytteforeningen blomstrede paa de Tider, og jeg var ivrig Deltager til alt, hvad der rørte sig af godt der paa Egnen.

Det var samme Sommer en Søndag jeg havde været i Ryslinge Valgmenigheds Kirke. Efter Gudstjenesten gik jeg til Eskildstrup for at besøge en Højskolekammerat, Peder Væver; paa Vejen dertil naaede jeg Rasmine og Peder Vævers Svigermoder, en gammel rar Kone, livlig og alvorlig; Rasmine vilde ogsaa paa Besøg samme Sted. Vi havde det fornøjeligt og godt, saa sagde den gamle Kone til mig: Er det din Kæreste? Hvad jeg svarede, ved jeg ikke, men jeg saa, at Rasmine rødmede; maaske jeg ogsaa har rødmet, men nok var det, i det Øjeblik blev vi begge skudt af Amors Pil i Hjertet, og den sad fast.

Vi mødtes tit ved Kirken, og hvergang vi hilste paa hinanden, fik vi en Bekræftelse paa, at vi havde en Tanke. Der gik dog over et Aar, førend vi blev forlovet. Rasmine havde været Elev hos Kold om Sommeren før (1868). Vi havde hos Kold faaet Troen paa Gudfaders Styrelse grundfæstet i vore Hjærter, saa vi begge kunde sige til os selv: Den, der troer,

haster ikke. Det blev først næste Efteraar, jeg skrev til hende og fortalte min Tilstand, og jeg var sikker paa, at hun havde det ligesaa, hvilket da ogsaa bekræftede sig. Da hun fik Brevet, var hendes Forældre tilstede; de spurgte da, hvem Brevet var fra; hun fortalte det, og læste saa Brevet for dem. Hun skrev saa til mig om at komme derned næste Søndag efter Gudstjenesten; det var jeg jo villig til, og den Marsch gik let. Det var en lykkelig Tid; vi havde mange gode Minder at dele fra vort Ophold hos Kold.

Den Søndag Aften, jeg første Gang var der, og kom hjem til Ferritslev, var der en Del unge af mine gode Venner der fra Byen; da jeg kom ind, spurgte de, hvor jeg havde været. Jeg har besøgt gode Venner og Godtfolk, var Svaret. Det kom saa til at gaa med Vittigheder, og vi havde en fornøjelig Aften, men hvor jeg havde været, blev hemmeligt. Saa var det en Tid efter, at jeg var rejst fra Fjerritslev, jeg var der paa Besøg, da sagde Peder Hansens Datter til mig, at nu kunde hun forstaa, at jeg var saa livlig, at jeg satte Liv i hele Selskabet nævnte Aften.

Samme Sommer kom der en af mine Ungdomsvenner fra Dømmestrup og spurgte mig, om jeg ikke vilde tjene hans Moder som Avlskarl, thi han skulde giftes. Det gik jeg ind paa og kom dertil 1. November. Hans Moder havde været gift to Gange, første Gang med min Fasters Broder Rasmus, men det var kun meget kort. Hendes anden Mand hed Hans Larsen; disse Folk var ogsaa af de gamle Forsamlingsfolk, og vi havde haft Samkvem med dem fra Barndommen af. Han havde kun en Søster, som var noget yngre, og hun skulde saa have Fødegarden.

Jeg var glad ved at komme til at prøve mine Kræfter som Avlskarl; det var kun en lille Gaard, men der var meget Arbejde, især om Sommeren, da vi solgte en Del Tørv, og den skulde vi selv lægge op; min Hjælper var kun en konfirmeret Dreng, saa jeg maatte tage godt fat, men det gik tilfredsstillende for begge Parter.

En mærkelig Oplevelse, som denne Dreng havde haft før sin Konfirmation, var følgende: En Aften, han sov - det var før hans Forældre og ældre Søsken var gaaet i Seng - sprang han op af Sengen med et forstyrret Blik og sagde, at han vilde ud i Toften. De maatte holde ham med Magt, og de kunde ikke vække ham, han vilde derud, thi der laa saa mange Sølvpenge, sagde han. De tvang ham i Seng igen, men en lille Tid derefter fandt de ved Gravning eller Pløjning en ikke saa lille Sum gamle Mønter paa nævnte Sted. De fleste blev sendt ind til Musæet, nogle at dem er opbevaret i Slægten til Minde. Det var paa Freltofte Mark, dette skete.

Straks efter, at jeg var kommen til Dømmestrup, døde vor ældste Broder Kristian. Han havde arbejdet som Tømrersvend i flere Aar paa forskellige Steder; det sidste Sted, han arbejdede, da han blev syg, var ved Opførelsen af Ubberup Valgmenighedskirke; han var i Kvarter paa Ubberupgaard, hvor han blev syg. Han blev ført til Kalundborg Sygehus, hvor han døde af Hjernebetændelse (1872); hans Lig blev ført til Hjemmet i Dømmestrup, hvorfra det blev begravet paa Nørre Lyndelse Kirkegaard. Det var et stort Savn for os Søsken, thi Kristian havde altid noget friskt nyt at fortælle af sine Oplevelser, og han fulgte med Liv og Sjæl med i det bedste, der var oppe i Tiden. Foruden at han havde været hos Kold, havde han ogsaa været paa Vallekilde Højskole. Lærer Appel, der var gift med vor ældste Søster Trine, holdt en lille Tale i Hjemmet, og hvor var det gribende, da han istemte Sangen: "Nødig sige vi Farvel, men Velkommen, O, hvor gerne, har vi rigtig kær en Sjæl, er den nær dog i det fjerne".

Mit Ophold hos Enken blev kun et Aar, da Datteren skulde giftes. Jeg kom saa igen hjem i min Fødegård, men det var kun for et Aar; thi jeg mente, jeg skulde ud for at lære lidt

mere, inden vi giftede os. Jeg havde altid haft megen Lyst til at pusle med Havesager, især Frugttræer, og det havde jeg da ogsaa haft nogen Lejlighed til hjemme. Den Gang Fødegården blev flyttet ud paa Marken, var det min Bestilling at plante Træer og hjælpe til med, hvad der skulde gøres. Stedmoder vilde hellere have mig til Hjælp end Fader, thi han havde ikke stor Interesse for Haven; derimod var han dygtig til at passe Marken, Haven var for ham kun en Biting.

Nogle faa gode Frugttræer blev dog købt, men det var for lidt; saa hentede jeg vilde Æbletræstammer fra Skoven, som jeg podede gode Sorter i, men Haven var kun lille, og der var ikke Plads til mange Træer. Det har altid været et kært Minde for mig, naar jeg kommer hjem og ser, at de Træer, jeg har plantet, nu er store, gamle Træer; det minder mig om, at jeg selv maa være gammel; ja, der er mange forskellige Barndoms minder, der taler til mig, hver Gang jeg er der hjemme paa Besøg. Jeg havde ikke været hjemme længe, før jeg sagde til min Fader, at jeg vilde rejse igen; thi jeg vilde gerne se lidt andre Skikke, før end vi giftede os. Dette mente han ikke var nødvendigt, men jeg blev ved mit. Jeg havde engang talt med en Mand, der kendte Gartner Frants Vendt, St. Jørgensbjerg ved Roskilde. Jeg skrev da derover, om jeg kunde faa Plads der ved hvad som helst, da jeg havde Mod paa at se lidt Havebrug. Jeg fik det Svar, at han havde Brug for en Avlskarl, og tog saa Pladsen til November (1874).

Selv om jeg ikke kom til at arbejde direkte med Havearbejde, kunde jeg nok opfatte, hvad der var Brug for i min Fremtid. Der var nogle Tønder Land med Have og Planteskole og en Del Drivhuse, foruden 60 Tdr. Land Agerbrug; der var til Medhjælp en ung Landbrugslærling og 16 Daglejere. Ved Siden af alt dette havde han en stor Frøforretning, og tillige havde han Forsøg med mange forskellige Roestammer, Stamfrø og Kornsorter. Der var næsten for mange Jern i Ilden, saa alting kunde jo ikke være i bedste Orden.

Da jeg kom 1. November, var der mange Læs Roer at køre sammen og en Del at pløje, saa jeg fik travlt, da jeg var bange for, at Vinteren skulde komme og forstyrre Arbejdet, men det gik godt. Der traf jeg en Gartnersvend, der havde været paa Vallekilde Højskole. Jeg havde ogsaa været paa Vallekilde Højskole en Maaned, da jeg tjente hos Peder Hansen i Ferritslev. Det var i Marts 1872. Vi to blev gode Kammerater, og vi fik en Ferie i Julen, hvor vi sammen tog en lille Tur til København. Vi var i Kirke og i det kgl. Teater om Aftenen; det er den eneste Gang, jeg har været der. Jeg har kun i hele min Ungdomstid været i Teater en Gang før, i Odense, men jeg vilde dog se lidt mere. Udbytte havde jeg dog ikke af Teaterstykket, thi det var fremmed for mig, og jeg forstod det ikke. Men saa havde jeg dog en Forestilling om al den Pragt, det var udstyret med. Derimod var vi en Gang paa Teater i Roskilde og saa "Elverhøj", og de smukke Melodier kendte jeg i Forvejen; det tiltalte mig, især Sangene og Musikken.

Det havde været Meningen, at jeg vilde blive i Roskilde et Aar, thi der var det meste at lære om Sommeren, men min Svigerfader var hen paa Vinteren bleven meget syg og var da bange for, at han ikke vilde klare Foraarsarbejdet, saa jeg fik Brev om at komme til Maj. Jeg havde lovet Frants Vendt at blive om Sommeren, men da jeg forklarede ham Forholdene, fik jeg Lov at rejse.

Foraaret kom temmelig tidligt det Aar, saa vi fik da en Del af Foraarsarbejdet besørget, inden jeg rejste. Skønt det blev et kortere Ophold, end jeg havde tænkt, var jeg dog glad ved, at jeg havde været der; der kan naas meget paa et halvt Aar, naar vi har aabne Øjne, og jeg fik Besked paa mange Ting hos min gode Ven, Kristian Olsen, og de andre Gartnere; de var alle flinke, saa Tiden gik rask.

9. Manddomstiden

Den 1. Maj 1875 rejste jeg hertil, hvor hele mit Fremtidsvirke skulde blive. Den 25. Maj holdt vi Bryllup. Vi havde jo begge haft en rig Ungdomstid, og nu skulde vi se at faa omsat i det daglige Livs Virkelighed, hvad vi havde drømt af skønt i vor Ungdom. Hendes Forældre var ogsaa af de gamle troende, hendes Fader var født i Gaarden, men hans Fader var af tysk Slægt og var nok født i Tyskland, men hvor vides ikke; hendes Moder var født i Havrevænget ved Nordskov, hun var Datter af en Boelsmand Jens Nielsen; Morfaders Fader hedder Rasmus Semka. Derfor blev ogsaa Morfader kaldet Hans Senika, men han var kun døbt Hans Rasmussen. Vilhelm Birkedals Vækkelsesprædikener havde jo den Gang stor Indflydelse paa mange, især af de troende. Hendes Forældre var blandt de første Sognebaandsløsere til Birkedal.

Da deres eneste Barn skulde til at gaa i Skole, kneb det for dem at sende hende til Almueskolen, og hun blev da henimod 9 Aar, før hun kom til at gaa i Skole. Da var der nogle Familier, der slog sig sammen, og Kold hjalp dem da i Gang med Friskolen, som han ledede et halvt Aar. Der kom Rasmine saa i Skole fra første Dag, da Kold aabnede denne med seks a syv Børn. Det var i Foraaret 1856. Det var kun den Sommer, Kold holdt Skole i Sødninge. Om Vinteren holdt han Højskole paa Hindholm. Siden holdt Pastor Schjørring Børneskole tillige med lidt Højskole, der fortsattes til Rasmines Konfirmation. Den første Dag, da Rasmine var i Skole og denne blev aabnet, begyndtes der med Sangen ”I Danmark er jeg født, der har jeg hjemme”.

Da Rasmine var tolv Aar gammel, kom hun til at tjene Schjørring som Barnepige en Sommer, ellers var hun bestandig hjemme og maatte til Tider arbejde temmelig haardt. Sommeren 1868 kom hun som Elev til Kold. Kold, der altid holdt paa at sige De til alle og tog imod De, gjorde den Undtagelse over for dem, som havde gaaet i Børneskole hos ham, og som han havde sagt Du til som Børn, at dem blev han ved at sige Du til. Det var derfor, han altid sagde Du til Rasmine, baade da hun var Elev om Sommeren, og da hun tjente der om Vinteren, var hun den eneste, han sagde Du til. Ligeledes da hun var Elev, naar han i sit Foredrag sagde Ting, som han mente nogle af dem saa paa med Tvivl, sagde han: Er det ikke rigtigt, Rasmine?

Vi havde jo i hele vor Ungdom været under god Paavirkning i vore Hjem og var ogsaa enige om at vilde bygge et Hjem til Guds Ære og til godt Eksempel for vore Børn og nærmeste, og naar vi nu ser tilbage paa hele vor Livsvandring, er der ogsaa saa meget godt og stort at sige Tak for, men der er ogsaa megen Skrøbelighed, grundet paa vor syndige Natur; der er mange Skuffelser, Sorger og Glæder, men det er med vort Liv hernede som Livet i Naturen, at kommer der ikke Regn og Storm, men kun ene Solskin, saa vilde Livet visne og dø. Vi Mennesker er i Slægt med Naturen, og naar vi ser tilbage paa vor Livshistorie, saa kan vi dog maaske nu som gamle bedre forstaa Guds kærlige Førelse med os baade i Medgang og Modgang, i Fald og i Sæde; thi vi har lært Ydmyghed og Hengivenhed i Guds Vilje, i den Tro, at alle Ting tjener dem tilgode, der elsker Gud.

Da jeg kom til Maj, var Morfader endnu ikke helt rask, men han kom godt til Kræfter igen og vilde selv staa for Styret; det gik jo til at begynde med, jeg fandt mig godt nok tilrette, men det varede ikke ret længe, før jeg sagde: Skal vi ikke indrette Driften paa den Maade? Men det vilde han ikke gaa ind paa. Jeg tog det med Lempe og prøvede paa at overbevise ham om, at det var nødvendigt at slaa ind paa Roeavl og Kreaturhold for at forbedre Jorden efter den Rovdrift, den havde været Genstand for siden Mærglingen.

Morfader havde været en meget driftig Mand i sin Tid, havde mærglet og drænet al Jorden, ryddet smaa Krat og opdyrket; heri var han en af de første paa Egnen. Men nu havde han i mange Aar kun haft fire Køer, en Kvie og to Heste, drevet Jorden stærkt og solgt Kornet, saa Jorden var gaaet meget tilbage i Ydeevne. Nu stod jeg der og vilde gerne prøve mine Evner, og det kunde jeg ikke, som Forholdene var, men omsider kom han i Tanker om, at jeg kunde forpagte Gaarden. Det blev dog det samme, han havde svært ved at komme med paa det nye. Dette gik saa en lille Tid, nogle faa Aar, men vi kunde ikke klare os; jeg brugte først den lille Kapital, jeg havde, og maatte til at laane; han fik sine Penge, hvad vi havde akkorderet om, men jeg satte Gæld. Da nogle Aar var gaaet paa den Maade, sagde jeg bestemt, at naar jeg ikke kunde faa fri Drift, kunde jeg ikke klarere. Børneflokkene voksede tillige med Gælden, saa det var ikke hyggeligt.

Gården "Nørrud", matr. 24, Sødinglevej 51, Sødingle Hede.

Hans Andersen overtog i 1889 gården efter sin svigerfar Hans Rasmussen og Hans Andersen solgte den så i 1916 til svigersønnen Hjalmar Aagaard.

Det Kongelige Bibliotek - Sylvest Jensen Luftfoto - 1939.

Da fjøede Lykken det saa, at jeg købte Gaarden, og det var billigt, men det kneb med at komme i Gang, thi jeg manglede Driftskapital. Pengene, jeg skulde give for Gaarden, var 7000 Kr. Men Gælden voksede endnu en Tid. Da det kneb, solgte jeg en Plag, som vi selv havde lagt til; den var meget smuk. Jeg sagde da til vor Moer: Jeg vil sælge den smukke Plag, jeg kan købe en, der er stærkere til Arbejdet og spare 100 Kr. Som sagt, saa gjort; det lykkedes mig virkelig at faa en god, stærk Plag og spare 100 Kr. Dette gav Anledning til, at jeg i mange Aar handlede lidt med Plage, og det gav de tiltrængte Penge, saa fra nu af begyndte det at lysne økonomisk.

Der skulde jo bruges ikke saa lidt Kapital til Kunstgødning, Foderstoffer osv., men efter nogle Aars Forløb var Besætningen fordoblet, og Jorden gav mere end den dobbelte Af-

grøde. Men saa kom der ogsaa store Udgifter. Kohuset var for lille, og Spir og Bjælker var raadne, saa jeg maatte til at bygge meget om; ligeledes den nordre Længe med Lo og Lade var faldefærdig; den blev erstattet med en temmelig god Lade, som jeg købte til Nedbrydning, men den Sommer havde jeg været saa heldig, at jeg havde handlet nogle Gange og tjent akkurat den Sum, det kostede at faa flyttet Laden. Da jeg havde begyndt at handle med Plage, kom jeg i Selskab med min gode Ven Hans Jensen, der den Gang var en ung Karl og var hjemme hos sine Forældre i Eskildstrup.

Vi havde været Skolekammerater hos Kold og havde delt meget godt sammen af aandelige Værdier; nu gik vi i Kompagni om Hestehandelen paa den Maade, at han satte nogle Penge i Handelen; jeg fodrede Hestene og vejede Kornet til dem, og saa delte vi Fortjenssten; det bedste var dog, at vi altid var enige om at handle helt ærligt; vi havde begge den Tro, at der kun var Velsignelse ved ærlig Handel, og dette holdt vi. Vi havde aldrig uden en Plag ad Gangen; den stod altid hos mig, og det traf tidt, at der kom en Mand og spurgte, om jeg havde nogen; dem, der kendte mig, vilde hellere handle med mig end rejse til Marked; thi de stolede paa hvad jeg sagde.

Da var det engang jeg var hjemme og besøge mine Stedforældre, at min Stedmoder sagde til mig: Jeg har hørt, at Du er bleven Hestehandler, det er jeg ked af, der er saa mange Fristelser. Ja, svarede jeg, jeg handler lidt, men det er min Bøn til Gud, at han vil bevare mig for Fristelser, og det er min Tro, at naar vi troer paa Guds Velsignelse i al vor Gerning, saa kan vi ikke tage Løgnen til Hjælp og bede om Guds Velsignelse, og enten jeg sælger min Havre eller fodrer den op paa en mager Plag, og faar den godt betalt, og tillige Arbejdet gjort med Hestene, det kan være lige ærligt. Ja, naar Du kan handle paa den Maade, saa har jeg ikke noget derimod, svarede hun med Taarer i Øinene.

Jeg havde, som allerede nævnt, Lyst til Havevæsenet, og i de første Aaringer udvidede jeg Haven, plantede en Del Frugttræer og Frugtbuske, som efterhaanden ogsaa gav nogen Indtægt; indtil Træerne voksede lidt til, dyrkede jeg lidt Havesager til Salg; det var i den Tid, der ved Mads Johansens Førerskab blev oprettet en Udførselsforening, hvor vi udførte Frugt til England, ja, tillige Agurker og Tomater; jeg var Mads Johansen behjælpelig med at arbejde Foreningen op, men denne Forening havde kun en kort Levetid, nogle ganske faa Aar, saa kom Tanken op om en Konserves-Fabrik; vi var kun nogle faa, der samledes til et Møde i Odense, hvor Sagen blev drøftet.

Mads Rasmussen, der senere blev Fabrikens Leder i Faaborg, var meget interesseret i Sagen; han rejste saa en Tur til Udlandet, hvor der var Fabrikker af nævnte Slags. Imdens blev Sagen lagt til Rette; der blev indbudt til Møder og dannet Kredse, valgt Bestyrelse og Repræsentanter for Kredsene; jeg var med som Repræsentant. Der blev saa den første Fabrik i Faaborg, men det gik dermed som saameget, at der var ikke Erfaring, og der kom Vanskeligheder; saa der gik kun nogle faa Aar, til Fabriken gik fallit. Der var da mange, der var Garanter, og som tabte Penge; jeg havde garanteret for 1000 Kr., og tabte derved 650 Kr. Mads Rasmussen købte, som bekendt, Fabriken, og arbejdede den op, saa han paa nogle faa Aar blev en rig Mand.

Dengang havde jeg allerede for nogle Aar siden købt Gaarden af Morfader. Hele Købesummen stod i første Prioritet hos en Privatmand. Nu skulde jeg paa Grund af Tabet laane i anden Prioritet, og det kneb jo lidt, jeg spurgte da Morfader, om han vilde laane mig de Penge, men jeg fik det Svar, at Pengene, han havde, skulde deles til vore Børn, dem skulde jeg ikke regne med. Saa søgte jeg til Privatmanden, hvor første Prioritet var laant, han laante mig saa 700 Kr. i anden Prioritet, paa Afbetaling, men han var saa flink, at han aldrig tog Renter af det sidste Laan.

Jeg sørgede ikke over dette Tab, thi jeg havde gjort det i en god Hensigt, og saa troede jeg, som jeg sagde til en god Ven, der beklagede mig over Tabet. Det er jeg ude over, thi jeg tror, at Vor Herre han kan lægge sin Velsignelse i vor Gerning, saa vi let kan klare os alligevel. Det gik godt med at klare Udgifterne nu for Fremtiden. Besætningen var dreven op, Havebruget gav lidt, Avlen var fordoblet, og saa havde jeg i flere Aar en Hingst, den gav ogsaa lidt, saa vi var ikke bleven skuffet i Haabet om bedre Tider.

Niels Olsen var, som foran omtalt, rejst til Amerika; det kneb for dem at komme i Gang derovre; han arbejdede en Del for andre, tilligemed at han opdyrkede Prærie i Dakotas Nybygger-Egn. Han skrev til os og klagede sin Nød, han manglede Driftskapital; han laante i Banker derovre til høje Renter.

Jeg havde dengang været heldig med Indtægter, saa sagde jeg til Morfader, at jeg kunde undvære 200 Kr., og dem vilde jeg laane Niels Olsen, om han vilde lægge 200 til, saa kunde det dog maaske hjælpe dem lidt igang derovre. Morfader sagde Ja. Jeg sendte saa en Anvisning paa de 400 Kr., og skrev til Niels Olsen, at vi var enige om at yde ham denne Hjælp, paa de Betingelser, at han ikke skulde give Renter; men blev hans Stilling saa god, at han engang i Fremtiden kunde betale dem tilbage, var det godt; men kunde han ikke, var vi lige gode Venner; thi saa kunde vi nok undvære Pengene.

Der gik nogle Aar, saa var Niels Olsen kommen godt i Gang, og betalte Pengene tilbage. Siden solgte han sin afsidesliggende Ejendom og flyttede til Tyler, hvor han bor endnu og er en velstaaende Mand.

10. Kirkestriden i 1879

Førend Niels Olsen rejste til Amerika boede han i vort Nabolag; vi kom da tit sammen tilige med en ældre Mand, Jørgen Nielsen, Pederstrup Mark. Jeg tror nok, at der var mere Trang hos os dengang til at drøfte aandelige Spørgsmaal, og Jørgen Nielsen var især altid tilbøjelig til at komme ind paa alvorlige Samtale-Emner. Der blev samtalen om mange Ting, og vi var glade ved at komme sammen. Nu havde vi haft økonomiske Vanskeligheder at kæmpe med i nogle Aar, men det var bleven afhjulpet en Del. Der kom saa andre Kampe, som vi aldrig havde anet. Vi tre Familier hørte alle til Ryslinge Valgmenighed. Det var da kommet for Pastor Birkedals Øre, at vi tre Familier ikke troede paa Kødets Opstandelse. Hvem der havde fortalt dette for Birkedal, fik vi aldrig at vide. Birkedal lod da os tre Mænd kalde til sig og forklarede os, at vi havde kætterske Anskuelse; vi blev da hørt og spurgt; vi forklarede vor Opfattelse af Kødets Opstandelse, som vi indbyrdes havde talt om. Vi gik ud fra, hvad Paulus skrev i første Brev til Korinther 15 K. 40 V. Og der er himmelske Legemer og jordiske Legemer, og 1. Vers, 44. Der saas et sanseligt Legeme, der opstaar et aandeligt Legeme. Der er et sanseligt Legeme, der er ogsaa et aandeligt Legeme. Vi samtaledede en Del, og vi stod fast paa vor Tanker om Spørgsmaalet, men Birkedal sagde, at vi skulde tro, at det var det samme Legeme, der opstod, som der lagdes i Graven. Vi gik derfra, ikke beriget, men med underlige Følelser; hvad skulde dette blive til; thi Birkedal var ikke fri for at betyde os, at kunde vi ikke tro, som han sagde, maatte vi skilles. Der var saa en lille Tid, hvor hans Prædikener var rettet imod Kættere; dermed sigtede han til os. Det var ubehageligt at komme i Kirke og høre disse Henvendelser.

Jeg gik da en Aften over til Birkedal for at tale med ham om Sagen i Enrum. Vi talte saa rolig, som det var muligt, men Birkedal blev varm og vilde slaa fast, at det skulde tros, som han sagde. Jeg sagde da til ham, at jeg kunde ikke indse, at der absolut skulde være ens Tanker om Trossager, og jeg mente, at omend vore Tanker om de forskellige Led i Trosordet var noget forskellige, saa skulde vi dog fordrage hverandre; thi det er dog ikke Tankerne, men ene Troen, det kommer an paa, og alvorlige Kristne kan jo dog ikke blive fri for til Tider at tænke over det, som vi jo alligevel ikke kan forstaa. Min Tale frugtede ikke. Jeg var hos ham en Gang til, men jeg havde ikke været hos ham ret længe, før han kom henimod mig og rakte Haanden ud til Farvel. Jeg sagde da til ham: Ja, er jeg Dem til Besvær, Pastor Birkedal, saa skal jeg gaa; der var ellers lidt, jeg vilde have sagt endnu. Men Samtalen fik hurtigt Ende uden noget Resultat. Jørgen Nielsen gik ogsaa over til ham, men med det samme Resultat.

Da vi nu ikke kunde lade os omvende, vilde Birkedal, der gik frem paa apostolisk Vis, at der skulde sendes to af Menighedens ældste for at formane os, og hvis det saa ikke virkede, skulde vi udvises af Menigheden. Der blev saa valgt to Mænd dertil; den ene tilhørte ikke Ryslinge Valgmenighed paa det Tidspunkt, det var gamle Kresten Hansen fra Vejstrup. Ryslinge og Vejstrup hørte jo i Begyndelsen sammen til Birkedal, men allerede nogle Aar før dette skete var Vejstrupperne en selvstændig Valgmenighed, men Birkedal tog saa en Mand af hver Menighed. Jeg fik da et Brev fra Thyge Hansen, Ferritslev, at han og Kresten Hansen fra Vejstrup kom en fastsat Dag, om jeg vilde sende Bud til Niels Olsen og Jørgen Nielsen, saa kom de hos mig. Dagen kom, og da de havde sundet sig lidt oven paa den lange Køretur, gik vi hen til Jørgen Nielsen, hvor vi saa alle var samlede. Jeg maa sige til de to gamles Pris, at de optraadte paa deres jævne, tiltalende Maade. Vi fortalte saa Sagens Gang og samtaledede nogen Tid. Jeg blev lidt ivrig, og Thyge sagde, at jeg blev vred, men det var en Misforstaaelse, jeg talte mig varm. Da Samtalen var til Ende, sagde Thyge Hansen: Ja, jeg kan egentlig ikke se, at der er noget forkert i Eders Opfattelse efter Eders Udtalelser. De skulde saa aflægge Beretning om Resultatet, enten det nu kun var

til Birkedal eller til Bestyrelsen, ved jeg ikke. Vi troede nu, især efter Thyges Udtalelser, at Sagen maaske faldt i Ro. Dog, deri tog vi fejl. Nu blev de sidste Midler brugt. Der blev indvarslet til et Menighedsmøde, hvor vi saa skulde udvises i hele Menighedens Paahør. Dette Møde blev bestemt til en Søndag Eftermiddag efter Gudstjenesten, men der toges saa meget Hensyn til os, at Mødet blev i vort Nabolag; det var hos en Broder til Thyge Hansen, Jens Hansen, Vesterskov.

Det var en Sommerdag med smukt Vejr. Der kom saa mange Mennesker, at den halve Gaardsplads var fuld. Mødet indledes med en Salme, og Birkedal stod da frem og holdt en skarp Tale imod Kætteriet. Pastor Buchvaldt, Sdr. Højrup, talte lidt paa vore Vegne. Han var ikke enig med Pastor Birkedal. Han sagde, at vi var lige saa berettigede til vor Tro, som Birkedal til sin. Saa maatte gamle Jørgen Nielsen frem. Han stod fast paa, at vi var lige saa berettigede til at tro og tænke vort, som Birkedal sit. Morfader, der ogsaa var enige med os, sagde ogsaa nogle faa Ord. Efter at dette Ordskifte var sluttet, stod Birkedal frem igen, og erklærede: - Det er denne Haand - som han rakte frem - og det er disse mine Øjne, der skal se mine kære, og kan I ikke tro dette, saa kan jeg ikke tage jer til Alters.

Da Mødet var sluttet, fulgtes vi ad hjem. Vi tre blev da enige om, at vi vilde følges ad hen til Birkedal, ikke fordi vi troede, det kunde blive anderledes, men vi vilde dog sige ham Farvel. Men der blev næsten ikke sagt noget ved dette Møde; thi Birkedal tog straks Ordet, gentog sine Paastande, og sagde med bedrøvet Stemme: Vi maa hellere skilles, lille Børn!

Der var saa ikke anden Udvej for os, end at vi faldt tilbage til det Sogn igen, som vi havde løst Sognebaand fra. Niels Olsen og vi hørte til Ringe Sogn, Jørgen Nielsen til Sdr. Højrup.

Pastor Madsen i Ringe var en alvorlig og god Præst, men vi følte dybt den store Forskel, der var paa Menighedslivet og især Salmesangen. Det var underligt at tænke, at vi, der fra Ungdommen af havde sluttet os til de levende Menighedskredse, hvor vi fandt den bedste Tilfredsstillelse, nu var udelukket. Det var dette, der pinte mest; thi om der virkelig var nogle, der betragtede os som Kættere, det gjorde ikke ondt; thi vi havde Fred med Gud paa dette Spørgsmaal, som ikke skal forklares og ikke kan forstaas med Forstanden, men hvad Tanker, vi end kan gøre os, er det dog kun Tro, det kommer an paa.

Vore tre ældste Børn var døbt af Birkedal i Valgmenighedskirken, de to næste, Anna og Kristian, blev døbt i Ringe Kirke, hvortil vi hørte i nogle faa Aar.

Da disse Aar var gaaet, kom vi igen tilbage til Ryslinge Valgmenighed, hvorimod Jørgen Nielsen og Morfader ikke følte Trang til at komme tilbage. I dette Mellemrum var Niels Olsen med Familie rejst til Amerika.

Pastor Poulsen var Kapellan den Gang, det skete, jeg nu vil fortælle, men det var lige før Birkedals Afsked. Vi havde i Huset hos os en Kusine til min Kone. Hun hørte til Valgmenigheden og var bleven syg og laa for Døden. Jeg hentede da Poulsen til at tage hende til Alters. Vi vilde da, at han skulde tage os til Alters samtidig med hende, men det nægtede Poulsen. Det gjorde os meget ondt. Han forklarede saa, at han maatte ikke og kunde ikke for Birkedals Skyld. Da jeg kørte for Poulsen tilbage, kom vi i en god Samtale om Sagen, hvorledes den havde udviklet sig. Poulsen, som jeg aldrig før havde talt med, blev jeg meget glad ved. Han sagde til mig: Jeg kender jo dine Søskende, Du er af god Familie og er for god til at være udenfor. Du maa komme tilbage igen. Dette skete saa en lille Tid derefter. Der var jo i Begyndelsen manges Øjne, der hvilede paa os, men vi fik kun Indtryk af, at vi var velkommen tilbage.

11.

”Tidens Strøm” om Kirkestriden

Nogle Aar efter denne Kirkestrid blev der af Morten Pontoppidan skrevet en Artikel i ”Tidens Strøm”, hvori han omtalte det Røre, der havde været i Ryslinge Valgmenighed med en Kættersag. Pontoppidans Fremstilling af Sagen var helt forfejlet. I næste Nummer af Bladet skrev Laurits Nygaard en Artikel, kaldet ”En Berigtigelse”. Laurits Nygaards Retelse var ogsaa fejl, ingen af dem vidste rigtig Besked. Jeg kunde da, for Sandhedens Skyld, ikke andet end skrive, som det var gaaet til, og jeg skrev da følgende:

Den Artikel i ”Tidens Strøm” af Pastor Laurits Nygaard (kaldet ”En Berigtigelse”) vil jeg gerne bede ”Tidens Strøm” igen at berigtige. Om end jeg er en uøvet Skribent, vil jeg dog gerne for Sandhedens Skyld fortælle lidt videre om Sagen, som jeg selv har oplevet, idet jeg er en af de omtalte Personer, dog ikke den saakaldte Hovedmand. Det første, der faldt mig lidt tungt i Pastor Laurits Nygaards Stykke, er, at der var nogle enkelte, og navnlig en Mand, der var meget fantastisk anlagt, der gav sig til at spekulere over Kødets Opstandelse. Det lyder, som det kun var Hjernesvind saadan at give sig til at spekulere over aandelige Spørgsmaal. Jeg tror nu ikke, det er rigtig kristeligt saadan at fælde Dom over sine medkristne, som vi ikke kan dele Tanker med om forskellige Trossætninger.

Hvad der først maa erfares, er dog, om vedkommende er kun en Forstandskristen, eller det er en Hjertesag at være et Guds Barn; som saadanne Børn kan vi virkelig ikke slippe for at have Tanker om vor Trosbekendelse med mere. Saa dette, at vore Tanker stod i Forbindelse med et helt lille filosofisk System, som angaves at være fra Kold, da maa jeg hertil bemærke, at hvad der angaves at være fra Kold, det kom fra mig, da jeg var den eneste af os, der havde været Elev hos Kold. Men det var et helt andet Spørgsmaal, ikke vedrørende Kødets Opstandelse, som blev knyttet til et andet Led i Trosordet. Da nævnte Spørgsmaal ikke er omtalt i de forrige Artikler her i Bladet, skal jeg heller ikke indlade mig derpaa. Før jeg gaar nærmere ind paa Sagen, vil jeg dog gøre opmærksom paa, at den unge Mand, der udviklede sin ”gnostiske” Foragt for Kødets Opstandelse o.s.v., ikke var nogen af os, der her er Tale om. Naar der saa føjes til: Uden at de andre havde noget at indvende derimod! da tør jeg sige, at det er for dristigt heraf at slutte sig til det gamle Ord, at den, der tier, samtykker.

Den saakaldte Hovedmand tror jeg ikke vilde samtykke deri, lige saa lidt som jeg kan det. Saa et Par Ord om det, der er Midtpunktet i Historien: at nægte Kødets Opstandelse.

Det er kommen frem fra først af ved Pastor M. Pontoppidans første Artikel om Saligheds Vilkaar; thi det var jo netop det, vor kære Pastor Birkedal fordrede som Vilkaar for, at han kunde tage os til Alters, at vi skulde have de samme Tanker om det omtalte Led i Trosordet, som han havde. Naar vi saa erklærede, at det kunde vi ikke, da var det Birkedals Ord til os flere Gange (naar vi talte med ham i Enrum), at saa maatte vi gaa, thi saa kunde han ikke tage os til Alters. Efter det omtalte Møde i Jens Hansens Gaard var vi en Søndag gaaet over for at tale med Birkedal nok en Gang, men vi fik den samme Besked, at han kunde ikke, vi maatte hellere skilles. Heraf kan det vel let forstaas, at vi var vist ud af Menigheden. Thi vi kunde dog ikke blive, naar vi nægtedes Nadverens Nydelse.

Tankeforskellen om Kødets Opstandelse var fremstillet saadan, som det kom frem ved Mødet i Jens Hansens Gaard, hvor Birkedal holdt sin Haand ud og sagde: Det er denne Haand og disse mine Øjne, der skal opstaa og se mine kære! medens vi sagde, det er et nyt Legeme, som vi forstod det, naar Apostlen Paulus siger i 1. Brev til de Korinther, Vers 44: Der saaes et sanseligt Legeme, og der opstaa et aandeligt Legeme. Der er et sanse-

ligt Legeme, og der er ogsaa et aandeligt Legeme o.s.v.

Jeg skal villig indrømme, at naar der skal diskuteres om saadanne Spørgsmaal, saa kan det let gaa for vidt. Det dybeste i os kunde tabe derved, idet vi kan fristes til at slaa noget fast som Læresætninger, saa det bliver, som om Viden vil staa i Stedet for Tro.

Lad os være enige om, at vi lever vort Liv i Tro, ikke i Viden, som Børn, der aldrig naar til at vide, hvad Vor Fader i Himlen har gemt til os, for vi engang skal leve med ham i Beskuelse.

At det den Gang vakte megen Røre i Menigheden, er rigtigt nok; dog en Ting maa ogsaa frem. Det ser næsten ud til efter Pastor L. Nygaards Fremstilling af Sagen, som om hele Menigheden var imod os stakkels Syndere; men jeg ved dog, at flere af dem, der stod os nær og plejede Omgang med os, ikke billigede Birkedals Fremgangsmaade imod os; jeg ved ogsaa godt, at det var den almindelige Opfattelse hos den største Part af Menigheden, at vi selv var gaaet ud, og ikke vist ud, men vor egen Opfattelse var, at vi var vist ud. Nu tænker jeg, at dette maa staa klart for Læserne.

Ved en Altergang i Højrup Kirke, hvor Birkedal forrettede Altergangen, gik Jørgen Nielsen, den saakaldte Hovedmand, ogsaa til Alters; da Birkedal saa ham, standsede han pludselig og spurgte Jørgen Nielsen, om han troede paa Kødets Opstandelse. Ja! sagde han, men dette Oprin gjorde et pinligt Indtryk paa Jørgen Nielsen og forbavsede hele Menigheden.

Til Slutning skal jeg blot meddele, at jeg med Familie er optaget i Ryslinge Valgmenighed igen af Pastor Birkedals Efterfølger, og den saakaldte Hovedmand er hos sin Sognepræst. Den tredie Familie, Niels Olsen, er for flere Aar siden rejst til Amerika, hvor de maaske kan være til Gavn for deres Medmennesker, ogsaa i kristelig Retning.

Hans Andersen, Sødunge Hede.

Efter denne Redegørelse i "Tidens Strøm" hørte jeg aldrig mere fra Laurits Nygaard eller Morten Pontoppidan. Men derimod fik jeg adskillige Breve fra mig ubekendte Folk i Sønderjylland, der takkede mig for min Artikel i "Tidens Strøm".

12. Sygdom

Imedens Børnene endnu var smaa, fik jeg Ichias, eller Nervegigt i højre Ben og Ryggen; det var saa haardt, at jeg daarlig kunde taale at ligge i Sengen. Efter et Par Ugers Sengeliggen, hvor jeg prøvede flere Hjemmeraad, havde jeg Læge. Jeg blev indsprøjtet med Morfin; men det gav kun en foreløbig Lindring. Han raadede mig til at tage Dampbade, og jeg rejste saa til Odense i fem Uger, tre Dage hver Uge; det hjalp ogsaa noget, men der gik Maaneder, førend jeg igen kunde tage fat med Arbejde.

Første Dag, jeg var i Odense, var jeg hos en Læge og blev undersøgt; thi jeg skulde ogsaa elektriceres hver Dag. Denne Læge, og tillige Bademesteren, mistrøstede mig. Lægen sagde, at det var kronisk, det vil sige uhelbredeligt; dette gjorde, at jeg blev meget nedtrykt i Sindet; thi skulde jeg blive som en Mand i Nabobyen, jeg kendte, som i mange Aar maatte køres i en Rullestol, saa syntes det mig altfor tungt.

Jeg havde lovet min Kone at skrive hjem, saa snart jeg var undersøgt; men mit Mod var knækket, da jeg begyndte at skrive, jeg nænnede ikke at skrive, hvor nedtrykt jeg var. Da kom jeg til at føle saa dybt som aldrig før, at jeg helt kunde give mig hen i Gud Faders Villie; disse Følelser greb hende ved Læsningen af Brevet, saa hun læste min Forknythed imellem Linierne, men dog samtidig min Gudhengivenhed.

Morfader kørte mig til og fra Stationen, jeg gik med en Stol; i hver Haand fra Odense Baneaard til Badestedet. Første Gang, jeg blev hentet ved Stationen, glemmer jeg aldrig; jeg stod af ved den bageste Ende af Perronen, saa saa jeg tre af vore Smaabørn ved den anden, de saa saa alvorlige paa mig, som kom stolkende ved to Stokke; aldrig før, syntes jeg, havde de set saa alvorlig og dog saa uskyldige ud. Taarerne trillede mig ned af mine Kinder, men det skjulte jeg for dem. Ja, hvor kan dog Børn se uskyldige og kønne ud, især i Moders og Faders Øjne.

Denne Sommer blev noget besværlig, vi havde ingen Karl, og vi havde baade Roer og Havesager, der skulde passes; jeg havde nok en Husmand, men han havde aldrig før passet Roer, og der blev en Del forsømt. Morfader var da ogsaa stærk og hjalp med Arbejdet, især med at følge Hestene.

Den største Glæde, vi i disse Tider havde var dog Børnene, over dem kunde vi glemme megen Sorg og Savn. Under alt, hvad vi oplevede, følte vi dog, at Gud Fader drager os nærmere til sig; og vi talte tit om, at vi dog var lykkelige ved hverandre og ved vore Børn, thi vi forstod hverandre, kunde dele Sorg og Glæde, og lærte at tage alt af Guds Haand, sikre paa, at alle Ting tjener dem til gode, som elsker Gud.

Det varede den meste Sommer, inden jeg kom rigtig til Kræfter igen, jeg fik saa en Gang imellem et mindre Tilbagefald, men det var taaleligt. Da nogle faa Aar var gaaet, blev det for Alvor galt med den samme Syge. Jeg kørte da hver Dag til Ryslinge til en Kandidat Knudsen, der havde lært Massage og Sygegymnastik i Stockholm.

Jeg kom da hos ham hver Dag en Maanedstid og fik Massage og Sygegymnastik; dette hjalp godt, men mit højre Ben har siden den Tid været svækket i Musklerne; dog har det ikke hindret mig i at arbejde med alle Slags, men at gaa lange Ture, som tilforn, det har jeg ikke kunnet, men saa var jeg saa heldig at faa lært at cykle paa mine gamle Dage, det har jeg glædet mig ved tit, thi ellers havde jeg været nødt til at holde mig hjemme en Del mere, end Tilfældet nu blev.

Børnene voksede og forfremmedes godt, og det var vor bedste Lykke, men saa begyndte lille Anna at føle Smerter i den ene Arm, uden at der var det mindste kendt udvendig. Hun havde det en lille Tid, saa omsider kom der en stor Knude, som Lægen vilde fordele, men trods Fordelingsmidlerne blev den større og mere smertefuld. Vi søgte saa en Kvaksalver; som lod trække Hul. Ingen, hverken Lægen eller sidstnævnte, vidste, hvad det var. Saa fik hun Smerter i Nakken, og det hele udviklede sig for hvert Aar. Dog var der Opgangstider, og vi troede, det bar mod Bedring. Hver Sommer var der Forbedring, men det gik tilbage igen.

Da der paa den Maade var gaaet ca. 5 Aar, kom hun over paa Kysthospitalet ved Refsnæs. Det viste sig da, at det var Tuberkulose. Paa Hospitalet gik det ogsaa op og ned, men for hvert Aar blev hun dog svagere. Hun havde en Bandage for at holde Ryggen lige, saa fik hun en Bandage for at bære Hovedet. Det var et underligt Syn at se hende saadan afstivet. Hendes Ophold paa Hospitalet blev fire Aar og fire Maaneder. Vi besøgte hende en Gang hvert Halvaar; hvor underligt at se alle de svage Børn, men dog de allerfleste med glade Ansigter. Der var en god Skolegang, og foruden de almindelige Fag lærtes der en Del Haandarbejde.

Da hun havde været der i fire Aar og fire Maaneder, fik vi Brev fra Overlægen om at hente hende hjem. Han skrev, at han havde forstaaet, at vi helst vilde, at lille Anna skulde dø i Hjemmet, og saa var det paa høje Tid at faa hende hjem, da hun kun vilde kunne leve nogle faa Uger; thi baade Nyre og Lever var angrebne. Jeg rejste saa straks. Da jeg kom ind i Gangen paa Hospitalet, traf jeg Anna; hun blev overrasket, da hun ikke vidste, at der var sendt Bud efter mig, og at hun skulde med hjem. Jeg kom saa til at tale med Overlægen, og han gentog, hvad han havde skrevet, at hun kun kunde leve nogle faa Uger. Vi blev saa kørt i Sygevoognen til Stationen og rejste paa anden Klasse.

Men det gik ikke, som Lægen havde sagt, thi hun levede to Aar to Maaneder, efter at hun var kommen hjem. Vi kan deraf se, hvor lidt selv En Videnskabsmand ved.

Paa Rejsen hjemefter sagde jeg til hende, at Lægen havde skrevet, at hun helst maatte komme hjem. Ja, jeg ved nok, hvad det betyder, sagde hun, thi jeg har set, hvad han har skrevet i Journalen. Lægen sagde, at jeg ikke skulde sige det til dig, men du ved det jo nok, kan jeg forstaa. Ja, Fader, sagde hun med et Smil, saa alvorligt, det har jeg været belavet paa saa længe.

Hvor gjorde det et dybt Indtryk paa mig, at høre hende, saa ung, være saa fortrolig med at dø, saa gudhengiven og saa livsglad.

Den Vinter, hun var kommet hjem, kom Pastor Nyholm, der dengang var Kapellan hos Pastor Poulsen, flere Gange ud hos os for at forberede Anna til Konfirmationen; vi var glade ved hans Besøg og lille Anna især. Hendes Konfirmation blev saa fastsat til 29. Maj, som var vor Sølvbryllupsdag. Denne Dag blev en af de mest stemningsfulde Højtidsdage, vi har oplevet. Den nærmeste Familie og gode Venner overværede Konfirmationen. Pastor Nyholm, der selv er et Stemningsmenneske, blev meget bevæget, og hans Tale var baade gribende og alvorfuld. Ved Bordet blev der holdt flere Smaataler, alle varme og inderlige. Vor gode Ven, Sagfører Jakobsen, havde skrevet en Sang, der blev sunget. Henimod Aften kom der mange Gæster for at glæde Anna og os. Ved Afskeden var der en Mand, der sagde til Anna: Ja, lille Anna, det er din Skyld, vi har haft saa god en Dag i Dag.

Hun levede endnu to Aar efter denne Højtidsdag, men det gik stadig nedad. Hun lavede lidt op om Sommeren, men saa hvert Efteraar og Vinter var hun meget svag. En Søndag

Morgen, hendes Moder var hentet til en syg Kone, skulde Dorthea hjælpe hende Klæderne paa. Da jeg kom ind for at se til dem, græd de begge. Jeg spurgte da, hvad der var i Vejen, men Anna kunde knap sige det for Graad: Aa, Far, det er mine Ben, der er begyndt at hæve, og saa ved jeg, hvad det betyder. Jeg skulde ud den Dag, men da jeg om Eftermiddagen kom hjem, gik jeg straks hen til lille Anna og spurgte: Hvordan har Du det, lille Anna? Jeg glemmer aldrig det Smil og de Øjne, da hun svarede: Jeg har det saa godt, Far, det var kun et Øjeblik, da jeg var bange for Døden; da jeg saa kom til at bede, da blev jeg saa glad som aldrig før. Hvor er det dog godt at erfare Guds Kærlighed, at Han ved sin Aand kan trøste og glæde, selv med Døden for Øje. Det blev ikke Døden den Gang, der var et Aar tilbage endnu.

Vi havde bygget et Glashus af nogle Mistbænkvinduer imod Syd, hvor der var Læ; der laa hun paa en Baare og fik Solbad; hun laa og læste og strikkede skiftevis, hun var altid ved godt Humør.

Den sidste Sommer, hun levede, var det et meget smukt Vejr Pinsedag, og Skoven stod i sin lyse, fine Foraarsdragt. Da sendte vi Bud til vor gode nabo, Jørgen Nielsen, om at komme med i Skoven. Vi bar saa lille Anna paa sin Baare ned i Lammehave Skov, drak Kaffe og sang nogle Salmer. Hvor var det en Glæde for lille Anna, hvor kunde hun fryde sig i den skønne Natur; der var Alvor over en saadan lille Skovtur, ja, det var festligt. Denne Sommer blev den sidste, hun blev mere og mere svag.

Da vi naaede Jul, kunde hun ikke gaa mere. Juledag, da jeg tog hende paa mine Arme og bar hende ind i Dagligstuen, hvor hun laa om Dagen, sagde hun til mig med sit kønne Smil: Nu er det sidste Gang, nu bliver jeg aldrig rask mere.

Denne Vinter gik det saa meget tilbage, at hun ikke kunde flytte sig i Sengen, men vi maatte være tilstede for at hjælpe hende, hver Gang hun skulde om paa en af Siderne eller paa Ryggen. Og det gik tidt paa, thi hun blev saa træt og kunde daarlig taale at ligge. Hendes ældste Søster, Marie, tjente i Jylland, men skulde til Ryslinge til 1. Maj, hos Hans Jensen. Lille Anna havde da sagt flere Gange i Vinterens Løb: Kan jeg bare leve, til Marie kommer hjem, jeg vilde da saa gerne se hende. Nogle Dage før Maj sagde jeg til hende: Kan Du endnu ønske at leve, til Marie kommer? Ja, jeg ved det næsten ikke, sagde hun.

Marie kom ved 6-Tiden 1. Maj, og Kristian, som den Sommer tjente hos Broder Niels, kom ogsaa hjem lidt før Aften. Jeg stod i Gaarden, da han kom, og spurgte ham, om der var noget i Vejen, thi han havde nylig været hjemme. Nej, sagde han alvorlig, men jeg havde paa Følelsen, at jeg skulde hjem at sige lille Anna Farvel. Vi stod da hele Familien samlet om hendes Seng om Aftenen. Jeg sagde da: Skal vi bekende vor Tro sammen endnu en Gang, lille Anna? Hun smilte og sagde: Ja, Far! Da vi havde bekendt Troen og Fadervor, sagde jeg til de andre Børn: I maa hellere gaa i Seng, saa bliver Mor og jeg oppe. Vi puslede lidt ved hende, hun var saa træt, sagde hun. Da der var gaaet en Time efter, at de andre Søkende var gaaet i Seng, rækker hun den højre Haand hen over Sengen og sagde: Nu dør jeg i Jesu Navn! Saa drog hun det sidste Suk, og Døden var indtraadt.

Engang under en Samtale med hende sagde jeg: Ja, lille Anna, vi kan ikke bede til, at Du maa leve, vi kan heller ikke bede til din Død, men vi kan bede, at vi maa være til gensidig Velsignelse for hverandre, saa længe vi skal være sammen. Ja, Far, det kan vi, sagde hun med et Smil. En lille Tid, før hun døde, sagde hun i en Samtale med sin Moder: Jeg er dog glad, at jeg har maattet være saa længe hos Eder!

Den sidste Gang, Pastor Poulsen var hos os for at meddele hende Sakramentet, spurgte

han, om hun kunde være glad ved at leve, saa svag, som hun var. Ja! sagde hun med et Smil. Det kunde Poulsen ikke forstaa.

Ved hendes Jordefærd begyndte Pastor Poulsen sin Tale som følger: Ethvert Menneske har sin Gerning at gøre, lille Anna havde den Gerning at være syg - og hun prædikede for os andre med sit Liv. Saa fortalte han, hvad jeg havde sagt til Anna om, at vi ikke kunde bede om at leve, heller ikke om at dø, men at vi kunde være til gensidig Velsignelse, saa længe vi skulde være sammen.

Vore Venner, der havde besøgt os under den lange Sygdom, som varede i 11 Aar, havde den samme Opfattelse. En Nabo sagde til mig efter Begravelsen: Det var rigtigt, hvad Poulsen sagde, jeg og min Kone har tit talt om, at det var ikke for sin egen Skyld, lille Anna led, men fordi vi havde godt af at høre og se hende.

Ja, hun blev til Velsignelse for os, saa vi kan sige i Sandhed: Herren gav, Herren tog, Herrens Navn være lovet! Hendes Liv har ikke været forgæves.

13.

Lidt om Børneopdragelsen

Det gaar vel de fleste Forældre, hvem det er en Hjertesag at opdrage deres Børn paa den bedste Maade, saa de kan blive gode og kristelige Mennesker i Samfundet, saaledes, at de føler, der er store Mangler. Vi har den bedste Vilje, men vi faar den ikke udført saa godt, som vi skulde. Vi staar jo, medens Børnene er i deres Opvækst, i den travle Manddomstid og har daarlig nok Tid til at tage sig saa meget af Børneopdragelsen, som vi egentlig skulde. Derfor bliver det lidt saa smaalt og ufuldkomment med vort Arbejde i saa Henseende. Vi føler godt vor Mangel og beder til Gud om Hjælp; vi kan saa faa Lykke til at gøre smaa Tilløb, men vi maa sige, som en god Ven sagde en Gang til mig: Ja, kunde vi leve vort Liv om igen, da mener vi, at det skulde blive meget bedre. Det bedste vi kan, medens Børnene er smaa, er at bede og synge med dem, og vor Forbøn vil jo altid følge dem, saa længe vi er i Live.

Hvad der for os har staaet som det vigtigste, er at give et godt Eksempel i al vor Gøren og Laden, saa Børnene virkelig kan faa Indtryk af, at det har været Forældrene en Livssag at følge Sandhed og Ret, baade i smaalt og i stort. Det var vi enige om, og kunde Børnene ikke altid fatte og forstaa det, saa vilde det i en modnere Alder maaske dog gaa op for dem; men at Børn har en Opfattelsesevne, som vi ikke altid lægger Mærke nok til, kan følgende lille Træk af en Oplevelse, jeg har haft, klargøre:

Medens Børnene er smaa, vil de jo altid gerne med deres Fader ud at køre, og det er en Fornøjelse at have dem med. Det traf sig, jeg skulde hen til et gammelt Hus nede ved Skoven for at hente nogle raa Sten, jeg havde købt, da Huset skulde brydes ned. Jeg havde da fire Smaabørn med. Uden for Huset var et Æbletræ, hvorunder der laa en Masse smukke, nedfaldne Æbler. Det ene af Børnene løb hen og begyndte at samle op, men jeg sagde til hende i en kærlig Tone, at det maatte hun ikke, da det ikke var vore Æbler. Maa jeg bare beholde et, Far? sagde hun. Nej, det maa du ikke, da her slet ingen af Ejerne er, at vi kan spørge derom. Saa lagde hun Æblet. Jeg sagde saa til dem alle: Ja, I kan jo nok forstaa, at dersom Ejeren havde været her, saa havde han givet jer alle nogle Æbler, men vi maa aldrig tage det mindste af andres, naar vi ikke har Lov til det.

Næste Sommer kørte jeg og Børnene ud paa Mosen. Da vi kom forbi en Nabos Have, hvor der var et Kirsebærtræ med modne Bær, der hængte ud over Vejen, saa rakte jeg Haanden op og tog et Par Kirsebær uden at holde stille. Men da siger et af Børnene: Far, dog, det er jo ikke vore Kirsebær! Jeg blev skamfuld, men alligevel glad ved, at Børnene kunde huske mig paa, hvad der var Uret. Jeg gav dem en Undskyldning og bekendte min Synd.

Dette lille Træk har siden tidt mindet mig om at passe paa mig selv, thi det er ikke Ord alene, der virker, men Handlingen, der staar bag Ordet.

Der er hos de fleste Børn Anlæg fra Fødselen af til noget bestemt. Vi kan tidlig se det hos mange, hvor deres Lyst og Interesser er, hvad de helst sysler med i deres Leg og - naar de bliver større - i deres Fritid. Her tror jeg da, det er gavnligt tidligt at udvikle dem i, hvad der ligger for dem. Vi skal naturligvis vogte os for at fremskynde noget hos dem, som ikke kan forenes med deres medfødte Anlæg; naar de gaar i deres naturlige Leg, kommer det tit tidlig til Syne, hvad de helst beskæftiger sig med. Det er jo dog en Livsbetingelse at komme paa sin rette Hylde, som det hedder.

Paa dette Omraade havde vi let ved at skønne for vore Drenges Vedkommende, hvad der laa for dem, det gav sig tidlig til Kende. Hos den ældste, Hans, var der ikke noget særlig

udpræget, for han blev voksen. Han blev Landmand. Derimod den næste af Drengene, Kristian, hans Lyst var til Læsning. Han var da heller ikke konfirmeret, før han spurgte mig, om han maatte læse. Jeg sagde: Ja, det er jo det, Du egner dig til og har Lyst til. Medens han var lille, gik han og fantaserede om, at han vilde være Præst. En Gang han var med i Besøg hos en af mine Søstre, spurgte hun ham, hvad han vilde være, naar han blev stor. Jeg vil være Præst, svarede han, men jeg vil ikke være som de andre Præster, jeg vil være en rigtig Præst. Dette Spørgsmaal og Svar har min Søster først fortalt mig, efter at Kristian havde begyndt at læse til Præst. Det var et mærkeligt Svar af en 3-4 Aars Dreng, men han maa have hørt nogen Præstekritik, siden han kunde svare, at han ikke vilde være som de andre Præster.

Den yngste af Drengene, Martin, interesserede sig fra han var ganske lille for alle de Maskiner, han saa, og han var ikke ret stor, før han ved at undersøge de Maskiner, vi havde, Hakkelse-, Rense- og Tærskemaskine, virkelig forstod Indretningen af disse. Naar nogen spurgte ham, hvad han skulde være, naar han blev stor, svarede han gerne: Noget ved Toget. I 10-11 Aars Alderen studerede han grundigt "Opfindelsernes Bog", særlig hvad der angik Maskiner og Elektricitet, og gjorde Forsøg med et lille elektrisk Apparat, som han havde. Naar hans lille Hund havde forset sig, blev den elektriceret. Det kunde Martin gøre med koldt Blod, skønt han holdt saa meget af Dyret, at han umuligt kunde nænne at slaa den. Hunden var meget ulykkelig, naar den Kur skulde til. Havde den selv maattet vælge, tror jeg, den havde foretrukket en Dragt Prygl.

Martin kom da ogsaa i Lære hos en Maskinsmed, saa snart han var konfirmeret, og blev siden uddannet til Elektroingeniør.

Men skønt baade hans Lyst og Evner gik saa udpræget i denne bestemte Retning, saa har det dog vist sig, at da han paa Grund af Tidernes Ugunst maatte forlade sit Fag, saa blev han lige saa dygtig som Forretningsmand. Det havde hverken han selv eller andre tænkt. Det er vist tit en Misforstaaelse, naar Folk tror, at de kun kan den ene Ting, som de fra først af er slaaet ind paa.

Hvad Børneopdragelse angaar, er det jo ikke ligetil at foreskrive bestemte Regler, thi der er - selv mellem Søskende - stor Forskel paa deres Natur; en kan være haard, en anden blød, en hidsig, en anden rolig. Men trods de forskellige Naturer tror jeg dog, vi i de allerfleste Tilfælde naar Maalet bedst ved det gode.

14. Forskelligt

Jeg havde i mange Aar pløjet for gamle Kristian Karlsen, der havde et Fæstehus under Lammehave. Han blev med Aarene saa svag, at han ikke kunde passe sine Køer; saa kom han hen til mig en Vinterdag og spurgte, om jeg vilde forpagte hans Hus, thi han kunde ikke arbejde mere med det. Ja, sagde jeg, men Du har jo ikke Ret til at forpagte Huset ud, da Du kun er Fæster. Men spørg Herremanden, giver han Tilladelse, vil jeg nok. Og det gik i Orden.

Efter nogle faa Aars Forløb overtog Ejerinden, Enkefru Lund, Huset, og jeg forpagtede det af hende for et Aar ad Gangen i tre Aar; hun vilde nemlig sælge det, men der var ingen Liebhavere, skønt en Sagfører havde det i Kommission. Huset var meget gamle Bygninger og laa for langt fra alfar Vej til den høje Pris, hun forlangte, 4000 Kr. Hun bød mig to Aar efter hinanden Huset tilkøbs. Ja, sagde jeg, til 2000 Kr. vil jeg købe Huset, og jeg begrundede, hvorfor jeg ikke mente, det kunde koste mere. Aaret efter vilde hun sælge mig det for 3000 Kr., men jeg forklarede hende atter, at det efter min Mening ikke var mere værd end 2000 Kr.

Saa en lille Tid efter solgte hun Huset til en anden Mand for 2050 Kr. Denne Mand blev imidlertid ked af Handelen og gjorde alt, hvad han kunde, for at faa det afhændet igen paa en eller anden Maade. Men da det ikke vilde lykkes, kom han til mig og tilbød det. Ja, sagde jeg, vil Du sælge det for de samme Penge, som Du selv skal give, kan jeg godt købe det, men ellers ikke, nu kan Du betænke dig. Han kom saa igen to Dage efter, og dermed var Handelen afsluttet.

Et Aarstid efter dette skulde Abelone og Hjalmar giftes. Saa vilde Mor have, at vi skulde have gjort det gamle Hus istand og bo der paa vore gamle Dage ved den dejlige Skov; men det laa for upraktisk for Mælkeleveringen, saa vi foretrak at bygge ved Vejen. Hedehuset blev bygget 1911. Vi gamle flyttede derhen, da Hjalmar og Abelone overtog Gaarden, til at begynde med i Forpagtning. Der var maaske nok mange, der tænkte, at det saa bedre ud, naar vi gamle vilde blive hos de unge; der kunde blive Beskæftigelse nok med at hjælpe dem, men vi havde for længe siden været enige om, at dersom nogen af Børnene skulde have Gaarden, mens vi var arbejdsdygtige, saa vilde vi have en mindre Ejendom, hvor vi var uafhængige af de unge.

”Hedehuset”, bygget i 1911, matr. 9b, Sødungevej 53, Sødunge Hede.
Det Kongelige Bibliotek - Odense Luftfoto - 1952.

Vi vidste af Erfaring, at det er ikke let for unge og gamle at regere sammen, selv med den bedste Vilje; der kan snart komme Misforstaaelser, og det er ikke let for de gamle at bøje sig for de unges Maade at være paa; vi har alle vore menneskelige Skrøbeligheder, og det er ikke altid let at give Afkald paa sine egne Meninger til Fordel for andres. Ethvert Menneske er en Personlighed for sig og maa have Lov til at udvikle sine egne Naturanlæg. Der er Kræfter i Ungdommen, den maa have Lov til at udfolde sig efter dens egen personlige Trang og Lyst, saa den kommer til at leve sit eget Liv og gøre sine egne Erfaringer paa de forskellige Omraader.

Min Driftsmaade var i nogle Aar en 5-Marks Drift, men senere tog jeg to Skifter af hver, saa der var 10 Skifter i følgende Omgang: 1) Rug, gødet med Kunstgødning. 2) Roer. Stald- og Kunstgødning. 3) Byg. Udlagt. 4) Frøavl af Græs. 5) Staldfodring m.m. 6) Blandkorn. Kunstgødning. 7) Roer med Stald- dog Kunstgødning. 8) Havre, udlagt med Kløver og Græs. 9) Hø. Ajle. 10) Græs med Ajle. Denne Driftsmaade gav mange Roer, hvorfor vi holdt mere Besætning. Tillige gav Frøavl en Penge til Køb af Kunstgødning. Det gik ikke saa let med Afsætning af Frøavl til at begynde med, men efterhaanden som Folk erfarede, at det hjemmeavlede Frø gav det bedste Udbytte, kunde jeg sælge mere, end jeg kunde avle. En Række Aar solgte jeg Frøet i Detail, jeg havde tre Herregaarde at levere til, Lammehave, Rynkebygaard, Boltinggaard og lidt til Tøjstrup. Tillige leverede jeg til adskillige Gaardmænd og Husmænd.

Roefrøet havde jeg eksperimenteret med en Del Aar og stadig søgt at faa en god Type til Plantning. Imidlertid havde Landboforeningerne gennem deres Konsulenter lagt sig efter Stamfrøavl og reklamerede stærkt med enkelte Stammer (Barres). Jeg var Medlem af Svendborg Amts landøkonomiske Selskab og meldte mig til Konsulent Madsen-Mygdal for at faa min Stamme prøvet sammen med den berømte Sludstrup-Stamme. Det viste sig da, at den var lige saa indholdsrig paa Tørstof. Men den første Gang jeg saaede et halvt Skifte af mit eget Frø og et halvt med Sludstrup, der var avlet paa Anhof efter smaa Roer, viste der sig en væsentlig Forskel i Udbyttet og ligeledes i Formen. Roerne efter Frøet fra Anhof var mindre, meget uregelmæssige og grenede.

Det gav Anledning til, at jeg skrev en Artikel i vort Medlemsblad, hvori jeg skarpt kritiserede Frøavl efter smaa Roer, og tillige kritiserede jeg Frøavl paa Herregaarde, hvor de havde Polakker til at udtage Frøerne. Den bedste Garanti for at faa godt Stamfrø var, hvor en Mand med Interesse for Sagen selv udtog sine Stamroer. Madsen-Mygdal kom igen med en Redegørelse for sit Standpunkt, men jeg gav ikke efter og skrev nok en Gang. Saa ved et Møde i Ringe i Landøkonomisk Selskab mødtes vi da. Jeg sagde, at jeg havde gjort Rede for mit Syn paa Sagen i Bladet og vilde ikke debattere det her, men det hjalp ikke, jeg maatte frem med mine Anskuelse og vandt god Tilslutning.

Eftersom Aarene gik, havde vor økonomiske Stilling bedret sig en Del; vi havde da ogsaa foretaget ikke saa faa Bekostninger paa Ombygning af Lade og den nordre Længe og tillige bygget en ny Svinesti med Kogeapparat og Indretning til Dampbade. Alt i alt var det gaaet saa smaa fremad, saa vi var taknemmelige, og jeg tror, vi bedre kunde skønne paa og takke for de bedre Dage, da vi havde prøvet Kampe af forskellig Art, baade økonomiske og aandelige.

15. Samfundsvirksomhed

Naar unge Mennesker med levende Interesse for alt stort og kønt i Livet kommer i Samliv, saa er det ikke alene deres egne Interesser, det gælder, men vi kommer til at føle os som et Lem i Samfundslivet, og vore Interesser bliver da ogsaa udvidet til at omfatte Samfundet, saa hvad der rører sig i vort Samfundsliv, det være sig af timelig eller aandelig Art, det griber os, og vi er da, inden vi ret tænker paa det, med i Strømmen. Som temmelig ung Mand blev jeg valgt ind i Sogneraadet, og det tog ogsaa min Interesse der at kæmpe for mere social Lighed; jeg fik snart at se, at Skatterne trykkede mest den mindre bemidlede Klasse, og at det gjaldt om at faa Kapitalen ramt bedre; jeg var derfor altid den mest radikale paa dette Omraade, naar vi lignede, men vi kom aldrig højt nok efter mit Skøn.

Enhver Tid har sine Virksomheder at arbejde for og fremme, saaledes i de Aaringer Arbejdet for at fremme Dyrkning af Havesager, og deriblandt Frugtavl. Mads Johansen, Sødunge, var en af Foregangsmændene paa disse Omraader; vi var bleven godt kendte og arbejdede sammen paa forskellig Maade, bl.a. i en Forening for at forbedre Roestammerne. Mads Johansen og jeg blev valgt til at udsøge Stamroer hos Foreningens Medlemmer, før de maatte plante dem. Ligeledes avlede Mads Johansen og jeg en Del Havesager, dog kun mest grove Sager, som tillige var nemme at passe. To Aar i Træk rejste vi til København med en ikke saa ringe Ladning Agurker, Skalotløg og Frugt.

Det første Aar gik Handelen hurtig; vi havde sejlet med Damskibet "St. Knud" fra Odense og lagde til ved Kvæsthusbroen i København; der i Pakhuset var der to Amagerkoner, der opkøbte alt, hvad vi havde, straks ved Ankomsten; det hele beløb sig til omkring ved 500 Kr. Det var ligeved vi frygtede for, at de maaske ikke havde saa mange Penge ved Haanden, da de saa noget tarvelig ud i Klæderne, men der var ingen Armod, de viste os en hel Haandfuld Sedler, saa vi behøvede ikke at frygte.

Dette Forsøg gav Mod til at fortsætte til næste Aar, men da Tiden kom, og vi havde avlet forskellige Sager, viste det sig, at der dette Aar var overfyldt, saa vi maatte blive i København nogle Dage for at sælge; og det kneb endda, men vi solgte til lave Priser.

Denne Skuffelse blev saa Aarsagen til, at vi arbejdede for at faa en Udførselsforening sat igang for at udføre til England; dette gav Stødet til, at Mads Johansen satte sig i Forbindelse med Opkøbere i England. Foreningen blev dannet og omfattede Kredse rundt om i Landet; det gik ogsaa nogle Aar, hvor der udførtes til flere Byer i England, baade Tomater, Agurker og Æbler; Tomater og Agurker gik det vistnok kun et Aarstid med, men bedst gik det med Frugt, dog kun nogle faa Aar, saa gik Foreningen istaa; men den havde gjort sin Gavn, idet flere af vore Handelsgartnere derved fik lært at udføre til England, da nu først Vejen var aabnet.

Politiken har for mig haft Interesse fra Ungdommen af, og jeg har da saa smaat levet med, især i de vigtigste Begivenheder, der angik hele Samfundets Vel. Jeg har altid været paa Venstres Side. Den første Politiker, der tiltalte mig, var Berg; han kunde faa os unge til at interessere os for Politik og tænke derover; Frihedsideerne paa de forskellige Omraader har altid tiltalt mig.

Det blev mig tidligt klart, som jeg engang sagde i en Diskussion, at hvem der arbejdede for Samfundets Vel, arbejdede ogsaa for deres Børns og deres Stands Vel; thi naar hele Samfundet faar det godt, faar ogsaa Du og dine det godt; det vilde han nok indrømme, men saa er der jo Meningsforskel om, hvad der tjener Samfundet bedst? Da Venstre delte

sig, stod jeg altid paa den radikale Side, og som saadan har jeg været med til fra første Tid at tage Del i Oprettelsen af "Fyn Venstreblad". Min politiske Virksomhed har kun været mest i det stille, dog jeg har deltaget efter Evne og mine Forhold. I flere Aar var jeg med i Kredsens Hovedbestyrelse her i Højrup-Kredsen, og som saadan var jeg anbefalende Stiller i nogle Aar for Deuntzer og Johannes Fog-Pedersen.

Vi, der er grebet af Trang til Frihed i Skole og Kirkeforhold, kan ikke undgaa at være med ogsaa i Politik, thi paa en Maade bliver hele Samfundsstyrelsen jo Politik, og er vi levende med i Strømmen, kan vi ikke skille det ene ud fra det andet; thi det hele bliver en sammenhængende Kæde, hvor alle Leddene er nødvendige. Ganske vist er der mange Ting, der ikke har Interesse for den enkelte, men det er Led i Samfundskæden.

Friskolesager og Menighedslivet har lige siden min Barndom været et Ideal for mig, hvorigennem den Sundhed skal komme, der skal gennemsyre hele Folkelivet, for at der kan leves et sundt Liv paa det folkelige saavel som paa det kristelige Omraade. Det er de bærende Ideer, hvormed der maa begyndes i Hjemmene. Mens vi er Børn, er vi modtagelige for mange Slags Indtryk, derfor er det en Hovedbetingelse, at Hjemmene kan leve deres Liv saadan, at der gennem Eksemplets Magt kan gives Børnene Indtryk af alt skønt, sandt og godt, hvor Egennyttens bekæmpes og det fælles bedste opelskes.

Jeg kommer herved til at tænke paa et Træk fra mine Stedforældre, som jeg i det foregaaende har glemt at fortælle, det er saa ædelt og godt, at det bør fremhæves. Det var dengang, Broder Niels skulde giftes; saa skulde der være Auktion paa Huset, som han endnu bebor. Niels og hans tilkommende Hustru havde ikke mange Penge at købe Hus for, men Stedfader mødte paa Auktionen for at støtte Niels. Da Hammeren var ved at falde, gav Stedfader Niels et Ord: Byd, det er ikke for dyrt! og Stedfader saa nok saa glad ud, da han fortalte, at Niels fik sidste Bud. Saa laante han Niels 2000 Kr. i anden Prioritet; uden hans Hjælp kunde Niels ikke have købt Huset.

Niels kom saa hver Termin i nogle Aar for at betale Renter, men Fader tog aldrig imod dem. Da nogle Aar var gaaet, sagde han til ham: Jeg vil aldrig have Renter eller Hovedstol, men dersom du bliver i Stand til at afbetale noget aarligt, saa kan Du dele det i fire Parter; den ene Part beholder Du, de tre kan Du give dine Søstre!

Niels afbetalte disse Beløb med Brød i en Aarrække, til det hele var betalt. Det er et Eksempel paa to Stedforældre, der er værd at mindes; thi de var enige derom.

16. Dyrtiden

Vi havde nu boet i Hedehuset i syv Aar og befandt os rigtig godt derved, vi havde jo en god Støtte i vor ældste Datter, Marie, men som Aarene gaar, svinder Virkekraften, og da jeg tillige havde været syg om Vinteren 1917, kom vi i Tanker om at sælge Hedehuset, da Arbejdet blev for besværligt for os.

Vi averterede det da til Salg, da vi syntes, at Ejendomspriserne paa Grund af Krigen var saa høje, at vi troede, den højeste Stigning var naaet. Vi fik da ogsaa Liebhave, og der blev budt 15,000 Kr., men vi vilde have 16,000, der opnaaedes altsaa ikke Handel, men derimod købte vi Hytten her, hvor vi venter at bo vor sidste Tid. Vi lejede det saa ud foreløbig, til vi blev betænkt paa for Alvor at sælge, hvilket saa skete et Aar senere, i 1918; da var Ejendomspriserne endda steget med cirka 25 pCt. Vi solgte da for 20,000 Kr. med Besætning, dog undtagen Hesten, der blev solgt til den høje Pris 2,300 Kr.

Nu skulde vi tro, at det var Toppriser, og det troede vi, baade paa Ejendommen og Kreaturerne, men den nye Ejer af Hedehuset kunde endda have tjent maaske 3000 Kr., dersom han vilde have solgt det igen. Ja, det er forfærdeligt, hvor Krigen har medført Dyrtid paa alle Ting, og Dyrtiden medfører saamegen Nød og Elendighed omkring i Verden, som Historien aldrig har kunnet opvise Mage til; dog vi Danske er kommen naadigt over Trængselstiden, men maaske den endnu ikke er til Ende.

Efter en Bølgetop kommer en Bølgedal, men vi er endnu ikke kommen ned i Bølgedalen, dog det maa komme, maaske før vi aner det. Krigens Følger vil sent udslettes, der er skaaret dybe Kløfter imellem de forskellige Samfundslag, og om end der nu gøres store Anstrængelser for at udjævne den dybe Kløft, saa er det ikke til at forstaa, at det kan lade sig gøre. Dog vil vi gerne tro det bedste, at Menneskene maa komme mere og mere til Erkendelse af, at det ikke er Magten, der skal sættes i Rettens Sted, men omvendt, Retten og Sandheden i Magtens og Urettens Sted.

Nu har vi Folkenes Forbund, der efter Wilsons Planer skulde arbejde paa Verdensfreden, men det ser kun smaat ud endnu med Resultaterne, endnu kriges der omkring i Verden flere Steder, mens Folkenes Forbundsraad sidder midt i Forhandlingerne. Nej, det store Ideal, Afrustning, og Fred over hele Linien, ligger vistnok endnu noget fjernt. Men selv om det ligger langt ud Fremtiden, og selv om det aldrig naaes til Fuldkommenhed, er det dog et stort Ideal, der er værd at bringe store Ofre for og arbejde hen imod.

Ser vi tilbage, hvorledes alle de sociale Spørgsmaal, har trængt sig frem i Forgrunden for at faa en tilfredsstillende Løsning før Krigen, saa ser vi nu efter Krigen, hvor paatrængende nødvendigt det er, at alle disse sociale Spørgsmaal bliver løst paa en for Samfundet tilfredsstillende og retfærdig Maade; jeg vil nævne Alderdomsrenten, Børneforsørgelsen, Bolignødsspørgsmaalet, Arbejderspørgsmaalet, Udstyknings sagen o.s.v. Skal vi stile efter det store Ideal, Fred imellem Folkeslagene paa Jordens vide Kreds, lad os da allerførst stile efter den indre Fred, enhver i sit Land. Hvor har den indre Ufred i alle Lande ikke ødelagt uhyre store Værdier ved Strejker og Revolutioner. Men lad os standse lidt her ved Tanken om, hvad der har været døjet af Nød og Elendighed før Krigen. Under Krigen er al Nød og Elendighed forværret, saa vi skulde tro, at det maa være Toppunktet, og at der maa komme en Forandring til det bedre.

17. Genforeningen

Nu har vi oplevet Genforeningen med Sønder jyderne; det var en Fest, der ikke findes Mage til i Historien, hvor et Folk stemmer sig tilbage til Moderlandet efter næsten to Menneskealdres Udlændighed. Her har det dog vist sig, at hvad der er ægte, ikke kan ødelægges med Voldsmidler, om end der maaske er ikke saa lille en Del af Befolkningen der, som har taget Skade af at være bleven stænget ude fra det Aandsliv, der i den lange Aarrække har været levet her i Moderlandet.

Dog har der blandt de bedste udviklet sig en fast og urokkelig Tro paa Sandhedens og Rettens Sejr med Haabet om, at Uretten maatte slaa sin egen Herre tilsidst; men ingen anede, paa hvad Maade det skulde ske. Ja, det lyder som et Eventyr, som Pontoppidan synger.

Jeg glemmer aldrig de Dage, da jeg for snart fyrretyve Aar siden var paa Besøg derude to Gange med nogle Aars Mellemrum, da min Broder Lars var Mølleforpagter, først i Bevtofte og siden af Tærp Mølle. Den første Gang, jeg var der, var, medens gamle Mathias Appel var Præst i Rødding, hvor Gudstjenesten forrettedes i en stor Sal. Under hele Gudstjenesten stod der en tysk Gendarm med Pikkelhuen paa Hovedet. Der var ikke Tale om, at han tog Huen af under Gudstjenesten.

Ved disse Besøg kom jeg rigtig for Alvor til at føle med Sønderjyderne. Saadan at komme til at leve sammen med nogle af de bedste nogle Dage, det giver Indtryk, som nok skal fæstne sig. Det var i den Tid, vore egne Børn var begyndt at gaa i Skole. Naar jeg saa hørte disse Mænd fortælle, hvorledes det for hvert Aar, der gik, blev strængere paa saa mange Omraader, men dog især ved Fortyskningen af deres Børn, da kunde jeg rigtig forstaa, hvor det var svært. Men hvor er det glædeligt at se, at igennem de 55 Aar, hvor der har været taget med jernhaard Haand, har Børnehjerteageren dog ved Forældrenes og Hjemmenes Modvægt kunnet udfolde sig, saa det ægte danske og kristelige har staaet sin Prøve. Her gælder Ordet: Vil nogen Guds Forsætter hævne, han nødes til selv dem at fremme.

Nogle Aar senere blev min Broder tillige med mange andre udvist med 8 Dages Varsel, og hvor mange unge maatte ikke rejse til Amerika, fordi det var for strengt for dem derhjemme, og det blev dem forbudt at komme hjem paa Besøg.

Mange Baand strammedes Aar for Aar paa forskellig Maade. Danskere blev fordrevne og Gaarde blev købt af Tyskere med billige Statslaan, men ogsaa her blev en stærk Modstand gjort gældende fra Danskernes Side, idet der oprettedes Foreninger til Værn om Fædrenejorden. Ja, jeg kan ikke her beskrive det store Arbejde, der paa saa mange Maader har givet sig Udslag i Sønderjydernes Kamp for Danskhedens Sag paa alle Omraader, men det vil blive et Hjerteblad i Danmarks Historie, der er værd at mindes.

Under de fire Krigsaar er der skrevet en Literatur, baade Soldaterbreve o.s.v., hvor der er kommet meget frem, der viser Sønderjydernes Troskab. Soldaterne gik med i Kampen, ikke for at kæmpe for deres Fædreland, men af Pligtfølelse, som tyske Borgere. Ved at læse Breve af Soldater, skrevet ved Fronten, faar vi et dybt Indtryk af deres Danskhed og deres Gudsforhold.

Jeg hørte Pastor Jensen fra Bovlund, der har været Feltpræst for Fangelejre baade i Frankrig, Rusland og Sibirien, udtale, at der under Krigen er bleven en større Kløft mel-

lem ondt og godt; det onde, dyriske og raa var bleven udviklet til det grusomste, men hvor det gode fik Overtaget, var der bleven et mere inderligt Gudsforhold.

Skønt Genforeningsglæden var stor og straalende især paa Genforeningsdagen, da Kongen red over Grænsen paa sin hvide Hest, saa var den dog ogsaa iblandet med Vemod, idet der var mange danske, der endnu sukkede under Fremmedherredømmet. Disse Hjer-tesuk var den mørke Sky paa den ellers lyse Himmel.

Saa var der Flensborgspørgsmaalet, der som bekendt ogsaa havde affødt noget ondt Blod mellem de forskellige Grupper, men som jeg ikke her skal komme ind paa. Personlig har jeg hele Tiden ment, at den bedste og retfærdigste Maade var Selvbestemmelsen, som den blev praktiseret, men hvor der er en saadan Grænse, vil der jo altid blive en Blanding af begge Nationaliteter, og det kan medføre mange Vanskeligheder; der maa mere Fordragelighed til for at bedre Forholdene.

Her er en stor Opgave at løse fra begge Sider, der maa gives gensidig Frihed til at leve deres eget Liv, i modsat Retning af det, Tyskerne har praktiseret siden 1864. Kunde det nu lykkes Folkenes Forbund at bidrage til, at der blev tildels afrustet, saa vilde det være et godt Skridt i Retning af Verdensfred. Naas dette Ideal maaske ikke, bør vi dog stræbe derefter. Vi ved jo af vor Livserfaring, at vi paa saa mange Omraader maa slaa af paa vor Stræben efter Idealet, men derfor maa vi ikke opgive Haabet. Nej, lad os kæmpe med det bedste, hvad ædle kalde Livets Lyst.

18.

Lidt Biografi af mine Søskende

Naar jeg ser paa det store Søskendebillede, der nylig er bleven fornyet, og som i mange Aar kan opbevares i Slægten, saa er jeg kommen til at tænke paa at skrive en lille Biografi af hver enkelt; det var ellers ikke tænkt fra først af, men jeg kan tænke mig, at Efterslægten maaske en enkelt Gang vil komme til at spørge: Hvor er den store Søskendefloks Efterkommere, der maa jo findes Spor af Slægten langt ud i Fremtiden?

Anders, født den 30. August 1836 ved Skræppenborg, Brylle Sogn, hvor vore Forældre boede de første Aarstid efter deres Bryllup. Fader var Skolelærer for nogle Familiers Børn, deriblandt Peder Larsen Skæppenborgs Søn. Sin første Ungdomstid tilbragte han i Hjemmet i Dømmestrup; da Fader var død, styrede han Gaardens Drift, indtil Stedfader kom, saa kom han ud at tjene. Han kom paa Kolds Højskole, og siden tjente han i nogle Aar som Møllerkusk paa Lunde Mølle. Han var en ældre Karl, førend han fandt sin Livsledsagerinde, som ogsaa var en ældre Pige. Hun tjente nogle Aar hos Kold som Bryggerspige under Navnet Stine Bryggers. Stine havde i sine unge Dage været forlovet, men han svigtede hende, fordi han kunde faa en mere velstaaende, (en Kusine til Stine). Dette blev et haardt Slag for Stine; hun blev tungsindig en Tid og bar Præg deraf længe. Hvad der blev en stor Støtte for Stine var, at hun kom til at tjene hos Kold; han kunde under Arbejdet samtale saa jævnt med hende og indgyde hende troen paa Guds Forsyns Styrelse. Kold var Menneskekender, og han kunde se paa Stine, naar hun trængte til at trøstes og oplives, og begge Dele forstod han. Det var hos Kold, Anders og Stine fandt hinanden. Der blev saa snart købt et Hus til dem paa Herrendrop Mark¹ med ca. 8 Td. Land. Her havde de det godt og klarede dem økonomisk, men saa kom Anders i Handel med en Vestjyde; de flyttede saa til Jylland, men det var en meget daarlig Gaard, og her kunde de ikke klare dem. Deres Tid her blev ogsaa kun kort. Anders døde pludselig paa Brørup Kro 2. Juledag 1882 og er begravet i Kongensbjerg Bregning, Vestjylland. Han var paa Rejse ned til Sønderjylland for at besøge Broder Lars, men han kom kun til Brørup Station, hvor han blev indlagt og døde samme Dag. Der blev sendt Bud til hans Hjem og til Lars; Lars besørgede Liget til Hjemmet. Broder Jørgen og jeg rejste saa derover. Det var et tungt Slag for Stine og deres to Børn, men Stine tog mere roligt paa det, end det var at vente. Efter Begravelsen rejste Jørgen hjem, mens Lars og jeg blev, thi vi kunde snart indse, at vi maatte have realiseret, hvad vi kunde, og have Stine og Børnene med til Fyn; vi solgte saa en Del, og det bedste Bohave blev ført med til Fyn. Det gik dog ikke saa glat, som vi først troede, thi det kom for Øvrighedens Øre, at vi Fynboer foretog noget galt. Saa en skønne Dag, midt i Forretningen, kom Herredsfuldmægtigen og optraadte noget brutalt og truende, men Lars forsvarede vor Handlemaade saa godt, at Fuldmægtigens Trusler faldt magtesløse til Jorden. Vi maatte dog alligevel holde inde med at sælge mere og belavede os saa paa Hjemrejsen. Efter at have endt Boet, fik vi en Gaardmand der i Byen til at sørge for Inkasseringen af de Penge, der blev tilovers efter Auktionen. Den Mand, der lovede at besørgede det hele, var maaske nok en ærlig Mand; nogle af Naboerne sagde til os, at den Mand kunde vi stole paa, han var Sogneraadsformand. Selv om han har haft en god Vilje, hjalp det dog ikke, thi han gik fallit, og de faa Hundrede Kroner, der blev tilbage til Stines Part, havde han laant, maaske i den Tanke, at han kunde betale, men Stine fik aldrig noget.

Stine og Børnene tog jeg saa med til Sødinge. Stine fik en Lejlighed paa Ny Lammehave, hvor hun og Datteren, Maren, foreløbig boede. Hans, som dengang var i 9-Aars Alderen, blev hos os, til han blev konfirmeret. Alt dette var jo til stor Sorg og Savn for Stine. Men hun bar sin Sorg og sit Savn med Tro til Guds Faders Styrelse; det var den barnlige Tro,

1 Harndrup Mark

der bar hende oppe, hun som ellers havde Naturanlæg til Tungsind. Stine kunde dog se tilbage paa et lykkeligt Ægteskab i den Tid, det blev dem forundt at leve sammen. De var enige i deres Barneforhold til Gud og kunde dele alt i god Forstaaelse. Efter faa Aars Forløb kom hun til at holde Hus for en Enkemand i Egsmarken i nogle Aar, hvorefter hun saa har faaet en Lejlighed frit paa Livstid i Aahuset, som ejedes af Niels Madsen, Krumstrup, ham, der var gift med hendes Kusine, og som var hendes Ungdoms Forlovede. N. M. og Fruen er forlængst døde, men de har sikret Stine foruden frit Husly en aarlig Pengesum, saa hendes Alderdom er betrygget.

Men Stine, som vi skulde tro var haardt prøvet, skulde prøves endnu mere. Da hendes Søn var i 16-17 Aars Alderen, blev han tungsindig og maatte til Middelfart Sindsygeanstalt; efter et Aars Ophold der blev han igen rask og kom til at lære Murerhaandværket; han var afholdt af sin Mester. Efter faa Aars Arbejde som Murer rejste han som Svend til Norge, men der var han kun en kort Tid; han døde i Kristiania 1874², 24 Aar gammel, han ligger begravet i Østre Gravlund ved Kristiania. Det var tungt for Stine; han døde imellem fremmede, hverken hans Moder eller Søster eller nogen Slægtninge, har nogensinde set hans Grav. Nu var Stine saa ene med sin Datter, men Datteren maatte ogsaa friste samme Skæbne, hun blev tungsindig, og var ligeledes en ikke saa kort Tur paa Middelfartanstalten, det var Gentagelse af Arvelighedsloven. Begge Gange Turen gik til Sindsygeanstalten var jeg med Stine nede at aflevere dem; jeg maatte hvergang beundre Stines Taalmodighed, saa rolig og ligetil hun kunde gaa den tunge Gang; men jeg hørte af hendes faa Ord, hvad det var, der bar hende oppe, det var Troen paa Guds Faders kærlige Styrelse, - uden den vilde det have været umuligt for hende at bære de tunge Byrder, der blev lagt paa hendes Moderhjærte. Maren blev rask igen og kom atter i Tjeneste hos Bønder. Det sidste Sted, hun tjente, var hos en ugift Gaardejer (Fredskovsminde, Tommerup Sogn). Det var en Lykke baade for Maren og Stine. De to giftede dem og levede et lykkeligt Ægteskab, alt saa lyst ud for Hans Kristian og Maren, men deres Lykke skulde kun vare i nogle faa Aar, før Maren skulde hjem til en bedre Lykke hos Gud i Himlen. Hun døde efter en Operation paa Odense Sygehus den 29. September 1911. Deres Ægteskab var barnløst. Nu var Stine næsten ene, ja, jeg skriver næsten, thi Hans Kristian, hendes Svigersøn, er som en god Søn for hende og føler sig knyttet til Familien. Han besøger hende engang imellem og hun ham. Trods alt, hvad Stine har prøvet, har hendes Helbred kunnet taale det, men kun ved Bønnens Vej, og hun har den bedste Evne af alle Evner, den at give sin Vilje ind under Guds Vilje. Hun har en lille Vennekreds, som forstaaer hende, og naar hun inden længe bliver kaldt hjem til de evige Boliger, vil mange maaske bedre forstaa, at hele hendes Liv har været et lysende Eksempel paa at give sig hen i Tro paa Guds faderlige Styrelse.

Kristian, født den 30. Decbr. 1837 i vore Forældres første Hjem i Brylle Sogn. Som ung var han den første Karl hos Stedfader; siden kom han til at tjene i Højby i et livligt, grundtvigsk Hjem, og derfra kom han paa Kolds Skole i Vinteren 66-67. Dette, at han var paa disse to Steder, fik stor Betydning for hans aandelige Udvikling; han var en livlig Natur og modtagelig for den gode Aands Paavirkning, baade fra Kirke-, Skole- og Folkelivet. Da hans Skoleophold var forbi, vilde han lære Tømrer-Haandværket. Han kom i Lære hos en Mester, der var Nabo til Pastor Birkedal. Naar han søgte Arbejde, var det altid hos gode Mestre. Han arbejdede som Tømrer om Sommeren og som Snedker om Vinteren. Hans sidste Arbejde var ved Opførelsen af Ubberup Valgmenighedskirke paa Sjælland. Han boede hos Proprietær Holm paa Ubberupgaard, hvor han blev syg. Han blev ført til Kalundborg Sygehus, hvor han døde af Hjernebetændelse, 37 Aar gl. Broder Jørgen og jeg rejste over at hente hans Lig, og han blev begravet paa Nr. Lyndelse Kirkegaard. Kristian har haft stor Betydning for Hjemmet i Dømmestrup, ikke alene for os unge, men han har ogsaa haft Betydning for vore Stedforældre i Retning af at føre dem helt over i den

2 Hans Andersen døde 20. augst 1898, Rådhusgatan 28, Oslo (dengang kaldet Kristiania) - Dødsårsag: "Vandvid og Hjertefejl" - Han var født i 1874

grundtvigske Retning fra det gamle pietistiske Stade. Vi mindes ham altid med Glæde; han var musikalsk, og som saadan havde han Øre for ny og god Sang og Salmetoner, som han paa Grund af sin gode Omgangs kreds havde god Lejlighed til at lære. Jeg mindes ham tidt, naar vi synger nogle af de kønne Toner og Sange, han lærte os, naar han besøgte os i Hjemmet. Hans Ungdomstid var for ham som for os andre en rig Tid. Det var som en Foraarstid i Naturen, hvor alt faar Liv, friske Skud og grønne Spire bryder frem, og Fuglesangen toner paany til Vaarens Pris. - En Salme især kan jeg aldrig være med til at synge, uden at jeg mindes Kristian, en Søndag Eftermiddag han besøgte os i Hjemmet. Det er Salmen "Herren taler, Øre hører, hvo som Øre har at høre med". Han var saadan med i Ordene, og det gjorde et dybt Indtryk paa mig. Der var altid Friskhed og Liv, naar Kristian kom i Hjemmet.

Rasmus, født 26. Novbr. 1839 i Dømmestrup, straks efter at Fader havde overtaget Moders Fødegaard. Han kom snart ud at tjene efter Konfirmationen, men da Kristian rejste ud, kom Rasmus hjem. Han havde ikke været hjemme ret længe, før den Sygdom, han kom til at lide af i mange Aar, begyndte. Den begyndte saa smaat med, at han blev svimmel et Øjeblik, men det tog til i nogle Aarstid, saa han var ikke skikket til at følge Heste eller bruge Le. Men som før omtalt blev han rask, kom paa Højskole og kom ud at tjene hos Rasmus Kristensen, Gravvænget. Han blev derefter gift med en ældre Pige, der havde et Hus. De hørte til Vejstrup Valgmenighed. Deres Ægteskab varede kun nogle faa Aar, saa blev han pludselig kaldt bort, idet hans gamle Sygdom var kommen igen. Deres eneste Datter var da 3 Aar; hun kom saa til Ryslinge hos Appel og Trine, der tog hende som deres egen. Om Rasmus' Sygdom og pludselige Død har jeg fortalt forud, da det i særlig Grad kom til at berøre min Ungdom, hvor vi var sammen i Hjemmet. Det bedste Vidnesbyrd, der kan gives Rasmus, er, at han var barnlig i sin Tro og sit Gudsforhold, ligeledes hans Hustru. Derfor var deres Ægteskab lykkeligt.

Jørgen og Peder var Tvillinger, født den 24. Juni 1842. Peder døde 13 Aar gammel. Jørgen blev fra lille af opfødt hos en Moster i Fangel. Her gik han i Skole, og han levede sin første Ungdomstid blandt Ungdommen der i al Slags Lystighed med mange gammel-dags Gildesskikke, i Sus og Dus, som Skik var i alle Landsbyer dengang. Han blev fri for at være Soldat. Men saa kom der en Brydningstid. Skønt det kostede ham Kamp, brød han med sit gamle Hjem og med sine Ungdomsvenner. Han kom saa paa Kolds Skole, og en mere modtagelig Elev har Kold sjælden haft. Nu var Gennembruddet sket, og den Tid af Ungdommen, der var gaaet, var som en mørk Baggrund, men nu stod Livet i Straaleglans for ham, nu havde han noget leve for, der havde Værdi. I denne Gennembrudstid var han tillige bleven forlovet med en god Pige, der forstod ham i et og alt. Havde han før fundet Behag i Verdens Tummel, saa forstod han nu rigtig, hvad Livets Lykke og Idealer var. Jeg glemmer aldrig den Vinter, han var hos Kold. Naar han havde været hjemme paa Besøg, og jeg fulgte ham paa Vej om Aftenen, hvor kunde han da fortælle om sin Lykke og om, hvad Kolds Foredrag var for ham. Mit Samliv med Jørgen den Vinter gjorde saa dybt et Indtryk paa mig, at Trangen til at komme paa Kolds Skole næste Vinter voksede, og Følgen blev da ogsaa, at jeg Aaret efter (1868-69) var Elev hos Kold. Efter Opholdet paa Kolds Skole kom Jørgen i Lære hos en Møllebygger. Senere, da han var bleven kendt med Friskolelærer Olsen i Rudme, blev han og Olsen enige om at bygge en Vejrmølle paa Olsens Lod, som skulde benyttes baade til at male Korn og til Savværk. Kort efter at Møllen stod færdig, købte Jørgen hele Ejendommen, dog paa de Betingelser, at Friskolen foreløbig havde Ret til Skolelokale og et Kammer til Læreren. Olsen, der havde Familie, rejste saa og blev erstattet af den unge Lærer Jensen, der saa holdt Skole der nogle Aar. Nu, da Jørgen havde Ejendom og egen Husstand, vilde han gerne have sin Fæstemø hos sig, men hun havde været syg nogle Aar. Men hun ønskede at komme derhen, skønt hun, ja, dem begge, nok kunde se, at Helbredelse var umulig. Hun led af Tæring. Hun blev

kørt derhen, saa syg hun var, og Brudevielsen foregik ved Sengen. Hun levede kun kort Tid derefter. Det var jo et haardt Slag for Jørgen, men de havde levet et rigt Liv sammen og havde lært at bøjle deres Viljer ind under Guds Vilje. I sin Enkestand havde Jørgen en af sine Søstre til Husbolderske. Jørgen blev gift igen med en rigtig god Pige, i deres Ægteskab havde de et Barn, men heller ikke denne Lykke skulde vare længe; efter nogle faa Aar døde baade Moderen og Barnet; det var haarde Prøvelser for Jørgen, men han kendte Bønnens Vej og vidste, hvorfra Kraften vilde komme til at bære alt, hvad der af Kærlighed blev lagt paa hans Skuldre. Han blev saa gift tredie Gang med Anne Dorthe fra Findinge; med hende levede han lykkeligt i mange Aar, skønt hun var noget yngre end han. Hun forstod ham under hans svære Sygdomme, hun vidste, at han ikke kunde taale at faa Tankerne sat for meget i Bevægelse; derfor kunde hun sige til os, naar vi besøgte dem, at vi maatte ikke tale om Ting, som vi ikke var enige om; thi saa kunde han ikke sove. (Det var efter en Sindsygd, han havde været paa Middelfart Sindsygeanstalt en Tid, men kom sig godt igen); Anne Dorthe og deres ældste Datter, som er ugift og hjemme, de to forstod begge at tage Hensyn til ham, og var begge meget opofrende. Han døde om Efteraaret 1918³. Hans Betydning for det aandelige Livs Udfoldelse der paa Egnen har ikke været forgæves; især for Friskolen var han en god Støtte. Han havde gode Evner og fulgte godt med i den Livsstrøm, der i en Række Aar er gaaet hen over vort Land, baade folkeligt og kristeligt.

I det sidste Ægteskab er seks Børn. Trine, den ældste af Pigerne, er hjemme og er sin Moders Støtte i Alderdommen; to Døtre er gifte, den ene, Anne, med Gdr. Kresten Mosegaard i Herringe. Valborg bor paa Ryslinge Mark, og er gift med en Landmand. Karen Marie er Bestyrerinde paa et Børnehjem i Nærheden af København; af deres to Sønner er den ældste Snedker Lars Skovlund; han bor i Nabolaget til sit Hjem; Peder Skovlund er Anlægsgartner og bor ogsaa ved København. Det bemærkes, at de er alle døbt Skovlund.

Trine⁴, født den 4. Juni 1844, død den 20. April 1910, Appel⁵, født 19. Juni 1836, død 10. September 1896. Som ung Pige var hun skiftevis med Gertrud ude at tjene Bønder og Pige i Hjemmet. Hun holdt ogsaa Hus for Jørgen i hans Enkestand; hendes sidste Tjeneste, der saa blev paa Livstid, var hos Friskolelærer Appel, Ryslinge. Da Trine kom der og blev Appels Kone, havde vi Søkende et godt Samlingsted, naar vi om Søndagen efter Gudstjenesten besøgte dem. Vi havde tit nogen Diskussion med Appel, der nærmest var Højremand; alle vi Brødre var Venstremænd, og som unge fulgte vi med i den politiske Bevægelse, og unge er jo mere stridslystne end ældre; men den Uenighed, der var mellem os, forstyrrede ikke det gode Forhold. Deres Ægteskab var barnløst, men saa havde de jo Kristine, Rasmus' Datter. Hun nød hos dem en god Opdragelse og Skolegang. Appel var en kraftig og viljestærk Natur, en dygtig Børnelærer, og Ungdommen sluttede op om ham i Aftenskolen. Særlig var han en Foregangsmand i Skytteforeningen, hvor han tillige var en yndet Taler ved festlige Lejligheder. Han var i al sin Færd et Arbejdsmandsmand; mange mindes ham med Kærlighed fra den Tid, han virkede i sin Manddoms Kraft i Ryslinge. Fra Valgmenighedens Begyndelse, indtil han rejste fra Egnen, var han dens Kirkesanger i mange Aar. Jeg husker ikke Aarstallet, men da de politiske Bølger gik højt og enkelte mente, at de ikke kunde sende deres Børn til hans Skole, fordi han nærmest var Højremand, saa besluttede han selv at rejse fra Egnen. Han fik saa Plads ved Lyngby Landbohøjskole, men her virkede han kun nogle faa Aar. Han hørte hjemme i Børneskolen og blandt de unge. De rejste saa til Holsted i Vestjylland, hvor de oprettede en Efterskole, som tillige var Børneskole. Her udfoldede han en god og frugtbringende Virksomhed, ikke alene blandt Meningsfæller. Appel var meget frisindet og rummelig, og derfor vandt hans Skole god Fremgang baade som Børne- og Efterskole. Som et Vidnesbyrd om hans

3 Jørgen Andersen døde Herringe Mark 29. august 1919. Begravet 3. september 1919, Herringe.

4 Ane Cathrine Andersen (kladt: Trine)

5 Kristian Jørgen Appel, født 19. juni 1836, Bevtofte. Død 10. december 1896, Holsted

Frisind og Rummelighed skal fortælles, at han vandt Indre Missions-Folkenes Tillid. Han holdt Foredrag for dem en Gang imellem i deres Forsamlingshus, og nogle af Indremissionsfolkene sendte deres Børn i hans Friskole. Appel var Sønderjyde af Fødsel, og som saadan var han meget optaget af den sønderjyske Sag; derfor valgte han Holsted til sit Virkefeldt for at faa fat paa sønderjyske Piger og Drengene i sin Efterskole, hvilket ogsaa lykkedes godt. Han virkede her i ikke saa faa Aar, indtil sin Død. Han, som var en Kraftnatur, var tillige saa barnlig i sit Gudsforhold; under sin sidste Sygdom skrev han et Brev til mig. Ja, nu ligger jeg her syg og svag, men saa drager Tankerne omkring til alle mine Venner og Slægtninge, og saa kan jeg bede for Jer alle. Han var ydmyg og kærlig, vi glemmer ikke hans Minde. De levede et lykkeligt Ægteskab og var i Forening lykkelig ved deres Gerning. Trine, som var af en livlig og barnlig Natur, passede saa godt til at være Skolelærerkone, hun var en rigtig Børneven og kunde med sit muntre Sind sætte Liv i Skolebørnene ved Lejligheden; hun havde saadan Liv i Sang og Sangens Gave. Ja, det var en Fornøjelse, naar hun besøgte os, at høre hende fortælle med Liv og Lyst om hendes Glæde af Skolebørnene. I Ferierne havde hun gerne nogle af Søster Gertruds Piger, mens de var smaa; derom havde hun mange muntre Ting at fortælle. Da Appel var død, rejste hun og Kristine til Ryslinge, og boede nogle Aarstid i Aahuset, hvor gamle Stine endnu boer (Anders' Enke). Derfra rejste Kristine saa paa et Kvinde-Seminarium for at uddannes til Lærerinde. Da hendes Uddannelse var endt, fik hun Plads som Lærerinde. Trine flyttede saa over til hende; det passede rigtig godt for Trine, nu var hun igen i Forbindelse med Skolegerningen, hvor hun forstod at skaffe sig Venner blandt de kære Børn. Som det gaar saa mange Lærere, saadan gik det ogsaa Kristine; hun blev forlovet og gift med en Arkitekt, og de flyttede saa til Præstø, hvor han havde sin Virksomhed. Trine boede saa hos dem til sin Død; hun nød en god Pleje paa sine gamle Dage. Hun døde i Præstø. Hendes Lig blev ført til Holsted, for at hvile ved Appels Side. Senere er Kristine og hendes Mand, Kristian Frederiksen, flyttet til Linstrup i Nærheden af Holsted, hvor de har overtaget hans Fødegård.

Niels, født den 13. Oktober 1845. Som tidligere meddelt kom han til at gaa i Friskole (den eneste af os Søskende, der har gaaet i Friskole). Da han blev konfirmeret, kom han ud at tjene Bønder, først som Dreng; da han var tidlig legemligt udviklet, stor og stærk, paatog han sig i en ung Alder at tjene som Forkarl, dog først efter at have været Elev hos Kold; han kom da til at tjene som Forkarl paa Pejrupgaard. Det var en død Egn, men til stor Oplivelse gjorde han Bekendtskab med en ung Gaardmand der i Nabolaget, som ogsaa havde været paa Kolds Skole. En Gang jeg besøgte Niels, var vi henne hos denne Mand, Rasmus Kristensen, som senere flyttede til Gravvænget til Bleggaarden. Dette Bekendtskab fik stor Betydning, ikke alene for Niels, men ogsaa for nogle af os andre Søskende. Rasmus Kristensen var et Hjertemenneske, der havde Trang til at udøse sit Hjerte for hvem han var i Forstaaelse med; han har flere Gange gennem den lange Aarrække besøgt os bade i Gaarden og Hedehuset. Det var Niels, han først gjorde Bekendtskab med, men som Ordsproget siger: Ven er Vens Ven! og det er til Velsignelse at have den Slags Venner. Niels var den første af os Brødre, der blev Soldat, han var Gardist. Derfra kom han til at tjene sammen med mig omtrent et Aar hos Hans Hansen, Søllinge; siden kom han til at tjene Pastor Kofod, Hesselager, som Avlskarl nogle Aar. Her fandt han sin Fæstemø, som ogsaa tjente hos Præsten. Karen født i Ferritslev; hun havde ogsaa været paa Kolds Skole og tjent der en Tid efter. Da de skulde til at sætte Bo, købte de, som tidligere bemærket, Huset ved Rudme. Det lille Landbrug var ikke nok for Niels' Kræfter; den første Tid gik han lidt paa Arbejde, men saa kom han til at lære Bageri; der blev købt, hvad dertil hører, men at være Bager den Gang var et strengt Arbejde; al Rugdejen blev bearbejdet med Hænderne, saadan gik det nogle Aar, det var haardt Arbejde, men Karen var ham en god Hjælp, ogsaa med Arbejdet. Tiden maatte bruges tidlig og sildig. I mange Aar kørte han selv Brødvogn, men efterhaanden som Forretningen udvidedes, fik han Medhjælper. De

begyndte deres Gerning under smaa Kaar, men arbejdede trofast og ærlig, og det havde ogsaa Velsignelsen med sig, det gik fremad, og de var lykkelige, glade og taknemmelige for, hvad de var betroet. Niels havde fra Barn af haft særlige musikalske Evner, men paa Grund af Forholdene fik han aldrig Lejlighed til at lære Musikken, men spillede kun efter Gehør; det var et Savn for ham, at han ikke havde nogen Uddannelse; derfor forsømte han ikke, at hans tre Drengene fik den rigtige Uddannelse; fra smaa af læste de Noder, de var alle meget musikalsk begavet. Niels var den af Brødrene, jeg har kunne dele alting med, vi kendte hverandres Skrøbeligheder, men ogsaa det bedste, der boede i os. Ja, hvor er det en Lykke at have Søskende, hvormed vi kan tale rent ud om, hvad der lever i os, baade ondt og godt. Karen var ligeledes en aaben og ærlig Natur; hvor var det godt at besøge dem, vi gik altid glade og beriget fra hverandre, naar vi havde været sammen. De har ogsaa haft megen Glæde af deres Børn. Christian, som har optaget Arbejdet efter sin Fader i den nye Bygning, har en god Forretning. Peter er Skolelærer i Odense, er ugift. Aksel er Bestyrer for Danmarks største Mejeri i Aarhus. Datteren er gift med Peder Kristensen (deres Ægteskab er barnløst); hos dem nyder Niels en god Pleje paa sine gamle Dage som Enkemand i sit gamle Hjem, som de unge har overtaget. Niels var en Børneven, og i de mange Aar, han selv kørte Brødvogn, har han skaffet sig mange Venner; jeg har talt med Folk, som nu er op i Manddomsalderen, de fortæller med Glæde, hvor det altid var morsomt, naar Niels kom med Brød, han havde et godt Humør, og kunde opmuntre dem, og tit gav han dem nogle Smaakager. Niels og Karen fulgte godt med i den bedste Livsstrøm, baade folkeligt og kristeligt. De hører ligesom Jørgen til de gamle Støtter for Friskolen og hvad godt, der rører sig der paa Egnen. De har begge sat Spor i deres Liv og Virke, som vil være til Velsignelse der paa Egnen.

Hans, født den 27. November 1847. Skønt jeg har skrevet maaske for udførligt om mit eget Liv og Virke, skal der dog føjes lidt til, for at der ikke skal blive et Hul i den samlede Biografi. Det bliver saa lidt om vore egne Børns Ophold. Marie, den ældste, er ugift - til stor Lykke for os to gamle, hvor skulde vi ellers have faaet den gode og omhyggelige Pleje paa vore gamle Dage, uden netop af hende. Marie har set sig meget om i Verden i sin Ungdom, idet hun har tjent som Husbestyrerinde baade her paa Fyn, paa Sjælland, i Jylland og i Amerika; hvad hun har oplevet, skal ikke her beskrives. Hans var den eneste af vore Sønner, der blev ved Landbruget. Hans Lyst var at tjene som Fodermester. Efter at han var blevet gift, købte de den lille Gaard Julskov paa Brylle Mark. Hans havde allerede som ung lidt af Tuberkulose. Det saa en Tid ud til, at han skulde komme over det, men da han var fyldt 30 Aar, blussede det op igen i højre Ben, og det tog til for hvert Aar, der gik, skønt han kom paa Rigshospitalet i København en Tid og der blev gjort, hvad der kunde gøres. Det blev daarligere for hvert Aar, der gik, han led meget og var ikke arbejdsdygtig den meste Tid af sine sidste Leveaar. Han kom saa paa Sygehuset i Odense, hvor Benet blev amputeret oppe i det tykkeste af Laaret. Døden indtraadte 8 Timer efter Operationen. Nu stod hans Enke ene med seks ukonfirmerede Børn, det var haardt for hende, men hun havde under Hans' Sygdom taget fat paa alle Slags Arbejder, saavel i Mark som i Huset. - Annas Sygdom og Død har jeg beskrevet forud. - Kristian, som har været Præst i Amerika nogle Aar, er nu Præst i Lunde og Outrup paa Varde-Egnen i Vestjylland. - Dorthe er gift med Johannes Risager⁶ og bor i Gudme. Deres Børn er døbt Risager⁷. - Martin er Fabrikant i København. - Abelone og Hjalmar Aagaard har Fødehjemmet, deres Børn er døbt Aagaard.

Gjertrud⁸, født den 13. Marts 1849. Gjertrud og Trine skiftedes til at være Pige hos vore Stedforældre, saa tjente de andre Steder og var paa Højskole; Gjertrud var paa Vejstrup Højskole. Hun kom til at tjene paa en Gaard i Sønderjylland; hun kom til at længes efter det

6 Rasmus Johannes Christensen Rosager

7 Rosager

8 Gjertrud Kirstine Andersen

hjemlige, men kom derved ogsaa til bedre at skatte det gode, hun havde modtaget paa saa mange Maader, baade i Hjemmet og hvad vi Søskende havde været for hverandre. Der, hvor hun tjente, var meget dødt og gammeldags baade i timelig og aandelig Forstand. Men: Den græder ej for Guld, som aldrig Guld ejede! saa det kan ogsaa have sine gode Sider og virke til Udvikling af det bedste i Mennesket, naar Længslerne er af den gode Art. Siden kom hun til at tjene som Husholderske hos ham, der blev hendes Mand. Huset paa Hjørnet blev bygget, hvor de boede al deres Tid. H. V. Jørgensen var en dygtig Skræder og havde en god Forretning; han kunde beholde sine Kunder, fordi de blev behandlet samvittighedsfuldt paa alle Maader. Han var en rolig Natur, der fulgte godt med i alt det bedste, der var oppe i Tiden. Gjertrud var derimod mere livligt anlagt, men de udfyldte hinanden og levede et lykkeligt Samliv. Af deres seks Døtre er tre gifte, den ene, Rigmor, med en Søn af den bekendte Friskolelærer Lars Rasmussen, der i mange Aar virkede baade som Børnelærer og uddannede vordende Friskolelærere og -Lærerinder. Rigmors Mand er Urmager i Gørløv paa Sjælland. Ingefred Gydebæk er den ældste af Flokken, hun er ved Telefoncentralen i Ringe. Anna Gydebæk er Lærerinde i Sønderjylland. Thyra har en Sæbeforretning i Ejendommen i Hjemmet. Astrid er gift med Johannes Engholm, som i nogle Aar havde Fedevareforretning i Ringe, men nu er flyttet til Roskilde, hvor han driver en en gros Osteforretning. Laura er gift med vor Martin, der som nævnt bor i København. Deres Forældres Død og Begravelse kom noget rask. Juledag var de sammen med deres Børn i Ryslinge Valgmenighedskirke. 2. Juledag besøgte hele Familien os; nogle faa Dage efter blev Gjertrud syg. Der blev sendt Bud efter Laura i København, og de var tilstede alle, da det saa ud til, at det var lige paa det sidste, men det trak sig ud over en hel Uge; hun var saa daarlig, at der skiftevis var to af dem hos hende baade Dag og Nat. Hans Vilhelm var ogsaa forkølet, og det tog meget til, saa han fik Aandenød og ikke kunde hoste op. Da en af Døtrene sagde ham, at nu var Moder død, sagde han: Kunde jeg bare komme med! Tre Dage efter, den 11. Januar, døde han. De blev begravet i en fælles Grav Lørdag den 14. Januar 1922. Det var en af de højtideligste Begravelser, vi har været med til. Begge Kisterne blev sat ind i Kirken, hvor der var pyntet saa ualmindeligt med Kranse, Lys og Grønt. Pastor Rørdam forrettede Jordpaakastelsen. Hele Højtideligheden, baade i Kirken, paa Højskolehotellet og i Hjemmet, var præget af en dyb, alvorlig Stemning, som sent vil glemmes af deres Slægt og Venner.

Lars, født den 19. Februar 1851. Lars var den, der som Dreng voldte vore Stedforældre de fleste Bryderier, thi han var af Natur noget stejl og egensindig, men da han efter Konfirmationen kom ud at tjene, slebes Kanterne af, saa han var afholdt, hvor han kom hen. Efter nogle faa Aars Forløb kom han hen hos Broder Jørgen og hjalp til med at passe Mølle. Siden har han tjent som Møllersvend; hans sidste Tjeneste som saadan var i Bevtøft Mølle i Sønderjylland, som ejedes af den bekendte Talsmand for Danskheden i den tyske Rigsdag, Hans Kryger. Siden forpagtede han Tærp Mølle, og her boede han nogle Aar, efter at han var bleven gift. Hans Kone var fra Svendborg, men opfødt i Rudme hos Gdr. Hans Jørgensen. Deres første tre Børn var født i Sønderjylland. Saa kom der nogle Aar, hvor de danske Sønderjyder blev udvist i store Mængder, og deriblandt var Lars; jeg tror, det var med otte Dages Varsel, de skulde forlade Landet, og dette var jo ikke saa heldigt for hans Forretning. Han kom saa til at forpagte en Mølle i Bække nogle Aar, og senere købte han Gjesten Mølle, hvor de nu har boet i mange Aar. Den Tid, han tjente hos Broder Jørgen, har haft stor Betydning for hans aandelige Udvikling, saa han kom paa Vallekilde Højskole med Øret aabent for, hvad der var af Liv og Aand. Dette, at han har været ikke saa faa Aar i Sønderjylland, har ogsaa bidraget sit til at staalsætte ham i Kampen for Danskheden og Fædrelandet. Det har siden vist sig, at han altid har turdet tage Kampen op, hvor det gjaldt overfor Uretfærdighed eller Hævdelsen af fattiges eller undertryktes Kaar. Han har haft stor Betydning paa Gjesten-Egnen for Husmands- og Ungdomsbevægelsen. Han har aldrig undladt overfor Aristokrater eller Autoriteter at sige sin Mening,

hvilket ikke altid faldt i god Jord hos Vedkommende, men han har derfor ogsaa været æret og agtet, især blandt Underklassen, hvilket gav sig Udtryk paa hans 70-Aars Fødselsdag, hvor der af Husmandsforeningen var arrangeret en smuk og stemningsfuld Fest for ham og hans Hustru, som trofast har staaet ved hans Side under alle Livets Omskiftelser. Deres Børn er døbt Langkilde. Navnet stammer fra Morfader i Dømmestrup, som kaldtes Kristian Langkilde. Af deres seks Børn er to ugifte; den ældste, Sigrid, er Sygeplejerske der paa Egnen. Marie er hos Forældrene og er deres Alderdoms Støtte. Ingeborg er gift med en Sjællænder og bor i Nærheden af hendes Forældre. Johannes er den ældste af Sønnerne; han bor i Hjemmet, hvor der er bygget til, saa der er Plads til 2 Familier. Thorvald, der er Snedker, er Værkfører for et større Snedkerværksted i København. Alfred er Landmand og bor ved Andst, ikke saa langt fra sine Forældre.

Karen Marie, født den 10. Februar 1853. Som tidligere nævnt blev hun opfødt hos Gmd. Mads Knudsen, Højby Mark. Hun var en meget livlig Natur, næsten for livlig for de to gamle Plejeforældre. Hun kom siden ud omkring at tjene og var paa Højskole. Hun kom til at tjene hos Friskolelærer Knud Rasmussen, Sødinge. I sin Ungdomstid blev hun ogsaa grebet af den aandelige Livsstrøm, der udgik fra Birkedal, og hun havde ogsaa Udbytte af Sammenkomsterne med sine ældre Søskende. Det var jo glædeligt, at alle vi Søskende kom med i det bedste, der var oppe i Tiden. Hun blev gift med Hans Pedersen Nyenstad fra Søllinge. I ikke saa faa Aar boede de i et lille Hus ved Siden af hans Søster Marie, som havde et større Hus med Avlsbrug til. Han var i den Tid Bestyrer af Maries Avlsbrug, men ved Siden af havde de selv en lille Have, hvor der blev drevet lidt Gartneri. Siden solgte de deres Hus og flyttede til Brangstrup (Goe Banke), hvor de købte et Hus med nogle Tdr. Land Jord til, og her udviklede de Gartneriet lidt. Til deres Ære kan nævnes, at de har haft nogle Børn af Plejeforeningens; disse Børn har de taget dem godt af, og de har haft et godt Hjem hos dem. De har ikke altid haft Glæde af deres Plejebørn, naar de er kommen ud i Verden, men de har her vist deres Kærlighed til dem, idet de ikke har kunnet slaa Haanden af dem, men har mødt dem med en tilgivende Forældrekærlighed. Deres eneste Søn, Kristian Nyenstad, er Statsbetjent i Svendborg, og hos dem bor hans Fader efter Karen Maries Død i Sommeren 1921.

Vor Halvsøster, **Sine**⁹, født 25. Januar 1856. Hun har været i Hjemmet sin meste Ungdom, men kom ogsaa paa Skole. Hun blev gift med en Søn af Jens Jensen, Trunderup. De købte Huset, paa Aarslev Mark, hvor Sine endnu bor som Enke sammen med tre af sine Børn. Hans Jensen var af Natur en rolig og fornuftig Mand. Foruden deres lille Landbrug drev han lidt Planteskole og Havebrug samt Frøforretning. Han var syg i nogle Aar af en Slags Lammelse og kunde ikke bruge Hænderne til noget Arbeide, men foruden sit eget Regnskab førte han Sognets Regnskab som Sogneraadsformand. Han døde i sin Manddoms Alder. Han havde ved sin jævne og redelige Færd vundet sig mange Venner. Sine er af Natur et Stemningsmenneske og har en digterisk Gave; hun har skrevet mange Sange af forskellig Art, men de er ikke kommen offentlig frem. Deres seks Børn har altid været knyttet med stærke Kærligheds-Baand til Hjemmet. Den ene af Sønnerne, Jens, er Snedker og bor i Odense. De to andre Sønner er hjemme, og driver i Forening en temmelig stor Gartnerforretning ved Siden af deres lille Landbrug. Den ældste af Døtrene, Anna, har i flere Aar været knyttet til Middelfart Sindsygeanstalt som Plejerske, hun har der nydt megen Anerkendelse for sin Dygtighed og den rolige og gode Maade, hvorpaa hun forstaar at omgaas Patienterne. Lone har en Forretning i Odense, et Udsalg af alle Slags Frugt og Havesager, i Broderens Ejendom. Inger er sin Moders Pige og Alderdomsstøtte.

Hans Jørgen Hansen, født den 2. Januar 1859. Han er Halvbroder til vor Halvsøster. Han var vore Stedforældres eneste Søn og selvfølgelig Arving til Fødegaarden. Han har

9 Hansine Marie Andersen (kaldet: Sine)

som sin bedste Arv arvet alle sine Forældres gode Sider, han er rolig og besindig i al sin Færd, uegennyttig, velvillig over for sine Medmennesker, uden Personsanseelse overfor baade rig og fattig. Han har Hjertet paa rette Sted, forstod, hvad der var Ret og retfærdigt, og handlede derefter. Han har været i Sogneraadet i 18 Aar, og den meste af Tiden har han været dets Formand. Sognets Beboere forstod ogsaa at skatte ham; det viste sig, da han gik af; da afholdtes der en Fest for ham, hvor der som Anerkendelse af hans Virksomhed overrakte ham et Guldur med Guldkæde. Anne Kirstine, hans Hustru, har under alle Forhold været ham en god og trofast Hustru, og har ogsaa hjulpet ham med Sogneraadets Arbejde. De har tre Sønner og fire Døtre, som de har Glæde af. Vi har altid haft et godt Hjem, er altid bleven modtaget med den største Gæstfrihed. Jeg har altid været saa glad ved at se det gamle Hjem; der er især for mig saameget, der knytter sig til Minderne fra min Barndom og Ungdomstid; vel gik jeg i Skole, da Gaarden blev flyttet ud, men det var lige førend min Konfirmation, saa jeg har taget god Del i Arbejdet paa mange Maader.

Da vi saa var flyttet derud, saa havde jeg været med til at plante en Del af Frugttræerne, og ligeledes har jeg tilligemed Broder Rasmus plantet en Del Popler langs Vejen efter Byen, saa naar jeg har vandret deromkring om Sommeren, er det næsten, som hvert Træ har en lille Historie at fortælle mig; nogle af Æbletræerne har jeg baade plantet og podet. Da det nu snart er 60 Aar siden, er det forunderligt at se, saa store baade Poplerne og Frugttræerne er bleven. Ja, jo ældre vi bliver, jo mere taler Barndoms- og Ungdomsminderne til os, baade fra Naturens og Aandens Verden; der er jo saamange gode Minder, der blev til os fra Barndoms- og Ungdomstiden, fra vore egne Forældre, men det er en kærlig Guds Styrelse, at vi Søkende, som Forældrene døde tidlig fra, har faaet saa gode Stedforældre, saa vort Barndomshjem aldrig er bleven fremmed for os.

19. Guldbryllup

Den 25. Maj 1925 holdt vi Guldbryllup. Det er jo en Festdag, som kun de færreste naar til. Der er jo saa mange Minder, naar vi ser tilbage paa de 50 Aar, der taler til os, med Tak til Gud for vor Livsførelse; ved festlige Lejligheder mindes vi kun det bedste af, hvad vi har oplevet, og "Mindet lader som ingen Ting, er dog et lønligt Kildespring". Ja, det er forfriskende at søge tilbage til de gode Kildespring. Det giver Mod paa Livet, til at fortsætte i den samme gode Aands Spor.

Vort Guldbryllup formede sig som en dobbelt Fest, idet den nærmeste Familie spiste til Middag her i vort lille Hjem.

Om Aftenen var der en stor Forsamling til Kaffe hos Hjalmar; der var samlet omkring ved 80 Mennesker; det var et dejligt Foraarsvejr, saa Folk kunde opholde dem i Haven en lille Tid, før de samlede i Stuerne, hvor der var Plads.

I Dagens Løb havde vi faaet over 70 Telegrammer og Breve fra fjern og nær.

Ved Bordet blev der holdt Taler og sunget Salmer, og der var Musik af Brødrene fra Rudme, saa Festen fik et godt Forløb.

Næste Dags Aften var der ogsaa en stor Forsamling hos Hjalmar af Folk, der havde vist os Opmærksomhed.

20. Ryslinge-Striden

Jeg har ikke taget offentlig Del i den megen Strid, der har været om Ryslinge-Sagen, men jeg har fulgt den med Opmærksomhed og har ogsaa skrevet adskillige private Breve som Svar paa nogle af de Artikler, der er fremkommet i Bladene, til vedkommende, men jeg har følt mig for ringe til at deltage i Bladstriden. Dog har jeg skrevet en Del af, hvad der angik Sagens Kærne, i mine Livserindringer, men jeg har ikke villet lade alt det trykke. Men som en Prøve paa, hvad jeg har angrebet, skal her følge en Brevveksling, jeg havde med Forstander Holger Begtrup i Anledning af nogle skarpe Udtalelser mod Rørdam ved Vennemødet i København 1923.

Hr. Forstander Holger Begtrup!

I Anledning af Deres Tale, De offentliggjorde i "Højskolebladet", føler jeg Trang til at skrive, hvorledes jeg, som er en af de ældste i Ryslinge Valgmenighed, ser paa Forholdene hos os. Jeg kan ikke forstaa, at De ser saa forkerkt paa vor Stilling til Daaben, at De næsten lyser os i Band. Naar De skriver, at "Bevægelsen er mundet ud i en Ansøgning om at maatte ændre Daaben saaledes, at Pagten med Gud paa Troens Ord helt afskaffes", da synes jeg, det maa bero paa en fejl Underretning eller en stor Misforstaaelse.

Jeg kan ikke se, at Pagten forringes, fordi der kun svares eet Ja i Stedet for flere, og Pastor Rørdam vil jo dog ikke afskaffe et eneste Led af Daabspagten, men bekende den, som den lyder og har lydt i Menigheden i Hundreder af Aar. Skulde det være en Afskaffelse af Pagten med Gud, fordi Præsten siger, før han bekender Troen: "Lad os, enhver som vi kan, for Guds Ansigt bekende vor kristne Tro", og der saa, før der døbes, spørges: Vil Du døbes paa, hvad Gud giver i denne Tro? svares Ja, saa er deri indbefattet baade Forsagelsen og Troen. Tør De saa sige, at det er ikke Menighedens Tro? De vil vel saa paavise, hvor farligt det er at sige: Lad os, som vi kan, enhver for Guds Ansigt bekende vor kristne Tro. Jeg tillige med mange har den Opfattelse, at det er godt, det siges. Thi hvor tit føler vi dog vor Mangel paa at følge med, naar Trosordet bekendes; saa det er en god Paamindelse, vi nok kan trænge til. Tillige ligger deri ogsaa en Trøst, naar vi føler vi Ringhed og vor Længsel efter dog at kunne vokse op til bedre og bedre at være med i hjertelig Tilegnelse, hver Gang det lyder ved Barsedaaelse eller fra Prædikestolen; vi ydmyges netop ved at mindes, hvor smaa vi er.

De vil saa faderlig oplyse os om, at vi farer vild, men dog ikke drive os ud af Folkekirken, vil tværtimod bevare et venligt Forhold til os, saa længe De kan. Det tvivler jeg ikke om, er Deres oprigtige Mening, men naar De saa "beder os betænke, om vi ikke kaster Vrag paa Guds Gave og sætter vore egne brøstfældige Tanker og Ord i Stedet for Guds Baad og Ord til Menneskenes Frelse" ja, saa synes jeg rigtignok, at De i Grunden ikke kender hverken Pastor Rørdam eller hans Menighed, enten De saa har Deres Oplysninger fra Biskoppen eller andre. Tror De at gaa Guds Ærinde ved at behandle os paa den Maade? De skulde hellere, før de talte eller skrev saa nedværdigende om vor gamle Valgmenighed, have besluttet Dem til at overvære en Søndagsgudtjeneste her i vor Menighed og tillige have faaet en Samtale med vor Præst, saa tror jeg ikke, De havde brugt saa skarpe Ord.

Der kunde have været skrevet meget mere om Deres lange Tale, men naar De, som det fremgaar af, hvad de skriver, "ikke regner det for Kristendom" hvad der foregaar i Rys-

linge Valgmenighed, saa er det vist overflødig for mig som Lægmand at brede mig over Deres haarde Ord. Kunde vi dog ikke som kristne Mennesker lære at fordrage hverandre, om end vi ser forskelligt paa et og andet. - Vort Maal er dog et, og Vejen er Jesu Kristus, som han er kommen til os i sit Ord i Daab og Nadver.

(Vil De værdige mig et Svar.)

Venligst
Hans Andersen,
Sødinge, i Oktober 1923.

Svar kom omgaaende.

Frederiksborg Højskole, den 2. November 1923.
Kære Hr. Hans Andersen!

Tak for Deres venlige og alvorlige Brev! - Meningen med min Tale ved Vennemødet var ikke at dømme dem, der har sluttet sig til Thorkild Rørdam, men at lade dem vide, hvad der er Forskellen mellem den Tankegang, som har fundet Udtryk i deres Ansøgning om Ændring i Daabsritualet, og den gamle grundtvigske Anskuelse, som for mig er noget ganske andet end "et Dogme". Deres Brev stadfæster, hvad jeg forud anede, at der findes Medlemmer af Ryslinge Valgmenighed, som slet ikke har øje for den dybe Forskel paa Grundtvigs og Rørdams Anskuelser om Kristenlivet.

Men en Ting synes jeg dog maa kunne gøres klart for alle. For Grundtvig var de Ord, som lyder i Forsagelsen og Trosbekendelsen ved Daaben, Guds eget Ord til os, talt af ham selv med Aandens Kraft. I det Ord, sagde Grundtvig, har vi faaet det evige Liv, og vort Ja dertil giver Hjertet Fred i Troen paa Guds Gave. For Rørdam er Trosbekendelsen kun et Menneskeord, "den ydre og derfor kun menneskelige Skal", som han kalder det i sit Stykke i "Højskolebladet" for i Dag. Naar De mener, "at Pagten ikke forringes, fordi der kun svares et Ja, i Stedet for flere," saa overser De, at Pagten med Gud ikke kan sluttes ved et selvgjort Spørgsmaal som dette: "Vil du døbes paa, hvad Gud giver i denne Tro?" Selve Ordlyden viser jo, at det her ikke er Gud, der taler, men kun Præsten paa Kredsens Vegne. Men for Grundtvig laa Velsignelsen ved Daabspagten i, at Gud selv spørger: "Forsager du? Tror du?" og vi svarer Gud vort Ja dertil. Der er jo mange kristne Mennesker, som ikke har faaet Øje for, at Kristenlivet udspringer af et saadant Møde mellem Gud og Menneskehjertet ved Daaben.

Men det gaar dog ikke an at kalde Troen derpaa for et forældet Dogme, da saamange danske kristne har bygget deres Liv og Frelse paa denne Pagt. Det var især dette, som jeg gerne vilde sige med mit Foredrag. Jeg forstaar saa godt, at mine Ord ikke kan faa stor Vægt overfor Ryslingekredsens egne Erfaringer. Men jeg har, som en gammel Lærling af Grundtvig, følt det som min Pligt at tale offentlig og tydelig ved denne Lejlighed. Maaske dog en og anden derved kan opdage, at det ikke er nogen lille Forandring, I agter at gøre ved den kristne Daab. Var den kun lille for jer selv, vilde I vel næppe have sat saameget i Røre for at faa den gennemført. Gud give I maa finde den rette Vej gennem Vildredet!

Venligst
Holger Begtrup.

21. Nogle Lejlighedsdigte

Naar Vinterkulde og Sne er forbi,
saa har vi den dejlige Foraarstid.
I den alt Liv spirer frem, bryder paa,
vil op af Jorden og Solskin faa.
Men tit faar det Modgang
med Storm og med Sne,
ej levende Raad, da Spirerne ved,
det synes, som om de skal lægges øde,
som vordende Liv er dømt til døde.
Saa atter en Kamp mellem Sol og Kulde,
og Spirerne pippet op af Mulde.
Solen den knejser med Foraarsglans,
og Spirerne glædes ved Straalernes Dans,
de grønnes og titter glade mod Sky
med Livshaab om Sommer ny.

Saa er vort Menneskeliv hernelen,
en Kamp i Længsel mod Evigheden,
- tit trange Kaar med Storm og med Sne,
som alt skulde ødes, ej Solen se.
Der er Kampe saa haarde og mange
og Tider saa tunge og trange.
Dog end straaler Solen, den Naadens Sol,
der engang skal lyse fra Pol til Pol.

Til min Kones 70-aarige Fødselsdag 1918.

I Dag Du fylder Støvets Aar!
Kast da et Blik tilbage
fra Ungdommens lyse, milde Vaar,
op til de gamle Dage.

I Ungdoms Fagre Aar vi to i
Skole og ved Kirke,
jo fandt hinanden i den Tro,
vi skulde sammen virke.

Vi drømte skønt en Drøm dengang
om Livet at forskønne
med Arbejde under munter Sang,
som Fuglen i det grønne.

Ej Livet ene Solskin var;
nej, der kom Storm og Væde,
men skønne Frugter dog det bar
og rummed Lys og Glæde.

En Børneflokk der vokste op
med klare Barneøjne,
det muntred baade Sjæl og Krop,
hjalp til vort Liv at højne.

Det Fylde gav vort Liv saa tit,
for dem vi kunde bede,
at Herren ved sin Naade blidt
dem fremad vilde lede.

Nu Børnebørn med glade Sind
tit i vor lille Hytte
saa frejdig vandrer ud og ind,
til dem vi gjerne lytte.

For dem vi har den samme Bøn,
at Gud vil dem bevare,
og føre dem til Glæden hist
igennem Livets Fare.

Velkommen da i Hytten her
I mange, smaa og kære!
Gid vi endnu en liden Stund
til Gavn for Jer maa være.

Du bøjer Dig mod Graven ned,
for den Du ej vil grue
med Haabet om en evig Fred,
vi hist engang skal skue.

Saa lev da vel, du Bedstemor!
den Tid, du har tilbage,
og efterlad saa gode Spor,
at det kan Slægten drage.

Til Anders Hansen, Rolfstedgaard, paa hans 80-aarige Fødselsdag.

Firsindstve fylder du!
Vi ønsker dig god Lykke
til i den Tid, du har endnu,
at nyde Hjemmets Hygge.
Gud give, at din sidste Tid
for dig maa blive mild og blid,
alt som en Aftensvale!

Sangen hused du i Bryst
alt fra de unge Dage.
I Sangen du med Liv og Lyst
dig kunde ret behage.
Frit du sang af Hjertens Grund,
og Sangens Ord fik i din Mund
Liv ved din klare Stemme.

For Fædrelandets dyre Jord
du gerne vilde kæmpe,
du brugte ikke store Ord,
nej, du fo'r helst med Læmpe.
Og som du leved', aanded' i
vort Lands den rige Poesi,
saa fandt du og Livskilden.

Og Visdomskilderne du fandt,
thi du forstod at søge
i Blad og Bog, hvor Kilder randt,
der du din Visdom øged'.
Dog ikke den opblæste dig,
thi du var jo paa Sandheds Vej
og ført af Sandhedsaanden.

I Ungdomstidens lyse Vaar
du fandt dig og en Kvinde,
som ret til Gavns den Kunst forstaar,
at gøre lyst derinde.
I sin sande, jævne Færd
hun er for dig saa meget værd,
ja, og for mange andre.

Nu Eders Børn er vokset til,
saa de til Gavn kan virke.
De dyrker Sang og Orgelspil
i Hjem saa vel som Kirke.
De stemmer i med Glæde stor
i Menighedens Salmekor
paa de ægte Toner.

Nu faar Du Tak for al din Færd,
for alt, hvad Du har givet.
Du var for os saa meget værd
og gavned Samfundslivet.
Derfor Tak for al Din Flid
i din lange Levetid.
Tak for al dit Virke.

Til Uffe Birkedals fødselsdag.

Du kære gamle Præst,
vi ønsker Dig til Lykke
af dybest Hjertegrund!
I al din Livets Stund
var Ærlighed Dit Smykke.
Paa din Færd i Livet
blev mange Stød Dig givet,
forskudt Du blev af Næsten,
fordi Du ej var Præsten,
der kunde holde Trit.
Du gik af Rækken ud,
thi sand du vilde være
imod dig selv og Gud,
det tjener dig til Ære.

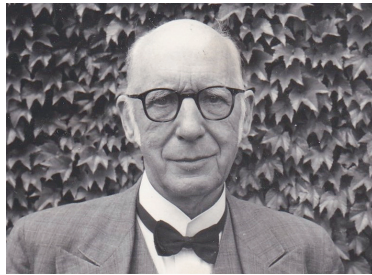
Gid du i Livets Aften
maa fyldes helt af Kraften,
som er Guds aandens Gave,
og som kun den kan have,
der ydmygt knæler ned
og takker Gud for Livet
og alt, hvad han har givet;
det ene tjener til vor Fred.
Ja, Fred i Aftensvale.
naar Livets Sol vil dale,
gaa ned bag Rosensky.
Da med Guds Fred i Hjerte
du fries fra al Smerte
og rejses op til Liv paany.

Hans Andersens søn Kristian Andersens erindringer

Sognepræst Kristian Andersens erindringer om sit barndomshjem i Sødinge, Ringe.

Af Hans Nørgaard - 2023

fynhistorie.dk - <https://fynhistorie.dk/node/33650>

Mine forældre og mit hjem.

Min far, Hans Andersen, var fra Dømmestrup, født der 27. november 1847, som søn af gårdejer Hans Andersen og hustru Ane Marie Christiansen. Hjemmet var pietistisk, tilsluttet den fynske vækkelse. Lad være, at de tog anderledes på et og andet, end vi synes rigtigt, de var alvorlige, hjertegrebne kristne, og de satte alt ind på at leve i overensstemmelse med deres tro. Og hængehoveder var de ikke. Farfar var en livsglad og munter mand, som legede med sine børn. Og den kristne arv, min far og hans søskende fik fra dette hjem, prægede dem for livet, selvom de blev grundtvigianere.

Fars mor døde tidlig, farfar giftede sig igen med Abelone Rasmusdatter; Aplone, blev hun kaldt. 1½ år derefter døde han, og to år derefter giftede hun sig igen med Rasmus Hansen, en gårdmandssøn fra Trunderup. Så havde børnene både stedmoder og stedfader, men det var fremdeles et godt hjem for dem og havde samme præg, og dt blev ved at være samlingssted for hele søskendeflokken, også efter at de selv alle havde egne hjem. Efter at have tjent forskellige steder kom min far som elev på Kolds højskole i Dalum.

Det holdt hårdt at få lov dertil: men da han derfra nogle gange kom på besøg i hjemmet, undertiden sammen med kammerater, og stedforældrene fik referat af Kolds taler og fik at vide, hvilke sange de sang, så var der intet mere i vejen; så var også de glade for, at han var kommen på Kolds skole.

Min moder, Ane Rasmine Marie Hansen, eneste barn af gårdejer Hans Rasmussen og hustru Dorthea Jensdatter, blev født på Sødinge Hede 2. november 1848. Mors far er født på Sødinge Hede 26. november 1815. Han blev kaldt Hans Seneca. Hans forældre, Rasmus Hansen Seneca og hustru Ane Birgitte Johansdatter, var kommen fra Holsten, men var sikkert af dansk slægt.

Dog må i al fald min oldemors barndomssprog have været tysk. Min mor har fortalt, at hendes farmor endnu som gammel kone bad fadervor på tysk. Hvorledes det gik til, at de Sødinge bymænd solgte de ca 20 tdr. land af fællesjorden til disse fremmede, ved jeg desværre intet om.

Min oldefar har utvivlsomt bygget gården, hvor den ligger endnu. Laden mod vest var i min barndom meget gammel. Den var formentlig en part af de ældste bygninger. Den var bindingsværk og rå sten, og skillevæggene var af vidjer og ler. De øvrige bygninger, jeg husker, havde morfar ladet bygge. På stuehuset stod 1848.

Min mormor var født i Gestelev 1806 som datter af Jens Nielsen. Hun døde i hjemmet på Sødunge Hede 3. juli 1876. Mors far, min morfar, levede til jeg var ca. 22 år (han døde 15. marts 1906), så ham husker jeg godt. Han var en mand med en del modsætninger både i sind og adfærd. Forstandsmenneske og dog meget religiøs og fasttroende. Der var meget mildt og blødt i hans sind - og noget hårdt. Hans søster Johanne, gift med Hans Bentsen, som jeg også husker, en djærv og meget særpræget kvinde, sagde om morfar, at til daglig kravlede han som en lus på en tjærespån, men når han stundom fik travlt, for han afsted som et tørt kalveskind i blæst. Han blev påvirket af den grundtvigske bevægelse og sluttede sig til friskolen fra begyndelsen, men tilhørte i den tid, jeg kan huske ikke valg- og sognemenigheden.

Mor gik i friskole i Sødunge, først hos Kold og siden hos Schørring (forfatteren af "Kærlighed fra Gud" DDS 494). Hun var en af eleverne i Kolds første pigehold i Dalum og tjente siden Kold som kokkepige i 3 år. Det var Kold, der mere end nogen anden havde præget hendes livsindstilling.

Da jeg var lille, var jeg vis på, at min far ikke blot var den bedste og klogeste mand i hele verden, men også den kønneste. Han var også smuk med sit blonde fuldskæg, det mørke, krøllede hår (som dog var faldet af på issen) og de mørkeblå klare og meget milde øjne. Da han blev gammel, blev håret og skægget kridhvidt, hvilket også var kønt; men øjnene var de samme. Far elskede alt, hvad der var kønt. Mangen sommeraften kaldte han os ud for at se solnedgangen. "Jeg har aldrig set den så køn før", sagde han en gang imellem. Vi store knægte mente ofte, at den var ganske almindelig og begreb ikke, hvor herligt det var, at den var ny for vor far hver gang.

Far ville gerne rejse og se skønne egne. Det havde han ikke megen lejlighed til; men så fik han erstatning i drømme. Han drømte ofte, at han så de mest vidunderlige landskaber, som han så ved første lejlighed beskrev for os. Han havde megen poetisk sans og havde let ved at forme vers. Denne evne blev, så vidt jeg ved, kun brugt til at forme lejlighedsdigte.

Et mere redeligt og sandfærdigt menneske end far har jeg aldrig truffet. Jeg tror ikke, han kunne sige en usandhed. Så var det vel ikke at takke ham for, at han ikke gjorde det, men det er lykkeligt at have en sådan natur. Han havde netop i mange henseender en lykkelig natur. Godt humør. Sand for humor, kunne altid se det lyse også i tunge tider, kunne se de gode sider hos mennesker og anskuelser og var derfor tolerant. Dog ikke, hvis det gjaldt åbenbar uret. Det påtalte han omgående uden persons anseelse. Lidt godtroende kunne far være. Ikke at han var dum; men han begreb ikke, at mennesker kunne lyve.

Mere end een gang har jeg hørt ham gengive beretninger for mor, som straks kunne gennemskue dem og bevise for far, at det kunne ikke være rigtigt. "Du har ret", sagde far: "men han sad virkelig ganske alvorlig og fortalte det". For ham, der ikke kunne lyve, var det ganske absurd, at nogen kunne sidde eller stå "ganske alvorlig" og gøre det. Stor viden havde far ikke, men derimod god indfølingsevne, og det var næsten som pr. instinkt, at han fik den rette forståelse af de sager, han havde med at gøre.

Fars kristentro var enfoldig i bedste forstand, og han hørte til de få lykkelige, som aldrig tvivlede. Jeg så op til min far, da jeg var drenge, - og har altid gjort det siden. For nogle år siden drømte jeg en nat, at jeg græd af glæde over, at jeg var bleven så lig min far.

Mor havde blondt hår og blå øjne lidt lysere end fars og et ansigt, der var mere rundt end hans. Han var høj af vækst. Mor var lille og fint bygget. Hun var mere forstandsmenneske,

men havde som far sans for humor. Hun tog tungere på begivenhederne end far, led mere under modgang og havde knap så let ved at se lyst på tingene. Også hun var redelig, men havde let ved at gennemskue uredelighed, når den forelå. Hun var større menneskeken-der end far. Hun var selv strengt opdraget og brugte mere strengthed overfor og børn end far. Der kunne komme noget hårdt frem i hendes sind; men det bløde og milde, som også var der, blev stærkere med årene og havde helt sejret på hendes gamle dage.

Far og mor var altså forskellige, men de udfyldte hinanden, og deres samliv var harmonisk og meget smukt, båret af stærk og trofast kærlighed. At det var dem en nødvendighed at fortælle hinanden alt, både stort og småt, kort sagt: dele alt, forstod vi børn af mange ting. Når far fortalte om sine kønne drømmelandskaber, sluttede beretning ofte: "Jeg var blot ked af, at mor ikke var med". Somme tider var hun med: "Så tog jeg mor ved hånden og hjalp hende op ad den stejle bakke"

Mor havde jo sit arbejde hjemme, så hun så ikke markerne hver dag. Men mangan søndag eftermiddag sagde far til hende: "Skal vi ikke gå en tur over markerne og se, hvordan kor-net og roerne står". Så gik de - og gav sig god tid. Når de kom tilbage, stod der at læse i deres ansigter, at de havde oplevet noget godt.

Jeg mindes, fra jeg ikke var ret stor, at far og flere høstfolk kom hjem fra marken til mid-dag, og mor mødte dem i porten. Far fik den ide, at de skulle gå i procession over gårds-pladsen hen til døren, og mor skulle gå ved hans side. Jeg begreb ikke, at mor først væg-rede sig og endda, da far ville tage hendes arm, skubbede lidt til ham og kaldte ham "i gammel pjank", og så alligevel tog hans arm og fik sit allerkønneste smil på.

Om vinteraftenerne sad mor ofte og spandt på sin gamle rok. Det var så hyggeligt. Rok-kens snurren var noget af hjemmets melodi. Fod og hånd kunne, hvad de skulle, så mor kunne lade tankerne gå viden om. Ofte kunne man se på hendes ansigt, at hun tænkte på noget kønt og godt. Og så nynnede hun til, oftest salmemelodier. Hændte det da, at far var ude, og blev det ved den tid, han kunne ventes hjem, da standsede mor af og til sin rok og sin nynnen og lyttede. Og når fars velkendte fodtrin omsider lød (siden han havde haft ischias, trådte han lidt hårdere med den ene fod), så gik der en lysning over mors ansigt.

Da vi boede i Lunde, Vestjylland, var far engang i besøg hos os. Han var lidt forkølet i forvejen, og så kom der havgus. Far fik lungebetændelse og blev meget syg. Vi sendte bud efter mor. Hun havde ellers erklæret, at nu rejste hun aldrig ud mere, fordi hun altid fik hovedpine af at køre med tog. Men da budet om fars sygdom kom, tog hun omgående bil Odense og derfra videre med hurtigtog. I døren ind til fars værelse stod hun stille et øjeblik, og de to så på hinanden. Så gik hun stillet hen til sengen, bøjede sig ned og kys-sede far, og deres hænder fandt hinanden. Vi andre listede stille af. Vi forstod, at i denne stund var der ingen for far uden mor, og ingen for mor uden far. Der var ikke regelmæssig andagt i vort hjem; men ofte sang vi aftensang, der igen ofte sluttede med, at far bad af-tenbøn. Der blev sunget meget, både når vi kun var os selv, og når der var gæster. Ved aftensæde sagde far ofte til en af os børn: Hent lige Eskesens sangbog, eller: Hent lige festsalmebogen. (Førstnævnte var en forløber for Højskolesangbogen samlet af Morten Eskesen. Sidstnævnte var Ryslinge valgmenigheds salmebog). Og så sang vi den ene sang eller salme efter den anden.

Der blev arbejdet flittigt, men altid holdt fyraften til en bestemt tid. Og søndagen var hel-ligdag. Da hvilede alt arbejde undtagen naturligvis pasning af dyrene. Vi kom i søndagstø-jet fra formiddagen af, og ved sommertid blev flaget oftest hejst. Mine forældre var i kirke, og jævnlig var nogle af os børn med - samt naboer, når vi var kørende. Om lørdagen blev

mangen gang en af os børn sendt til naboer, som ikke selv var kørende, for at spørge, om de ville køre med til kirke.

Der blev ikke holdt gilder, men der kom ofte gæster, undertiden var de indbudt; men der var adskillige venner og naboer, som kom en gang imellem "af sig selv", og far og mor kom til dem på samme måde. Særligt festligt var det, når fars søskende og deres ægtefæller var samlede. De havde så meget godt at samtale om, og de holdt af at synge sammen - mest salmer. Stemningen over disse sammenkomster kan jeg aldrig glemme. Det var feststemning og kom sikkert af, at de holdt af hinanden, at de havde så mange gode minder sammen både fra deres barndomshjem og fra deres ungdom, da de alle kom med i den grundtvigske bevægelse, og at de gerne ville dele det, de levede i, med hinanden.

Når der var gæster, enten hos mine forældre eller hos morfar, sad jeg, da jeg var lille, ofte i en krog så ubemærket som muligt og lyttede til de voksnes samtale. Til morfar kom flere ældre mænd. De drøftede samfundsspørgsmål, religiøse emner og for resten alt mellem himmel og jord. Undertiden fortalte de om spændende oplevelser, både egne og andres. Jeg har indtryk af, at de slet ikke lagde mærke til, at jeg var der, og hvad de talte om, var ingenlunde beregnet for barneøren. Børn opfatter nok oftest langt mere, end de voksne regner med. Men jeg tror, jeg havde udbytte af det, jeg hørte. Det udvidede min tankeverden og satte fantasien i sving. Det sidste ikke mindst, når der en enkelt gang fortaltes spøgelseshistorier. Det var spændende, selvom det voldte nogen frygt.

Nolge år (8 i 90'erne) sad mine forældre i trange økonomiske kår. Vinfabrikken i Fåborg gik fallit, og aktionærerne, til hvilke min far hørte, måtte punge ud. Min far måtte for at klare dette yderligere belåne ejendommen. Dertil kom uheld i besætningen; nogle af de bedste køer døde af mælkefeber. Mere end en termin måtte far klare ved at sælge en ko. Derved blev besætningen for lille og altså indtægterne for små. Mine forældre var ved at tænke på at sælge gården og rejse til Amerika.

Det lysnede dog igen. Far slog ind på roe- og græsfrøavl, hvilket gav nogen ekstra indtægt. Med dette og med havebrug var min far noget af en foregangsmand på egnen. Han var, så vidt jeg ved, den første, der avlede tomater. Endvidere tjente han lidt ved hestehandel, som han havde god forstand på. Det var sjældent, at han solgte en nykøbt hest med det samme. Men han "skiftede om" mindst en gang om året. Dvs han købte en ung mager pæag, og når den var bleven lidt ældre og var bleven godt i stand, solgte han den med fortjeneste. Denne skiften om gik ud over Brunsi, min fars jyske hingst. Han måtte altid gå med den korte ende af hamlen og enspænder klare alle kirke- og byture. Men det var han hest for, uden at det generede ham.

Da min yngste søster, Abelone, i 1911 blev gift med Thorvald Ågårds yngste broder, Hjalmar Ågård, fik de gården, først i forpagtning og i 1916 købte de den. Far beholdt dog 7 tdr. land af den ende af jorden, som ligger mod Pederstrup-siden og byggede der i 1911 hus og stald og kaldte det Hedehuset. Dette husmandsbrug med 1 hest og 4 køer drev han til 1918, da det kneb ham at magte arbejdet. Han solgte det så og købte i stedet et hus beliggende midtvejs mellem den gamle gård og Sødinge by. Til dette hus hørte kun een have. "Så får du jo ingenting at bestille", bemærkede en nabo. "Jeg kan nøjes med lidt nu", svarede min far. Det er, hvad jeg erfarer nu: Når man når støvets år, bliver man nødt til at nøjes med at bestille meget mindre end i ungdoms- og manddomstiden.

Begge mine forældre var åndsfriske og livsglade i deres alderdom. Mildhed og fred prægede deres hjem og megen livsvisdom. Hvor var det altid en rig oplevelse at besøge dem. Med kræfterne gik det jo ned ad bakke, og de sidste år kunne de ikke have klaret husførel-

sen selv. Men min ældste søster, Marie, var hos dem. Hun drev et lille hønseri, men havde altid tid til at hjælpe vore forældre med alt, hvad de trængte til. De tre havde det så godt sammen, og vore forældre var meget taknemmelige over at blive plejet så kærligt og godt af deres ældste datter.

Mine forældre var bleven viede 24. maj 1875 og holdt altså sølvbryllup samme dato 1900. Da var selvfølgelig fars søskende med ægtefæller og mange venner til stede. Der blev holdt gode taler og sunget meget; men der var også tung alvor over festen. Min søster Anna, som var syg, blev om formiddagen konfirmeret hjemme af Karl Povlsens kapellan Knud Nyholm, som også holdt altergang i hjemmet. Det stod på det tidspunkt klart, at Anna ikke kunne leve ret længe. Hun var da 18 år og havde været syg, siden hun var 12. Det var muskeltuberkulose, som begyndte i den ene arm og bredte sig. Til sidst blev det også lungetuberkulose. Hun levede, til hun blev 20 år. At denne sygdom lagde et tryk over hjemmet, kan vel ikke nægtes, men glæden sammen med dyb alvor var til huse alligevel. Mine forældre vidste jo, hvor trøst og hjælp altid var at få. Og jeg ved, at Anna med sit blide og tålmodige sind og sin gudhengivenhed i de år var den af os børn, som var vore forældre til størst velsignelse.

i 1918 døde min ældste bror, Hans, som havde en lille gård kaldet Julskov ved Tommerup. Det var en stor sorg for os alle. Hvor havde jeg glædet mig til at møde ham igen, da vi havde bestemt at rejse fra Amerika til Danmark. Han og jeg havde stået hinanden særlig nær og forstået hinanden. Smerteligt var det for hans kone og børn. Men her er det jo navnlig vore forældre, jeg tænker på. De sørgede, men ikke som dem, der ikke har håb.

Ved guldbrylluppet 1925 var der atter en dejlig fest i mine forældres hjem. Da var fars kræfter ikke store. Han blev meget forpustet af at holde en tale. I 1927 havde far lungebetændelse. Det var jo før penicillinens tid, og hverken lægen eller nogen anden troede, han kom over det. Vi børn fik besked og rejste hjem. "Hvordan kan det være, at de kommer hjem alle sammen?" sagde far til mor. "Tror I da, at jeg skal dø nu?" Min mor sagde som sandt var, at det så det ud til- "Jeg tror nu ikke, det bliver denne gang", sagde far. Til mig sagde han lidt senere: "Jeg har glæde af livet endnu og ville gerne leve lidt længere. Skal jeg dø nu, gør det "aller en bitte", jeg er beredt. Men jeg tror nu bare ikke, det skal være endnu".

Det skulle det heller ikke. Han kom sig. Men i november 1928 blev han syg - vist af blærebetændelse; det gik over til urinforgiftning, og han blev meget svag, men led ingen smerter. Den 1. december sov han stille hen.

De sidste år, mor levede, var hendes hjerte svagt. Dog var hun i forhold til alderen ret arbejdsdygtig og fuldstændig åndsfrisk. Naturligvis savnede hun far meget; men hun og søster Marie havde det godt sammen, og de var glade, når nogen af os andre besøgte dem, og det var vi ret flittige til. I foråret - vist sidst i maj 1931 - var jeg hjemme nogle dage, bror Martin var der, om jeg husker ret, samtidig en af dagene. Det var, som lå det mor stærkt på sinde, at vi sammen fik det mest mulige ud af tiden. Det var stadig alvorlige emner, hun bragte på bane, hun fortalte gode ungdomsminder, og vi skulle synge hendes yndlingssalmer og sange, deriblandt "Udrundne er de gamle dage", som blev sunget ofte på Kolds højskole. Ind imellem var hun også munter, og den fred, som var i hendes sind, afspejledes i hendes ansigt og færd.

Da jeg skulle rejse, fulgte hun mig til lågen ud til vejen. Og der blev hun - mod sædvane - stående, til hun ikke kunne se mig længere. Jeg vendte mig om af og til. Hun stod der fremdeles, og vi vinkede til hinanden. Jeg var da klar over, at mor vidste, at det var sidste

gang, vi så hinanden.

Mor havde en gang imellem hjerteanfald, og hun regnede med at dø i et sådant. Men det blev i hvert fald ikke i et smertefuldt anfald, at hun døde. Søndag den 28. juni 1931 havde mor og Marie besøg af nogle gamle venner, som de havde gode samtaler med. Da mor om aftenen var gået i seng, holdt hun og Marie deres aftenandagt, og mor sagde derefter: "Hvor har vi dog haft en dejlig søndag! Og nu skal jeg sove". De sagde god nat til hinanden, og mor faldt i søvn. Marie blev siddende lidt og bemærkede så, at mors åndedræt var svagt. Hun blev så hos hende. Mors åndedræt blev stedse svagere, indtil det hørte op. Mor sov ind i døden uden så meget som et suk. Hun stedtes til hvile på Ringe kirkegård ved fars side.

Jo ældre jeg er bleven, des mere forstår jeg, hvor meget jeg skylder mit hjem og mine forældre. Og det var ikke bare den første tid, jeg savnede dem. Det gør jeg endnu. Ofte kommer den tanke: Kunne jeg nu lige have talt med dem. Undertiden for at få et godt råd, undertiden for at dele noget med dem, som jeg er optaget af, og som jeg ved ville have glædet dem.

Nu er det os, som er kommet ind i alderdommen. Kun min yngste søster, Abelone, og jeg er tilbage af børneflokken. Og så som årene ruller - des hurtigere, jo ældre man bliver, - så kan det jo, selvom der skulle gå en kort årrække endnu, ikke vare så længe, før vore dages tal rinder ud.

Så venter jeg af Guds nåde at samles med mine forældre og de søskende, der er gået forud, der hvor Jesus har beredt sted.

Gud unde os her at leve så,
at når af verden vi skal bortgå,
vi da måtte være glade,
med tak for alle Guds gaver små
så frydefuld ind i Himmerig gå
ved Jesus Krist alle sammen.
Det give Gud Fader! Amen.

Birkelund, Lunghøj pr. Gelsted 15. marts 1955.
Kristian Andersen

Uddrag af Margrethe Hansens bog: "Sødinge før og nu"

En supplerende fremstilling af familien på Nørrud.

Der kunne vist være noget yderliggående i Hans Andersens væsen, måske også noget selvbevidst og radikalt. En ide kunne han ikke slippe, men måtte have den gennemført både i materielt og åndelig henseende, men både ham og Rasmine var i godt fællesskab med naboer og byens folk. Rasmine havde dog vist mest føling med det jævne liv, og kunne nok sommetider mene at Hans tog for voldsomt og højtflyvende på tingene, og sagde ham det. I de tider var der som regel nogen bestemte, som sagde noget ved vore sammenkomster i skolen.

Det var hovedsagelig Hans Andersen, Knud Hansen, maltgører Hans Jensen og Martin Rudum. - Hans Andersen arbejdede meget med bier og var gode venner med dem, de kravlede op og ned ad ham, når han arbejdede med staderne og han blev vist aldrig stukket.

Han mente sig også i besiddelse af magnetiske evner, som virkede lægende på gigtsyge folk, han strøg adskillige knuder bort o.l. Han gjorde det glad og gerne, og troede selv at han havde en skjult kraft. Ham og Mine blev gamle, holdt guldbryllup og var i firserne da de døde.

Men da Hjalmar Ågård giftede sig med datteren Abelone tog Hans Andersen et stk. jord fra og byggede "Hedehuset" derpå. Datteren Marie var hos dem, og de var for raske til at sidde hen. Her havde de nogen gode år, hvor de virkede med det lille landbrug med dyr og bier.

Der søn Kristian blev præst i Amerika, kom hjem og var en årrække præst i Nørre Åby. Martin blev gift med kusinen Lavra og blev smørrebrødshandler i København. Hans blev landmand men døde som ung, Anna døde som barn, Marie den ældste blev forældrenes så længe de levede, Dorthea blev gift med Johannes Rosager i Vejstrup og Abelone blev nu kone i sit barndomshjem 1911.

Hjalmar Ågård var søn af Anders Hansen i Rolfsted, som var en meget lærd bonde. Der går mærkelige frasagn om hans distræte natur f.eks. når han gik og pløjede, kom han i tanker om noget fra de bøger han læste så meget, men som altså skulle kigges efter, og så tog læsningen ham helt, så han glemte hestene i marken. - Noget arvede Hjalmar efter denne far, og bogen her kunne fyldes af pudsig historier om ham, om det skulle være. - Hjalmar's speciale var kvægavlen, og han havde i en årrække meget fremragende dyr, avlsdyr, der gav gode penge. Og han kunne lange stamtavler på fingrene, det var endeløse samtaler, når ligesindede kom sammen.

Men det var ikke alt for Hjalmar, han var tilfulde ligeså godt hjemme i salme og sangbogen som i stamtavlerne og hjemmet var rammen om sang, musik og megen god samtale. De to lagde aldrig an på at følge skik, brug og andres vaner, de fulgte deres lyst til samvær, hvor andre kunne spørge sig selv, "Har vi plads? - Har vi råd?" Nej det var ikke om at overgå med mad og drikke. - Bare se dem der kunne glæde sig sammen med dem om dybere ting. - Musik skulle der til. Hjalmar og Abelone spillede ikke selv, men det var der mange andre der gjorde og mens broderen Thorvald levede var der altid noget at få til huse fra ham og hans musikanter og siden kom deres egne piger til. Og dejligt har vi haft det hos dem så mangan gang.

Hjalmars fødselsdage ved Skt. Hans, hvor alle kom, slægt og venner samt naboer, var vejret godt, var der plads nok udenom. - Og sjove var de, hver for sig. Hjalmar tænkte meget lidt på sit ydre, ikke på komfort eller behageligheder, for ham var livet noget meget bedre. Det var i rent praktisk henseende at finde en løsning af de knuder, som tilværelsen krøller sammen, især for upraktiske mennesker, og dem hørte han i høj grad til, men kunne han finde balancen og gå på line, som for andre så umulig ud, så lyste hans brede drengede ansigt af en livsglæde, som var misundelsesværdig.

Det var lige efter krigens afslutning, hvor det lange aflukke for næsten alt trak folk ud på rejseeventyr og oplevelser, og hvor det for de særlig patriotiske sjæle var Sønderjylland der først og fremmest trak. Nogen stk. beredte sig på tur der ned ad. Hjalmar ville med. - Ingen havde biler - cyklerne var miserable, men tiltuskede slanger og dæk lå alligevel gemt hist og her hos dem, som havde praktikken i orden. I Hjalmars store familie var der da som regel een køreklar cykel som var alles, - eller ingens. - Hjalmar fik den med, men den voldte ikke så lidt besvær ikke bare for ham selv, men for hans følgesvende, som måtte vente adskillige gange, mens han eksperimenterede som mekaniker ved hjælp af sejlgarn, ståltråd, og hvad han ellers havde i lommen. Til slut måtte han overlades til sin ensomme viderefart. - De skulle så se at mødes et sted senere hen. -

Hjalmar kunne gå, og han var godt kendt i store dele af Sønderjylland. Der var venner nok af finde, og det var sommer. En morgen tidlig ankom Hjalmar på gården Jaruplund ved Hovslund, han var meget bleg og forfrossen, for han havde lagt sig til at sove mellem kartoffelrækkerne, da han blev træt af at trække sin ubrugelige cykel, koldt havde han haft det, men sur var han ikke, snart lyste han op ved tanken om alle de gode venner, der hernede var at træffe og snakke med.

Til de store møder, som holdtes skulle han nok være der. Han havde en mærkelig evne til at kontakte talerne og de førende personligheder. Beskedenheden som ellers var en af hans dyder, lod han være for det, den var, han gik lige frem til de prominente personer og rømmede sig et par gange til indledning, for derefter at fremsætte sine kommentarer til talen. Han lyttede som regel med lukkede øjne og ludende hoved. "Nu sover Hjalmar", kunne en eller anden hviske. Nej han sov ikke, vidste præcis, hvad der var sagt og havde sin mening færdig for eller imod.

Forud er nævnt 5 mænd, deriblandt hans svigerfader Hans Andersen som var den generations ordførere. Da de var borte kom der 5 ny. Her var Hjalmar den ene. Han kunne snørkle en tale så mærkelig sammen, så det var lidt svært at rede den ud, men tankerne i den fik dog udtryk, og sammensat, som han yndede at gøre det med gamle ordspil og selvlavede kerneord, blev han altid hørt på med glæde, for det var aldrig ordgyderi, men dybe eller humoristiske tanker, der ligesom knudrede sig frem til udfoldelse. Han var ægte grundtvigianer i god forstand, alvorlig kristen, og når hans sangglæde udfoldede sig blev det i form af salmer - det var givet, at når vi samledes der, så var det salmebogen der blev åbnet, og een af døtrene ved klaveret - to af dem blev organister.

Abelone var en anden natur, mere praktisk, rask i vendingen og beslutsom, men langt fra almindelig heller. At leve livet sammen med Hjalmar, fordi de begge lignede hinanden i een ting - det var dem ganske ligegyldig, hvad andre tænkte og gjorde. Det var de hævet over. Og alle så også på dem som sådanne mennesker, der gik deres egne veje. - Engang blev "Falck" ringet op. Hjalmar meddelte at det brændte ude hos dem, om de ville komme een af dagene og slukke. Falckmændene studsede over den ordre, og troede sikkert at der blev gjort grin med dem. Men Hjalmar havde ikke forklaret sammenhængen, det brændte mellem to mure fra kakkellovnen.

En anden gang var det værre, da havde et glemt strygejern tændt ild i stuen, og da Hjalmar opdagede røg i sovekamret, kom han på benene. Af sit tøj fandt han kun sin gl. hat, som han tog på og skred så til handling i sin bare skjorte.

Det er ubegribeligt at de to mærkelige mennesker har opfostret 8 børn uden der er sket større ulykke. Lisa, Esther, Inger, Hans Thyge (døde som ung), Anders, Karen, Dagny og Svend (en lille pige døde).

Og de er ikke falden langt fra stammen i natur og væsen. Nu ejer Svend gården. Abelone blev aftægtskone. Om hende skal fortælles, at hun lignede sin far i det hun også var i besiddelse af magnetiske evner, og hjælpsom, som hun var, har hun ofte forladt hjem og familie for om mulig at kunne lindre stakkels gigtsyge mennesker med strygning og massage. At der er noget om det, har jeg engang erfaret. Vi skulle over vandet mellem Årø sund og Assens i et temmelig oprørt hav. Jeg var forberedt på en slem søsyge, som jeg let får i sligt vejr. Abelone sagde, jeg skulle lægge mig på bænken, så satte hun sig ved siden og da det rigtig begyndte at rulle, strøg hun mig over mellemgulvet ganske langsomt og blødt, for så at lade hånden hvile på stedet. Jeg ikke så meget som fik kvalme, men glemmer aldrig den mærkelige dulmende varme fra hendes hånd, som virkelig havde noget ualmindeligt ved sig. Sådan kom hun siden mangen gang, da alvorlig lidelse tog fat i dit ene ben og selv om hun ikke kunne tage sygdommen bort, så gjorde det vidunderligt godt både sjælelig og legemlig. Dagny har arvet denne egenskab, som også andre af forældrenes gode egenskaber og forståelse af medmennesker i særdeleshed. At de har hørt til friskolen behøver knap at nævnes, det fremgår af det fortalte.

Efterord

Da Hans Andersen blev gift med Anne Rasmine Hansen i 1875 flyttede de ind på hendes fødegård og blev i første omgang gårdbestyrer. De overtog først gårde i 1889 af hendes far Hans Rasmussen. Gården blev kaldt "Nørrud", nuværende adresse Sødingevej 51, Sødinge Hede (matr.nr.: 24).

I 1911 byggede Hans Andersen så "Hedehuset", Sødingevej 53 (matr.nr.: 9b), hvor han og Anne Rasmine flyttede hen, og overlod gården "Nørrud" til datteren Abelone og sviger-sønnen Hjalmar Aagaard.

I maj 1917 købte Hans Andersen og Anne Rasmines ældste datter, Marie Andersen¹, et hus i Sødinge by, Sødingevej 37 (matr.nr.: 26c,) for 3.000 kr. Det blev først udlejet, men allerede i 1918 flyttede Marie og hendes far og mor, Hans og Anne Rasmine, selv ind i huset og "Hedehuset" blev solgt.

Ringe folketælling 1921, Sødinge:

Marie Andersen - datter - husejerske
Hans Andersen - hufader - partikulier
[en person, der lever af sin formue]
Rasmine Andersen - husmoder - hustru

Ringe folketælling 1925, Sødinge matr.nr.: 26c (Sødingevej 37):

Hans Andersen - hufader
forhenværende gårdmand
Anne Rasmine Andersen - husmoder
Marie Andersen - barn

Hans Andersen døde den 1. december. 1928 i Sødinge, men enken Anne Rasmine og datteren Marie Andersen fortsatte med at bo i huset. Anne Rasmine døde få år efter den 29. juni 1931.

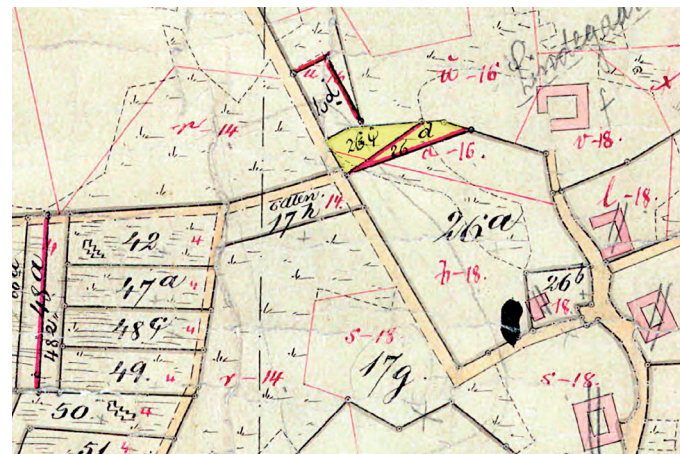
Ringe folketælling 1930, Sødinge matr.nr.: 26d (Sødingevej 37):

Marie Andersen - husmode - hønseri
Rasmine Andersen - Rentrice
[en kvinde der lever af renterne af sin kapital]

Ringe folketælling 1940, Sødinge matr.nr.: 9h:

Hjalmar Aagaard - hufader - gårdejer [svoger]
Abelone Aagaard - husmoder [lillesøster]
Marie Andersen - besøgende - formue og aldersrente
Bopæl: Nørre Åby - præstegården

Marie Andersen døde på Ringe sygehus den 2. september 1954, opført som: Ugift husejer på Sødinge Hede.

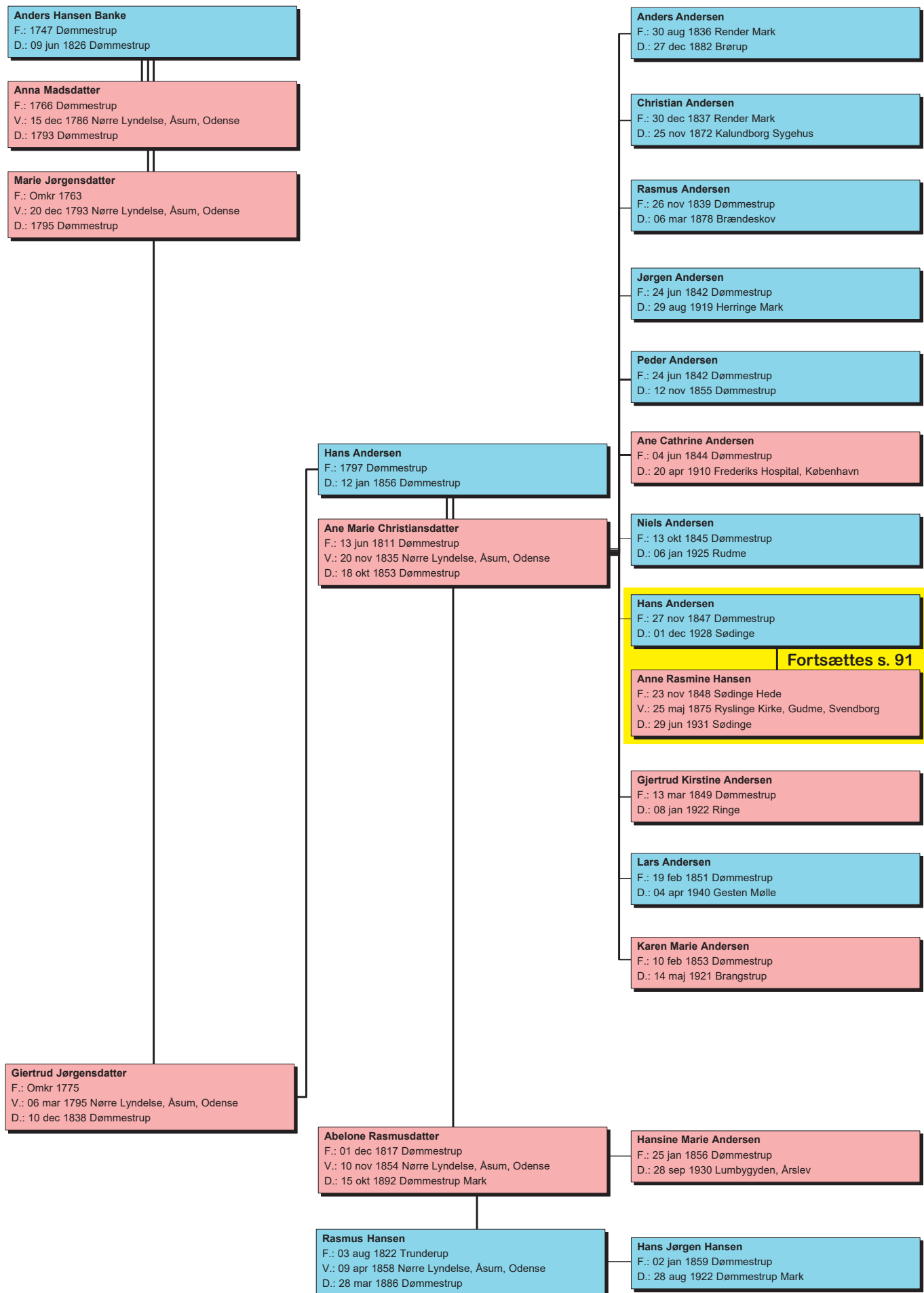

Sødingevej 37, matr.nr.: 26c, 26d, Sødinge By.
Det Kongelige Bibliotek - Sylvest Jensen Luftfoto 1961.

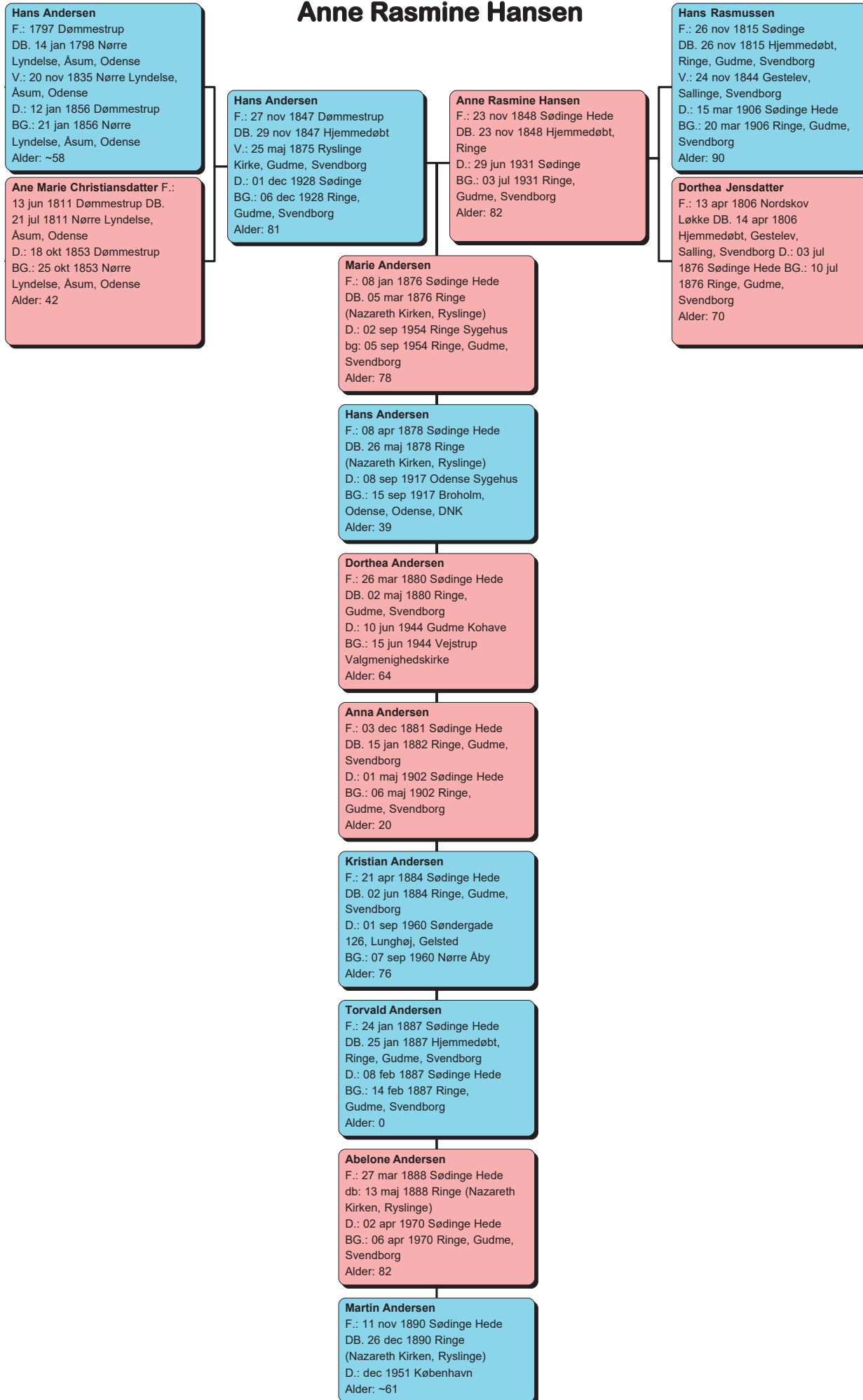
1 I Ringe kirkebog er datteren døbt **Maria Andersen**

Hans Andersens søskende og aner

Hans Andersen og Anne Rasmine Hansen

Kilder

**Bogen: Livserindringer - Hans Andersen
Sødinge (1847-1928)
Ringe Bogtrykkeri - P.J. Henriksen - 1928
(Det Kongelige Bibliotek)**

**Artikel fra "fynhistorie.dk" - af Hans Nørgaard
<https://fynhistorie.dk/node/33650>**

**Det Kongelige Bibliotek - Kort- og Billedsamlingen
<http://www5.kb.dk/danmarksetfraluften>**

**Rigsarkivet:
Kirkebøger, folketællinger, m.m.
<https://www.sa.dk/da>**

**Historiske Kort
<https://historiskekort.dk/>**

**Arkiv.dk
<https://arkiv.dk/>**